

CIVILSAMHÄLLET I ORTEN

FRYSHUSETS ROLL SOM SYSTEMPÅVERKARE
OCH BYGGARE AV SOCIALT KAPITAL I HUSBY

EVA NILSSON LUNDMARK & INGVAR NILSSON

DET BLIR BARA VÄRRE	4	ATT VÄNDA UTVECKLINGEN I FRYSHUSETS SKOLA	56
EN SKILLNAD SOM GÖR EN SKILLNAD	5	FRYSHUSETS SKOLA MITT I HUSBY	57
INLEDNING	7	AVSLUTANDE REFLEKTIONER KRING SKOLAN MITT I BYN	57
DEN SVENSKA MODELLEN UNDER ATTACK	8	FRYSHUSET OCH FÖRÄLDRARNAS ROLL I ORTEN	58
BAKGRUND	8	RESAN MOT UTANFÖRSKAP	59
SYFTE	8	FRÅN MVC TILL VUXENLIVET	61
NÅGRA CENTRALA FRÅGOR	9	FAMILJEN - DET SJÄTTE SAMMANBINDANDE SPÅRET	62
SITUATIONEN FÖRSOMMAREN 2013 OCH TIDEN DÄREFTER	10	CIVILSAMHÄLLET OCH DET UTSATTA FÖRÄLDRASKAPET	63
ETABLERINGEN AV FRYSHUSETS VERKSAMHET I PUNKTFORM	11	FRYSHUSET OCH FÖRÄLDRASKAPET - EN STRATEGISK GRUNDBULT I ORTEN	65
ETABLERINGSPROCESSEN	12	FRAMGÅNG OCH ATT LYCKAS	66
VAD HÄNDE I HUSBY? TVÅ STEG FRAM ETT STEG TILLBAKA	15	DET SMALA OCH DET BREDA PERSPEKTIVET ...	67
FRYSHUSETS VERKSAMHET I HUSBY 2015 OCH FRAMÅT	15	ETT FLERDIMENSIONELLT FENOMEN - SOM MAN ROPAR FÅR MAN SVAR	68
FRYSHUSET I HUSBY 2018-2019	17	OPERATIV ELLER STRATEGISK FRAMGÅNG	68
AKTIVITETER OCH VERKSAMHETER	18	ETT TILLSTÅND ELLER EN PROCESS	70
VIKTEN AV ATT KROKA ARM	19	KONKRETA EFFEKTER OCH REFLEKTIONER ...	72
VERKSAMHETSPLAN, UPPNÅDDA MÅL OCH IOP	20	DET EKONOMISKA VÄRDET AV ATT LYCKAS	75
ATT FÖRSTÅ SITUATIONEN	24	DET GÅR INTE ATT BEVISA	76
DEN CIRKULÄRA DYNAMIKEN	26	SKOLRESULTATEN	77
SYMPTOM, ORSAKER OCH ORSAKERNAS ORSAKER	29	UNGA IN I JOBB	77
ALLT ÄR INTE VAD DET SER UT ATT VARA	30	BRYTA MÖNSTRET HOS UNGA PÅ VÄG IN I EN KRIMINELL LIVSSTIL	77
KRABBHINKENS LOGIK	32	ETT UPPLOPP MINDRE	78
ETT STRATEGISKT PERSPEKTIV	33	DET BLIR FÖR DYRT - MEN VAD ÄR DET SOM BLIR FÖR DYRT?	79
EN HELT NY SITUATION	34	REFLEKTIONER, SLUTSATSER OCH FRAMTIDSTANKAR	80
DE ORGANISATORISKA MELLANRUMMEN	39	LÄGET I SLUTET AV 2019	81
SYSTEMPÅVERKANDE	44	VAD LEDER TILL FRAMGÅNG?	82
UTANFÖRSKAPET OCH SAMHÄLLETS SOCIALA VÄV	46	AVGÖRANDE UTMANINGAR	83
DET BLIR OERHÖRT DYRT	50	NÄSTA STEG	84
ETT STRATEGISKT PERSPEKTIV PÅ FRYSHUSETS ARBETE	51		
SKOLAN MITT I BYN	52		
DEN LOKALA SKOLAN SOM INSTRUMENT FÖR ATT BRYTA LYCKOPARADOXEN	54		
SKOLAN MITT I BYN	55		

DET BLIR BARA VÄRRE

”POLISEN BEKRÄFTAR PÅ SÖNDAGSFÖRMIDDAGEN ATT EN POJKE I 15-ÅRSÅLDERN DÖTT AV SINA SKADOR EFTER SKOTTLOSSNINGEN I MALMÖ PÅ LÖRDAGSKVÄLLEN. POLISEN LARMADES UNDER LÖRDAGSKVÄLLEN OM EN SKOTTLOSSNING PÅ EN RESTAURANG INTILL MÖLLEVÅNGSTORGET I MALMÖ. TVÅ TONÅRSPÖJKAR FÖRDES TILL SKÅNE UNIVERSITETSSJUKHUS OCH VÅRDADES DÄR FÖR LIVSHOTANDE SKADOR. PÅ SÖNDAGSFÖRMIDDAGEN UPPGER POLISEN ATT EN AV DEM, EN POJKE I 15-ÅRSÅLDERN, AVLIDIT AV SINA SKADOR.”¹

Satt och fikade i Orten häromdagen med några vänner. Vi kom att prata om läget just här, just nu, just där vi satt. Vad har hänt sedan kravallerna i Husby i maj 2013? Det har blivit värre, mycket värre sa Omar. Ja, verkligen fyllde Jasmine i. Hur då sa jag, berätta. Detta är deras berättelse.

2013 var det 12-15 åringar som var knarkkurirer. Idag är det 8-10 åringar. Då fanns det tillgång till enstaka vapen. Idag kan du komma över automatvapen på mindre än en halvtimme. I Husby finns idag åtminstone ett dussintal barn i mellanstadieåldern som saknar ett vettigt socialt sammanhang, ett fungerande hem och som driver omkring. Många av dem driver omkring helt under radarn, finns inte registrerade i några system, någon statistik eller av någon myndighet. I praktiken vet ingen exakt hur många människor som bor i Husby. Flyktningvågen 2015 skapade kaos i området. Antalet svartboende har ökat explosionsartat.

Förr hotade man, slog ner folk och misshandlade. Sedan började man skjuta i benen, därefter mot kroppen. Då skaffade man skyddsvästar. När man idag skjuter, siktar man på huvudet. Och spränger. En kompis upptäckte en dag en drönare i luften ovanför Husby torg. Det visade sig att den ägdes av en av drogkungarna som använde den för att spana på polisen och transportera droger. Men som också sa: Om någon golar på mig fyller jag den med en bomb och skickar in på deras balkong – en sorts luftburen självmordsbombare.

Tystnadskulturen bland de boende gör att ingen vågar vittna. Men än värre är att inom kommunen, inom andra offentliga organisationer finns både en rädslokultur, förnekelsekultur och tystnadskultur. Man är rädd för att utöva sin myndighetsroll av rädsla för repressalier och förnekar verkligheten för då tvingas man agera kring saker man inte vet hur man ska tackla. Man tiger om viktig information för man vill vara PK.

Det har blivit värre, mycket värre.

EN SKILLNAD SOM GÖR EN SKILLNAD²

”Begreppet fjärlseffekten bygger på teorin om att en marginell påverkan i en del av ett system kan få stora och oförutsägbara effekter någon annanstans i systemet. Bland annat används modellen i samband med resomang kring svårigheter att förutsäga framtida väder. Rent teoretiskt antas en fjärl som i Mexiko slår med sina vingar kunna ha en minimal påverkan på luftströmmar, så att en orkan skulle kunna drabba södra Sverige senare. Den riktigt lilla händelsen slår en tid senare igenom på den stora händelsen, då den stora händelsen kan betraktas som ett kaotiskt system.”³

Enligt systemteorin är samspelet mellan de olika delarna av systemet viktigare än delarna i sig själva. Det är i samspelet mellan delarna som dynamiken uppstår. I samspelet mellan tuvan och vagnen uppstår effekten som leder till att liten tuva ofta välter stort lass. Fryshusets verksamhet i Husby, som inleddes efter upploppen 2013, är den lilla tuva som denna rapport handlar om. Och lasset är alla de offentliga system verksamma i Husby, var och en i sina stuprör, men där ingen fyller de organisatoriska mellanrummen. System som ibland till följd av sina inre egenskaper snarare förstärker än minskar utanförskapet. Systemfelen är betydande. En verklighet där det positiva sociala kapitalet till stora delar är utplånat.

Det har utkämpats många krig där segrarna efter vinsten på slagfältet inte kunna förvalta den seger de vunnit och således förlorat den därpå följande freden. Det var vad som hände efter 1870-71 års fransk-tyska krig som ledde till första världskriget där den förlorade freden blev barnmorskan till det andra världskrigets förfärligheter. I Orten pågår idag ett slag

1 DN, 10 november, 2019

2 Begreppet formulerat av Gregory Bateson i epokgörande boken “Steps to an ecology of mind”, 2000

3 Wikipedia

mellan kriminella och samhället, mellan gäng och rättsväsende⁴. Ett slag där vi i samhället kanske redan har förlorat kampen om alla dessa arga, unga, våldsamma och desillusionerade män. Män som tidigt i livet tappade hoppet och förlorade tron på framtiden. Eftersom de såg sig som losers i samhället hade bara en enda utväg kvar – våldet.

Men vi kan kanske vinna kriget om nästa generation unga som är morgondagens rekryter till detta destruktiva krig. Vi vinner inte kriget genom hårdare tag eller fler repressiva åtgärder. Det kan bara vinnas genom anständiga och likvärdiga skolor för alla, en socialt genomtänkt bostadspolitik, arbete för de flesta samt även enklare arbete.

Men det handlar om mer än så. Det handlar om att vinna freden i Orten. Att skapa den jordmån, den

tillit, det förtroende, de relationer som skapar samhällets sociala kitt, det som håller oss samman som samhälle. Genom att bygga framtidens sociala kapital skapas det murbruk, den cement, den betong som ska hålla samman vårt samhälle inför de påfrestningar vi utsätts för. Att vinna denna fred är det långsiktiga målet med allt arbete i Orten.

Vår bild är att Fryshusets verksamhet i Husby idag är en skillnad som gör en skillnad. Detta är en rapport som handlar om att fylla mellanrummen, skapa systemförändring, bygga socialt kapital och vinna den framtida freden i Orten. Men låt också denna rapport bli vår hyllning till Anders Carlberg, grundaren av Fryshuset. Eller med hans egna ord:

*"När du funnit stigen bakom snåren, berätta om den. Inte vart den leder, bara att den finns."*⁵

4 Bara i Järvaområdet finns det enligt polisen idag, hösten 2019, flera hundra livsstilskriminella personer.

För riket i sin helhet pratar man om 15 000 personer eller fler.

5 Fri tolkning efter Anders Carlberg

INLEDNING

DEN SVENSKA MODELLEN UNDER ATTACK

Det tickar en bomb i vårt samhälle. I 180 stycken utsatta områden i vilka det bor cirka 600 000 personer tickar denna bomb. I dessa områden misslyckas barnen oftare i skolan, arbetslösheten är hög, valdeltagandet lågt och man bor trångt. Otryggheten, kriminaliteten och våldet breder ut sig. I sin värsta form kommer det till uttryck i form av dödskjutningar – främst av unga män, både som offer och förövare. Man tänker att kanske är detta är ett storstadsfenomen. Men så är det inte. Vi har mött det i Kungälv, Värnamo, Nyköping och Eskilstuna.

Bakom denna första våg av synligt våld finns en andra våg av strukturellt våld och angrepp på samhället i stort; invasion i byggbranschen av kriminella element, omfattande svarthandel med bostäder och hyresrätter, beskyddarverksamhet mot och svarthandel i butiker och restauranger, omfattande penningtvätt samt systematisk plundring av våra välfärdssystem.

Det är en utmaning som breder ut sig över hela landet. Just nu plågas främst de som bor och lever i dessa områden. På sikt kommer detta att påverka hela vårt samhälle. Om vi inte gör något. Om vi inte agerar. Vad händer då?

Konsekvenserna drabbar på sikt oss alla. Vi som inte bor i Orten. Vi som utgör de 94 procent av befolkningen som inte bor i dessa 180 utsatta områden. Brottsligheten i landet minskar långsiktigt i stort, även den grova brottsligheten. Men våldet i Orten, det dödliga våldet mellan unga män ökar. Och våldet och övriga konsekvenser drabbar i ökande omfattning oss alla. Nyligen (augusti 2019) mördades en ung mamma mitt ett välbärgat område i Malmö. Dagen efter mördades en ung kvinna i en lägenhet i Vällingby. November 2019 mördades en femtonårig pojke vid Möllevångstorget i Malmö.

Denna rapport handlar om ett av de mest utsatta områdena – Husby i nordvästra Stockholm – men slutsatserna från den kan dessutom dras i Åre, Borlänge och Kalmar. Detta gäller även alla de orter där utsattheten är utbredd och koncentrerad till vissa områden, oavsett om det är Brandkärr, Gammelgården eller Araby.

BAKGRUND

Den 19 maj 2013 gick polisen in i en lägenhet i stadsdelen Husby i nordvästra Stockholm. Detta ledde till skottlossning och en man avled. Denna händelse ledde till omfattande kravaller och upplopp i stadsdelen under några dygn. Ett hundratal bilar brann. Konfrontationerna mellan polis och boende, främst unga män, var omfattande.

Omvärlden, liksom ansvariga offentliga aktörer, föreföll överraskas av utvecklingen och var i inledningsfasen mer eller mindre handlingsförlamade. Olika samhällstäckare beskrev det hela antingen som obefogade våldsaktioner, som bäst hanterades med repressiva metoder eller som en naturlig följd av det kollektiva utanförskapet – segregationen – i stadsdelen.

Vi hamnade i endera av två diken; ett dömande dike eller ett ursäktande dike. Få observatörer valde ett förklarande perspektiv, för att på så sätt sprida kunskap om vad som hänt, orsakerna bakom och därmed ge en idé om konstruktiva lösningar.

Fryshuset var en av de aktörer som tidigt var på plats. Genom sin förankring i och kunskap om området och sin legitimitet i förhållande till de ungdomar som deltog i kravallerna, lyckades man inom något dygn skapa kontakt och dialog, inte bara med ungdomarna utan också med berörda sociala och rättsvårdande myndigheter. Därmed bidrog man också till att dämpa det akuta våldet.

Som läget utvecklade sig i Husby ville man vara med och långsiktigt bidra till en positiv utveckling i området och inte bara vara med i en akutfas. Detta inleddes tämligen omgående sommaren 2013. Gålöstiftelsen och Stockholm stad har skjutit till medel för att kunna vidga och utveckla verksamheten. Skapa möjligheter till en skillnad som gör skillnad. Det kortsiktiga syftet var att minska våldet i området. Det långsiktiga syftet var att bygga socialt kapital och skapa utveckling i området.

Även idag är man ständigt på språng för att förhindra detta. Skolan har tagit sig an elever som andra skolor inte lyckats arbeta med. Unga på väg in i utanförskap får tillfälle till arbete. Det görs kontinuerligt mängder med goda insatser. Flera hundra event av större och mindre slag har genomförts av Fryshuset sedan 2013.

Från Gålöstiftelsen, Fryshuset samt vår sida föreligger en stark önskan om att arbetet kan gå från att vara operativt och problemlösande (till exempel förhindra våldet) till en tydlig och aktiv roll i det strategiska utvecklingsarbetet i området. Det råder ingen tvekan om att detta förutsätter ett övergripande och systempåverkande perspektiv för att lyckas. Man måste fylla de organisatoriska mellanrummen och att bygga socialt kapital.

SYFTE

SYFTE I STORT

Vi som skriver denna rapport har under flera decennier arbetat med utanförskapets problematik i samhället – de senaste tio åren utifrån ett "Orten-per-

spektiv⁶. Vi har sett hur man från civilsamhällets sida gång på gång tar fram och skapar lösningar på konkreta problem, allt från brist på fritidsverksamheter till brist på arbete. Vi ser mängder av operativa framgångar. Mängder med unga människor som får sina liv förändrade av detta. Men vi ser också hur detta arbete ständigt behandlas styvmoderligt av de offentliga organisationerna, inte minst vad gäller långsiktig finansiering. Vi ser även svårigheterna att få till stånd långsiktigt stabila samverkanslösningar mellan det offentliga och civilsamhällets olika aktörer. Vi behöver bli bättre på att använda oss av och lära från dessa konkreta framgångar i arbetet med unga i allmänhet och unga i utanförskap i synnerhet. På så sätt kan vi även få ett strategiskt genomslag i sättet vi arbetar med dessa frågor.

Vad menar vi då med begreppen operativ och strategisk? Operativ framgång innebär att vi hjälper enskilda personer att bryta sitt utanförskap. Strategisk framgång innebär att man lyckas förändra synsätt, strukturer och strategier så att unga inte hamnar där från början. Att vi lyckas bygga den sociala väv, det sociala kapital som gör att själva jordmånen för utanförskap utplånas. Gälöstiftelsen har gett oss medel att följa, analysera och stödja det arbete som Fryshuset utför på Järvafältet med fokus på Husby. Det är Gälöstiftelsen som både finansierat vårt arbete, layout samt tryckning av rapporten. Ett förhållande vi är mycket tacksamma för. Tanken är att:

Beskriva, analysera och ge begrepp som skildrar effekterna av det man gör för att skapa en förståelse på ett djupare plan.

Sätta in det i ett strategiskt systempåverkande perspektiv.

Se hur man kan bygga effektiva nätverk och partnerskap för att på så sätt bidra till att bygga det sociala kapitalet i området, det vill säga tillit och relationer.

Bidra till att kommunicera och sprida erfarenheterna samt belysa civilsamhällets roll i detta.

NÅGRA CENTRALA FRÅGOR

Detta leder till några centrala frågor vi vill undersöka svaren på:

1. Vilka behov kan Fryshuset tillgodose i Husby som stadsdelen och andra offentliga aktörer inte kan tillgodose? Hur kan Fryshusets insatser bidra till att fylla de organisatoriska mellanrummen?
2. Hur kan Fryshuset agera för att inte bara vara operativt effektiv och problemlösande utan dessutom – och kanske framförallt – vara strategiskt systempåverkande?
3. Hur kan Fryshuset agera för att bygga tillit, förtroende och relationer i området, och därmed stärka tryggheten och det sociala kapitalet?

Denna rapport kommer att kretsa kring ett sökande efter svaren på dessa frågor.

6 Man kan hitta ett halvdussin av våra rapporter kring detta på www.seeab.se eller www.socioekonomi.se

SITUATIONEN FÖRSOMMAREN 2013 OCH TIDEN DÄREFTER

Fryshusets närvaro i Järvaområdet i allmänhet och i Husby i synnerhet inleddes som en följd av de omfattande kravallerna försommaren 2013. Men för att förstå både Fryshusets etablering i Husby, dess betydelse och långsiktiga syfte, måste man också på djupet förstå vad som hände 2013. Hur såg situationen ut? Vad utlöste dessa händelser? Hur kan man komma åt dess underliggande orsaker? Hur kan man få reell förändring till stånd? Inte bara stoppa på våldet utan också skapa utveckling och framtidstro.

ETableringen av Fryshusets Verksamhet i Punktform

Fryshuset med verksamheten Lugna Gatan som spetsverksamhet, inledde med början under sommaren 2013 en etablering i Husby. Det långsiktiga syftet var att bygga upp förtroende och relationer för att därmed bidra till att undvika att nya kravaller och upplopp uppstod i stadsdelen. Det riktigt långsiktiga syftet var att bidra till att bygga framtidshopp och framtidstro i stadsdelen. Det inledande förloppet har i mycket översiktliga termer sett ut på följande vis.

- Redan 18 maj får verksamheten Lugna Gatan via sina värdar i City, kunskap om att det "jäser" i Husby och etablerade dagen efter verksamhet på plats.
- 19 maj sker dödsskjutningen och några dagar framöver äger kravallerna rum. Ett hundratal bilar sätts i brand, det uppstår en omfattande allmän ödeläggelse i området. Polisinsatserna blir omfattande. Dagen efter, 20 maj, sker de första informella kontakterna från Fryshusets sida med framförallt de boende i området. Man får snart till stånd ett möte mellan de drivande krafterna bakom kravallerna och representanter för polisen.
- Under andra kvällen fick Fryshuset kontakt med en av grupperna som stod bakom de oroligheterna. I dialog med denna grupp gavs det uttryck för en stor frustration kring den senaste tiden händelser i Husby. Från Fryshusets sida intog man en medlande roll.
- 21 maj kontaktar Fryshuset Stockholms centrala socialförvaltning och föreslår ökade insatser i Husby. Fryshuset upplyser socialförvaltningen om att kravallerna är allvarigare än de "vanliga" som brukar vara vid denna tid på året. På eftermiddagen beslutar staden och Fryshuset att flytta Lugna Gatans Citygrupp till Husby. Fryshuset ber om ett godkännande från Staden att sätta in extra resurser, men får inte svar.
- 22 maj på morgonen mejlar Fryshusets VD Johan Oljeqvist, följande till ledningen för socialtjänsten:

*Hej,
Fryshuset har nu flera engagemang i Husby – och det var jättebra att Citygruppen styrts om till Husby. Dilemmat är dock att de bara får jobba ordinarie arbetstider, vilket innebär att de lämnade 21.00 igår när vi vet att oroligheterna tar fart senare på dygnet.*

Fryshuset har andra resurser på plats (bland annat tre Lugna Gatan värdar som håller i dialogen med de unga), som vi finansierar genom sponsorer – men vi behöver allt vi kan just nu. Vi för idag diskussioner med polisen om att Lugna Gatan ska hantera dialogen mellan polis och unga, men skulle behöva stöd från Stockholm Stad också.

Om det någon gång varit läge att aktivera det utrymme som finns i avtalet för att avropa extra förstärkning av Lugna Gatan så är det nu i Järva – om vi får den från er kan vi med mycket kort varsel bemanna de kommande dagarna.

Tacksam för snabbt svar – det brinner ju bokstavligen.

- Kvällen 22 maj ber Socialförvaltningen att Lugna Gatan ska vara redo att rycka ut även i Skärholmen-Sätra, dit oroligheterna nu spridit sig.
- På morgonen 23 maj ombeds Fryshuset komma till ett akutmöte i Stadshuset gällande kravallerna. Socialförvaltningen ville skriva ett avtal som sträckte sig fram till midsommar med kraftigt ökade insatser från Fryshuset. Men Fryshuset ville ha ett mer långsiktigt samarbete eftersom man hade en klar bild av vilka behov och utmaningar som låg i uppdraget.
- 24 maj görs en överenskommelse mellan Fryshuset och staden, där staden lovar att göra vad de kan för att Fryshuset långsiktigt ska kunna etablera verksamhet i Husby. Fryshuset åtar sig att också kortsiktigt gå ut med en stor insats i hela staden. Socialtjänsten skickar ut information till samtliga stadsdelar att de nu kan ta in resurser från Fryshuset som finansieras av staden. Fryshuset får snabbt en beställning från bland annat Husby.
- I slutet av maj tar man internt i Fryshuset ett beslut om att engagera sig i området och de första kontakterna tas med stadsdelens ledning. Under sommaren ser man från Fryshusets sida att Lugna Gatan är en verksamhet som lämpar sig för etablering i Husby. Kontakt tas med den som senare kom att bli Lugna Gatans verksamhetsledare i området. Han lät sig efter stor tvekan rekryteras till detta arbete. Under sommaren genomförs också olika aktiviteter finansierade av Frälsningsarmén samt ett sommarläger med ungdomar från Husby finansierat av telekombolaget Ericsson.

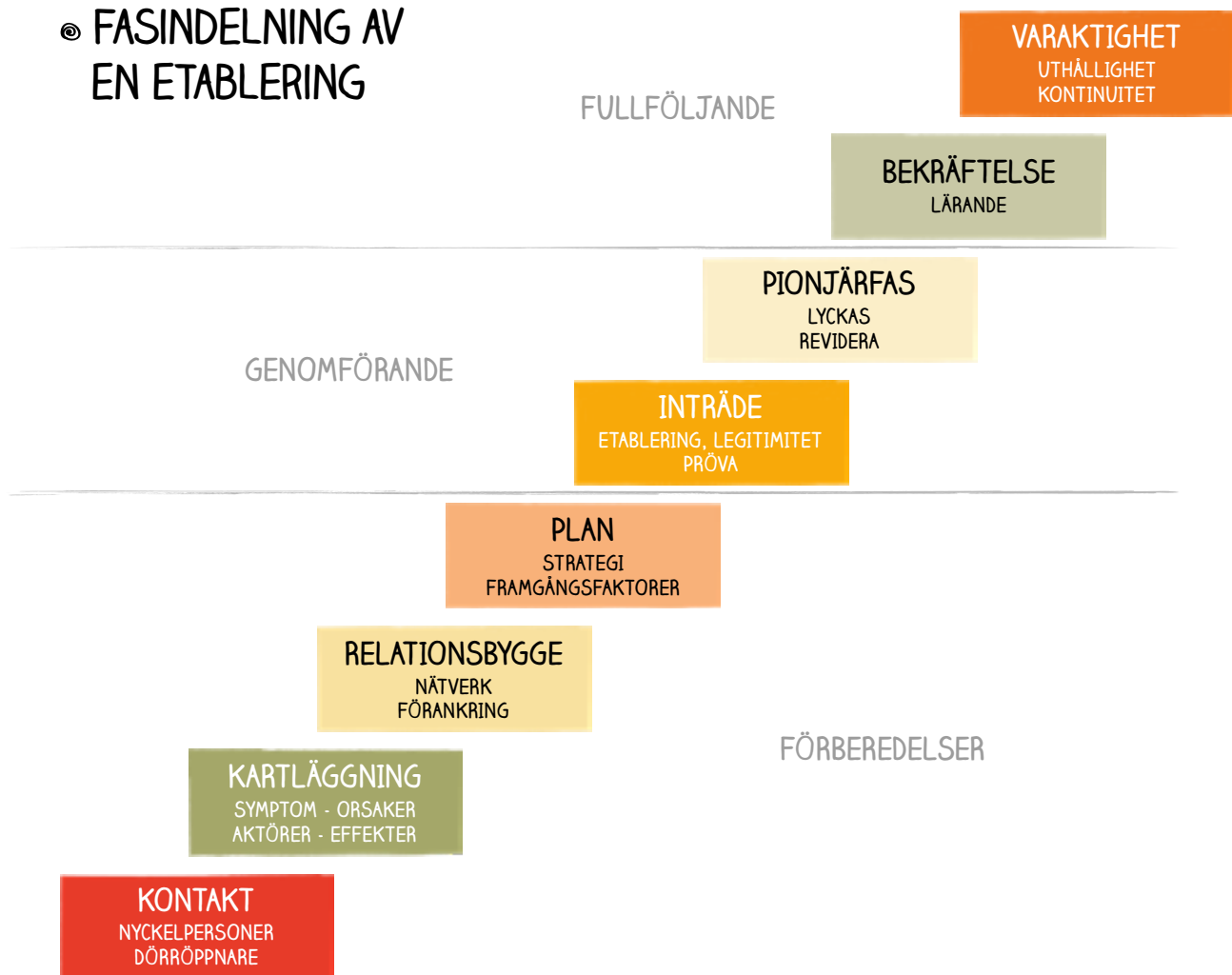
- ☉ Under sensommaren och förhösten sker ett kartläggnings- och relationsbyggande i området som utförs av ett par nyckelpersoner från Fryshuset. Syftet är att dels få en bild av situationen i området – vilka behov och önskemål finns – och dels få en bild av och skapa relationer till viktiga nyckelaktörer i stadsdelen.
- ☉ I september sker ett möte mellan Fryshusets ledning och ledande representanter för staden och stadsdelen för att diskutera Fryshusets eventuella närvaro/uppdrag i området. Staden är nu, liksom tidigare, angelägen att Fryshuset ska bidra med olika insatser i området. Från Fryshusets sida är man mycket tydlig med att man i så fall vill ha ett mer långvarigt uppdrag, inte enbart i akutfasen.
- ☉ Under hösten 2013 sker ett fortsatt kartläggnings- och förankringsarbete vilket i december månad landar i en ansökan om medel för ett längre åtagande ifrån Fryshusets sida i stadsdelen.
- ☉ I början av 2014 presenterar (i en stort uppslagen tidningsartikel) Sten Nordin (kommunstyrelsens ordförande) och Johan Oljeqvist ett flerårigt samarbete i stadsdelen. Avtalets första del går in i 2015 och omfattar cirka tre miljoner kronor.
- ☉ Man anställer nu en verksamhetsledare för Fryshuset i Husby. Man väljer en person med stor kunskap om området. En person som redan tidigare arbetat i Lugna Gatan, och som också har haft en yrkeskarriär i det konventionella arbetslivet. En person med stor tyngd och legitimitet i området. I januari skickas också (med stadens goda minne) in en ansökan om att från Fryshusets sida starta en grundskola i Husby.
- ☉ I februari sker ett möte med polisen i området, där Fryshusets VD förmedlar att man nu som värdar bland annat kommer att anställa personer med ett kriminellt förflutet. Detta är en del av den filosofi som präglar arbetet i Lugna Gatan – att ge unga med en social belastning en andra chans, att bryta med sitt förflutna och skapa ett nytt liv och därmed bli positiva rollmodeller för de unga i området. En fungerande strategi, men en strategi med risker.
- ☉ I mars genomförs en sorts framtidsverkstad eller "Future Search", med cirka 80 personer från området. Både boende och representanter för offentlig sektor, näringsliv och föreningsliv/civil samhälle, liksom vad som skulle kunna kallas representanter för de som deltagit i upploppen. Man gör en kartläggning av behov, önskemål, risker, hot med mera. Man identifierar önskemål om möjlighet till meningsfull fritid, jobb och studier.
- ☉ Under mars månad inleds också rekrytering, utbildning och anställning av fem Lugna Gatans värdar i området. Fem unga män mellan 20 och 30 år, alla med ett problematiskt förflutet. Alla med en önskan om att bryta med det gamla och skapa sig ett nytt och bättre liv, alla med god kännedom om Husbys sociala liv.
- ☉ Under maj månad 2014 får Fryshusets grundskola avslag på sin ansökan men sätter igång ett arbete med att komplettera denna ansökan.
- ☉ På årsdagen, 19 maj 2014 ville ungdomar i området skapa ett betydligt större upplopp än året innan. Denna grupp var yngre än den föregående och betydligt fler än de som startade upploppet året innan. Den nya målgruppen ville göra det större och mer destruktivt än den äldre gruppen. Detta förhindrades bland annat av personalen i Lugna Gatan i Husby.
- ☉ 25 maj, nästan på årsdagen av 2013 års kravaller, inträffar en incident som kunde ha slutat mycket olyckligt. Ett polisingripande från en trafikpatrull sker under dramatiska omständigheter i Husby och leder till att en av poliserna avlossar varningsskott. Mycket folk samlas och polisen intervenerar med ett stort antal patruller. Man är mycket nära en upploppsliknande situation och några av Lugna Gatans värdar försöker ingripa (civilklädda på sin lediga dag). Detta leder efter diverse missförstånd till att ett par av dem grips och anhålls. Förundersökning inleds. Stor oro uppstår. Polisen ger en version av händelserna. Men det tas ett stort antal bilder och filmer som sedermera visar att polisens version av händelse inte är helt korrekt. Ett radioprogram görs på detta tema. De gripna värdarna frigges. Bland annat ingripandet från Lugna Gatan leder till att upploppet kvävdes i sin linda.
- ☉ I maj inleds en utbildning av 15 stycken juniorvärdar i området med syftet att utbildningen ska vara klar och ha examen innan sommaruppehållet – allt för att skapa möjliga goda krafter under de oroliga sommarmånaderna. Under juni månad blir ansökan från Fryshusets grundskola godkänd. I november genomförs en andra "Future Search" med syfte att formulera målbilder om framtiden.

ETABLERINGSPROCESSEN

TRE STEG: FÖRBEREDA, GENOMFÖRA OCH FULLFÖLJA

Varje lokal satsning av det slag vi här diskuterar är unik och måste byggas på sina speciella förutsättningar – det

© FASINDELNING AV EN ETABLERING

ligger så att säga i sakens natur. Samtidigt säger oss drygt trettio års erfarenhet, att en process av detta slag väldigt ofta genomlöper ett antal faser.

I väldigt grov mening kan man identifiera ett antal faser. I en första förberedelsefas försöker man skapa sig en bild av situationen och hur man ska tackla den. I en genomförandefas går man från ord till handling. I fullföljandefasen slutför man det en gång inlett. Dessa tre faser kan i sin tur delas in i ett antal olika steg. Låt oss utifrån figuren nedan titta mera i detalj på dessa.

FASERNA I DETALJ

Det första steget är alltid en sorts kontaktskapande process. Det handlar om att etablera kontakt med de nyckelpersoner som är viktiga i området. Dessa i sin tur utgörs dels av mer formellt viktiga personer som ledande chefer och politiker. Men det handlar också, och kanske främst, om de informella ledare och nyckelpersoner som kommer att vara viktiga dörröppnare i området. De personer som har hög legitimitet och trovärdighet bland de boende. De kommer att göra

skillnaden mellan framgång och misslyckanden i den kommande processen.

Därefter vidtar ett sorts kartläggningsarbete. Här handlar det om att först förstå de ytliga aspekterna av de skeenden som äger rum och har ägt rum. Ännu viktigare är att därefter förstå de underliggande orsakerna och de subtila skeendena. Varför ser det ut som det gör och kunna läsa av och tolka den unika lokala kulturen, oavsett om det handlar om etniska eller socioekonomiska förklaringsfaktorer. Här är det också viktigt att kartlägga vilka nyckelaktörer som påverkar och kan påverka utvecklingen. I värsta fall kan dessa förhindra en förändringsprocess.

I samband med detta sker ett utomordentligt viktigt relationsbygge där man börjar bygga en väv av nätverk med och mellan de avgörande nyckelaktörerna – inte minst de som inledningsvis har ett tveksamt eller rentav fientligt förhållande till varandra. Det är i detta förankringsarbete den kommande framgången i ett arbete byggs in.

Förberedelsefasen avrundas med att man upprättar någon form av plan för det fortsatta arbetet. Med

plan kan man i dessa sammanhang mena väldigt olika saker – allt från strikta och stela, tids och handlingsplaner med inprickade tider, händelser och klockslag. Men man kan också se en plan som några få stickord för olika steg i en kommande arbetsprocess. Här fokuserar man framförallt på avgörande händelser och de faktorer som kan leda till framgång.

Genomförandefasen handlar som sagt om att gå från prat till verkstad. Man etablerar en konkret verksamhet av något slag i området. Denna etablering syftar inte bara till att lösa en specifik uppgift eller ett specifikt problem utan fyller en viktig symbolisk funktion – signalen att man menar allvar. Denna inträdesprocedur bör präglas av ett ödmjukt provande och lärande perspektiv.

Inträdesprocessen glider gradvis in i verksamhetens pionjärfas som innebär att man utifrån det provande perspektivet fullföljer det man inlett, provar nya verksamheter och i stark och transparent dialog med de boende i området anlägger ett lärande och reviderande perspektiv.

Denna pionjärfas kan vara varierande i sin längd, men viktigt är att erinra sig att dagsländor och tillfälliga satsningar inte hör hemma i denna värld. Man går så småningom in i en bekräftelseperiod då man genom ständig och utvidgad närvaro dementerar den misstro som alltid finns kring den här typen av satsningar, om att de ”alltid går över” – projektsjukan när den är som värst.

Detta är också centralt för att varaktigheten i arbetet ska bekräfta den uthållighet och långsiktighet som bör prägla arbetet. Om förberedelsefasen spänner över månader, genomförande fasen över ett antal år, så är tidshorisonten i fullföljandefasen fem år eller längre. I själva verket upphör naturligtvis aldrig fullföljandearbetet.

ELDSJÄLARNAS BETYDELSE

*”Menar du på allvar att sådana här förändringsprocesser står och faller med styrkan, kraften, modet och passionen hos enskilda personer?”*⁷

Denna rapport handlar om hur Fryshusets arbete i Husby kan få ett strategiskt genomslag i hela stadsdelen. Med ett sådant upplägg är det lätt att alla tankar går till strukturer, strategier och planer. Det finns då en betydande risk att man glömmer att i alla sådana här sammanhang står och faller hela processen med de människor som på verkstadsgolvet kavlar upp armarna och är beredda att få skit under naglar-

na. Våga ta modiga beslut – inte bara i medgång, utan i all synnerhet då det blåser snålt.

Det behövs människor drivna av passion som önskar göra skillnad. Människor som brinner för arbetet och som får med sig andra i denna process. För att lyckas med ett sådant arbete i Orten krävs att man är trovärdig, har legitimitet och möts med respekt – genuin respekt inte att förväxla med rädsla – av omgivningen. På andra platser i rapporten har vi kallat det för street cred. Det är vad som krävs för att lyckas med starten.

Sedan tillkommer minst två ytterligare inslag; erövra trovärdighet hos berörda nyckelpersoner i myndighetssfären och i omvärlden. Vi kallar det myndighetscred. Något som inte alltid är lätt eftersom man som eldsjäl ofta tvingas jobba i ett underdog-perspektiv för att erövra den trovärdighet man behöver och måste förtjäna.

Dessutom måste man vara uthållig. I all synnerhet i arbetet med unga. Unga som ofta bär med sig en besvikelse kring vuxenvärlden. Vuxna som inte står kvar, vuxna som backar då det blåser, vuxna som inte håller det de lovat. Behovet av vuxna rollmodeller och förebilder, som står kvar och finns där – även när det blåser motvind – är enormt bland unga i Orten. Förtroendet från de unga kan bara erövrats genom handling och att långsiktigt finnas kvar. Förebilderna blir en symbol som visar att förändring är möjlig.

Detta blir extra viktigt i en värld där förändringsprocessen för många handlar om att bryta ett negativt socialt arv och gå från hopplöshet till framtidstro. Då blir vuxna förebilder som gjort denna resa helt avgörande för att man ska lyckas. I Fryshuset i Husby finns det flera vuxna som fyllt den rollen. Vi skulle kunna peka på rektorn för grundskolan som skapat ett pedagogiskt mirakel eller skolkökens kock som har skapat något helt nytt.

Men två personer framträder mer tydligt än andra under de sex år vi följt denna verksamhet. Peppe som i startskedet tog initiativet och drev frågorna och under långa perioder var motor, verksamhetsledare och ansiktet för Fryshuset i Husby både utåt och inåt. Och Pola som under uppstarten ledde det förebyggande arbetet genom verksamheten Lugna Gatan i Husby och därefter under långa perioder både formellt och i praktiken var motor i det operativa arbetet på Fryshuset i Husby.

Detta par besitter unika egenskaper både var för sig, men framför allt tillsammans som varit helt avgörande för de framgångar man uppnått. Inte minst

7 Fråga från en konferensdeltagare på en konferens våren 2019 om förändringsarbete i Orten – vårt svar på frågan var ett solklart JA

genom att envist både i medgång, men i all synnerhet i motgång, stått kvar och visat på möjligheterna och för de unga varit levande bevis på att livet faktiskt går att förändra. Men naturligtvis är de inte ensamma utan ingår i och leder ett bredare nätverk av eldsjälarna utan vars medverkan detta inte varit möjligt. Eller som Pola formulerar sig:

"Vi har gjort allt vi kunnat med full styrka under dessa år och det hade varit helt omöjligt utan våra fantastiska eldsjälarna till kollegor. Vi har tillsammans jobbat i ett team som kunnat komplettera varandra för att skapa förutsättningar för unga i området".⁸

VAD HÄNDE I HUSBY? TVÅ STEG FRAM ETT STEG TILLBAKA

Från Fryshusets sida lade man ner mycket arbete i den förberedande fasen. Man etablerade nya och använde gamla kontakter i bred omfattning. Man tog kontakt med ett stort antal organisationer i civilsamhället som Reaktor, Second Chance, Blatteförmedlingen, Jobbgaraget och Megafonen. Praktiskt taget varje aktörsgren och nyckelperson i området liksom offentliga myndigheter inte minst polis och stadsdel, liksom fastighetsbolag.

Man skapade sig en relativt tydlig och väldokumenterad bild av området; hur det såg ut, vilka behov som fanns och vilka de underliggande orsakerna till problemen var. Man fick en god känsla för "stämningen" i området och inblick i aspekter som vanligtvis är dolda för utomstående. Allt detta landade i att man upprättade en plan för Fryshusets långsiktiga etablering i området, framför allt med stöd från stadsdelens sida med vilken man i detta läge hade utomordentligt goda kontakter.

Då den konkreta etableringen ägde rum valde man att som projektmotor anställa en person med god kunskap om och hög legitimitet i området, inte minst bland unga i destruktiva miljöer. Man rekryterade också medarbetare – Peppe och Pola som vi tidigare presenterat – som hade god kunskap om de sociala nätverken i Husby.

Samtidigt väckte man motkrafter i form av andra organisationer i civilsamhället som med viss tveksamhet såg på Fryshusets etablering. Kanske berodde det på olika ideologier och arbetssätt, kanske på kampen om samhällets resurser för dessa frågor.

Man hade också problem med trovärdigheten hos flera offentliga organisationer. Inte minst hos polisen, där ett antal medarbetare tvivlade på uppriktigheten och ärligheten hos Fryshusets medarbetare. Hade de verkligen lämnat sitt tidigare delvis kriminella liv? En misstro som – trots goda kontakter med polisledningen på Järva – förstärktes starkt våren 2014 då en medarbetare på Lugna Gatan blev gripen av polisen i samband med kravallerna 25 maj.

En utmaning var att de lokaler staden ställt till förfogande visade sig vara så fuktskadade att de inte gick att vistas i, och skulle ta två år att iordningsställa. Detta innebar att Fryshuset inte kunde starta de så viktiga stärkande positiva fritidsverksamheterna. Något som fick stora konsekvenser, då det enda de boende mötte från Fryshuset var Lugna Gatans värddar som jobbade med akuta trygghetsfrågor. Under två år präglades bilden av Fryshuset i området av i huvudsak en enda sak – arbete med "unga i risk att hamna i kriminalitet". Tvärt emot Fryshusets mål att etablera en positiv mötesplats för alla unga. Unga i området som var "skötsamma" upplevde att Fryshuset inte hade något att erbjuda dem då inga lokaler fanns, och att Fryshuset bara anställde personer som "tidigare haft problem".

Detta blev naturligtvis ett bakslag i det förtroendeskapande arbetet. Men samtidigt hade man mycket goda kontakter med stadsdelens förvaltningsledning där stadsdelsdirektören, utifrån sina tidigare erfarenheter i Hovsjö/Södertälje, hade starkt tilltro till Fryshusets angreppssätt.

FRYSHUSETS VERKSAMHET I HUSBY 2015 OCH FRAMÅT

"Patrik Derk, stadsdelsdirektör i Rinkeby-Kista, slutar efter bara två år på posten. Han fick sluta med omedelbar verkan. – Jag jobbar långsiktigt. Staden ville ha snabbare resultat, säger han."⁹

September 2015 tillträder Patrik Derk som stadsdelsdirektör i stadsdelen Rinkeby-Kista. Han hade utifrån sina åtta års erfarenheter i stadsdelen Hovsjö i Södertälje tydliga, långsiktiga idéer om hur man kan och måste bygga ett socialt kapital i en stadsdel för att bryta det kollektiva mönstret av utanförskap.¹⁰

I hans föreställningsvärld hade Fryshuset – tillsammans med många andra aktörer – en viktig roll att fylla. Han sökte ett fördjupat samarbete mellan

8 Ur mail från Pola december, 2019

9 Mitt i Stockholm 2 juni, 2017

10 Denna process finns beskriven i rapporten Att bygga socialt kapital, Nilsson Lundmark & Nilsson, Telge Hovsjö, 2016

stadsdelen och Fryshuset i form av en så kallad IOP¹¹. En viktig del av detta handlade om att förfinas Lugna Gatans våldsförebyggande arbete. Under denna period var narkotikahandeln i Husby centrum mer eller mindre öppen. Det förekom även en aktiv rekrytering av unga för att åka till Mellanöstern för att kriga med eller mot ISIS. Från Fryshusets sida valde man i denna fas att fokusera på arbetet med att skapa och stödja trygghet.

Man inleder också under denna period ett konkret samarbete med Bonnier Hoops för att erbjuda unga en långsiktigt meningsfull fritid, trots att man inte hade lokaler. Man samarbetar även med Ortens Industries för att skapa arbetstillfällen för unga. Under denna period drivs verksamheten i tillfälliga lokaler i Kista under tiden som lokalerna i Husby renoveras. Fryshusets Folkhögskola etablerar också en kurs med inriktning på att stödja unga tjejer i deras studier för att bryta utanförskapet.

I augusti 2016 öppnades dörrarna till det 3 500 kvadratmeter stora huset som inrymmer bland annat grundskolan och som invigdes mer formellt våren 2017 av prins Carl-Philip och prinsessan Sofia. Detta år invigs också grundskolan med högstadium i dessa lokaler. 2016 präglas av fortsatt trygghetsarbete, men det uppstår samtidigt en del problem efter ett TV-inslag från Uppdrag granskning. Detta leder till ett flertal längre samtal med polisen som i sin tur leder till att man modifierar sina arbetsmetoder. Under denna period etableras verksamheten Ungdomskultur i Husby liksom projekten Event Evolution samt 4West.

Man etablerar ett samarbete med Sopköket som leder till att arbetstillfällen skapas och matsvinnet minskar. Man etablerar också under denna period samarbete med Upplands-Bro kommun. Under denna tid etableras också projektet Lös det i samverkan med Jobbtorget och många andra, finansierat av Svenska Postkodlotteriet. Under Järvaveckan samarbetar Fryshuset med organisationen Global Village för ett gemensamt arrangemang. Ett arrangemang där man skulle kunna säga att Fryshusets insatser var avgörande. Man deltar

också i Almedalsveckan vilket ger verksamhetens ungdomar helt nya kontakter och perspektiv. Ett samarbete med ICA-stiftelsen upprättas. I anslutning till detta köper man 2019 – med stöd av ICA – in en foodtruck som erbjuder unga arbetstillfällen.

Samarbetet under perioden 2015-2017 mellan stadsdelen och Fryshuset löper smidigt och i nära samspel. Men då Patrik Derk "över en natt" försvinner försommaren 2017, förändras detta radikalt och relationerna mellan stadsdelen och Fryshuset blir mer formella. Merparten av samspelet handlar om kontroll och styrning och i ringa omfattning, om vad man skulle kunna uträtta gemensamt. Det gemensamma större problemlösningsspektiv som varit dominerande tidigare försvinner helt.

Under denna period beslutar sig ledningen i stadshuset i Stockholm (den centrala politiska och administrativa ledningen) för att avsätta medel för samverkan med civilsamhället. Detta kommer att gestaltas i form av ett IOP mellan Fryshuset och stadsdelarna Spånga-Tensta och Rinkeby-Kista. Avtalen blir till föremål för komplicerade samtal och förhandlingar innan avtal slutes. Beslutet om ett IOP i Spånga-Tensta överklagas.

2018 flyttar Akademiska skolan – en lågstadieskola – in i Fryshusets lokaler. Ungefär samtidigt avsatte Gälöstiftelsen medel för Fryshusets verksamhet i Husby – under förutsättning att staden också bidrar. Detta engagemang utvecklas under 2018-19 till en strategisk satsning från stiftelsens sida, där man vill stödja och uppmuntra andra civilsamhällesorganisationer att etablera sig i och samverka med varandra. Allt med syfte att uppnå en form av systempåverkande kritisk massa. Andra aktörer involverar sig också i verksamheten. NCC som vill bidra till att skapa arbetstillfällen. Under denna period etablerar också Fryshuset ett stort sysselsättningsprojekt finansierat av en privat stiftelse. Grundskolan lyckas nå upp till nivån att 75-80 procent av eleverna erhåller kompetens att söka till gymnasiet. En anmärkningsvärd framgång för målgruppen.

11 Idéburet offentligt partnerskap (IOP) är en samverkansmodell mellan det offentliga och den idéburna sektorn

FRYSHUSET I HUSBY 2018-2019

AKTIVITETER OCH VERKSAMHETER

"Allting sitter i betraktarens ögon."

Fryshuset har alltså varit aktivt i Husby sedan 2013. Verksamheten där kan förstås på flera sätt. På en operativ, konkret symptomnivå kan man se verksamheten som ännu ett antal inslag syftande till att bryta utanförskapet för enskilda unga, att reducera våldet, att försvåra rekryteringen till och underlätta avhopp från livsstilskriminella sammanhang.

Men ur ett långsiktigt strategiskt perspektiv ser man lite andra saker. Man ser hur etablering av skolan har och än mer kan ha ett systempåverkande perspektiv. Man ser hur verksamheten "Lös det" sluter det organisatoriska mellanrummet mellan skola, arbetsmarknadsfrågor och kultur- och fritidsverksamheten. Och man ser hur den verksamhet som bedrivs utifrån det socialt förebyggande arbetet, bidrar till att bygga relationer och socialt kapital.

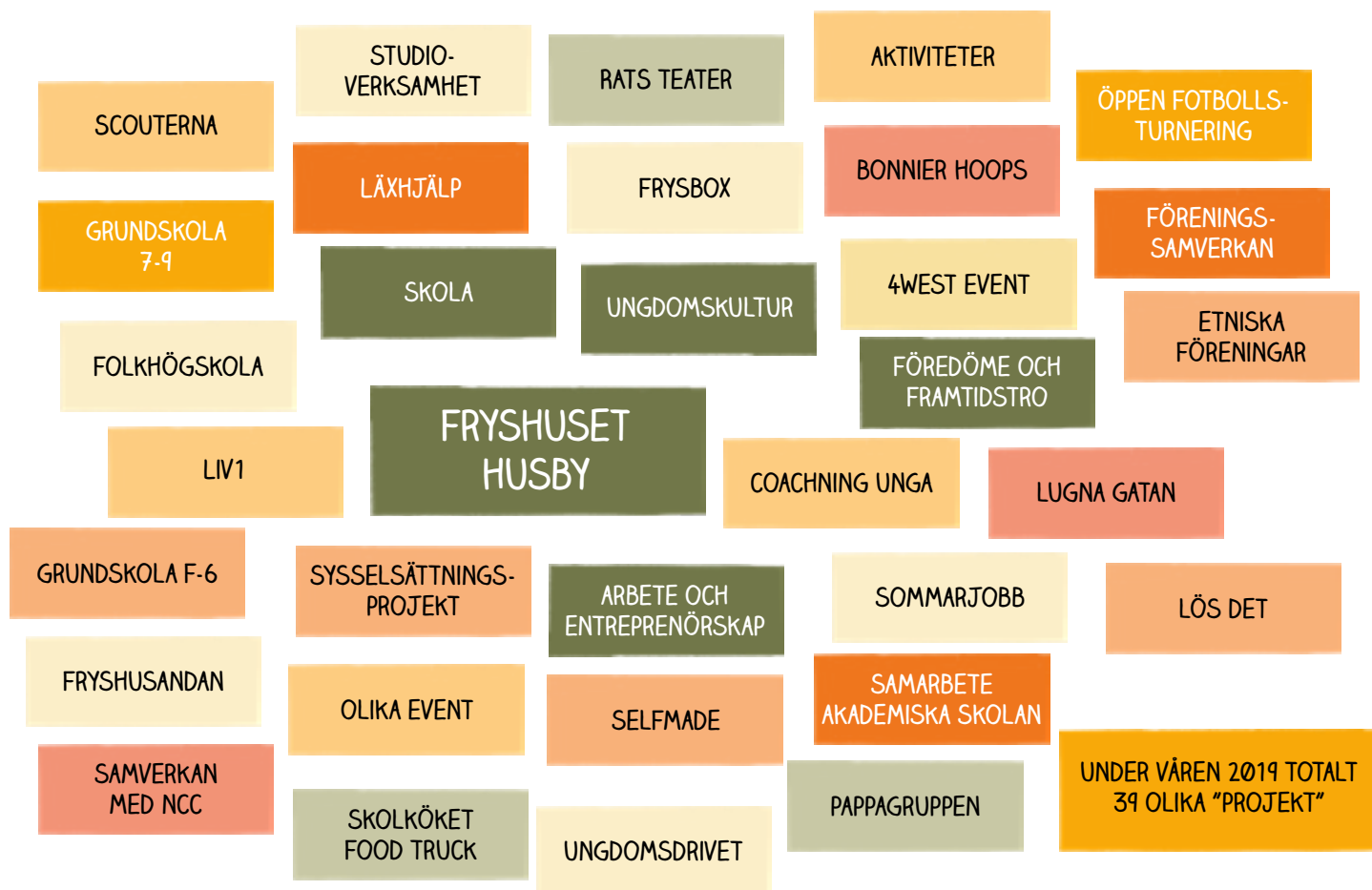
På så sätt skulle man kunna säga att ur ett strategiskt perspektiv handlar Fryshusets verksamhet i Husby om att bryta självförstärkande negativa mönster och visa på möjligheten till hopp och framtidstro. Mönsterbrytande handlingar som gör att självförstärkande onda cirklar bryts och ersätts med självförstärkande goda handlingar. Vi återkommer till detta mer konkret längre fram.

Verksamheten i Husby är för Fryshusets del strukturerad i fyra delar; arbete och entreprenörskap, ungdomskultur, skola samt föredöme och framtidstro illustrerade i figuren nedan.

Det centrala med denna figur är inte de enskilda verksamheterna, utan mängden av olika insatser. Insatser som ibland har långvarighet – som skolan – och verksamheter som är tillfälliga som arbetet under Järvaveckan. Bilden präglas av mångdimensionalitet och föränderlighet. Verksamheten är ständigt under förändring beroende på förändringar i behovsbilden eller de finansiella möjligheterna att agera. Figuren blir därmed bara en illustration av hur verkligheten vid ett tillfälle skulle kunna se ut. Några månader senare blir bilden kanske annorlunda, till följd av alla de förändringsimpulser man utsätts för.

Inom vart och ett av dessa områden förekommer ett mycket stort antal olika konkreta verksamheter. En del omfattande och varaktiga andra mindre och temporära. Det som utmärker Fryshusets arbete i Husby är följande saker:

- Ett stort antal olika och väsensskilda verksamheter.
- Man arbetar i ett flertal dimensioner och med olika tidshorisonter.

- ☉ Man möter ett brett spektrum av målgrupper.
- ☉ De verksamheter som genomförs är ständigt i förändring utifrån den behovsbild som är aktuell i området.
- ☉ Förändringarna sker väldigt snabbt – ibland med några få dagars fördröjning mellan upplevt behov och verkställd insats.
- ☉ Verksamheten är – utifrån de fyra olika områdena – organiserade och leds utifrån en utpräglad nätverkssyn och med hög delaktighet från de ungas sida.

Allt detta gör att verksamheten kan upplevas som svårfångad och svårbegriplig om man tittar utifrån. Dels utifrån den organisationsmodell (nätverk) som man arbetar efter, dels utifrån den värdegrund man har (høgt inslag av delaktighet och egenmakt) och dels utifrån den flexibla besluts- och ledningsmodell man utgår från.

VIKTEN AV ATT KROKA ARM

"No man is an island."

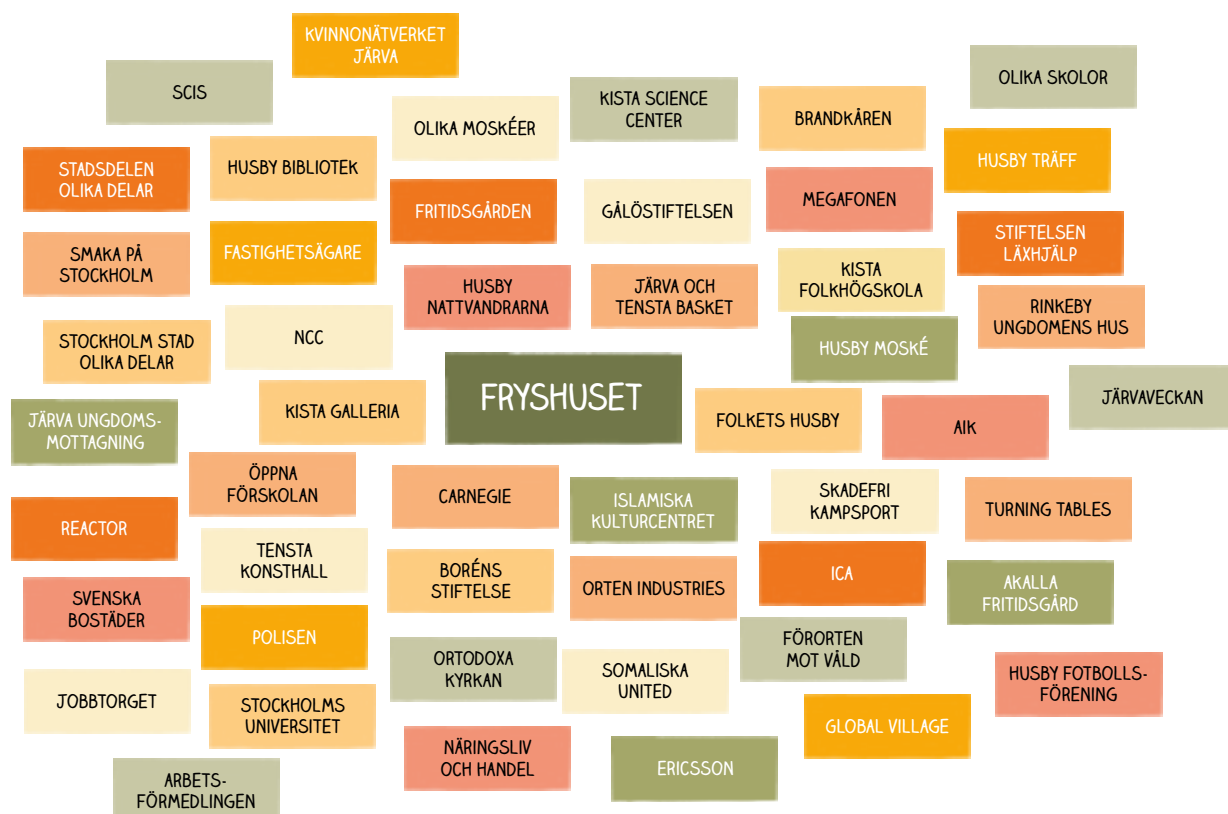
Men ensam är som bekant inte alltid stark. Hela verksamheten som Fryshuset bedriver i Husby sker i

samspel med det omkringliggande nätverket av aktörer, illustrerade i figuren nedan.

Det bör också sägas att figuren är ett sorts grovt stickprov eller i varje fall en bild av hur situationen ser ut vid ett givet tillfälle. Det har inte varit möjligt att vare sig få en fullständig bild eller läsa bilden vid en viss given situation, eftersom föränderlighet är något som utmärker situationen även i förhållande till samspel med omvärlden.

En grupp av aktörer är förstås den offentliga sektorn, här kanske främst stadsdelen och polisen liksom andra delar av Stockholms stad. Samverkan med dessa aktörer är en sorts grundförutsättning för att bedriva verksamheten rent konkret i form av vardagssamverkan, men också i form av finansiering. Här kan vi både tala om att sluta de organisatoriska mellanrummen och skapa systempåverkan – synliggöra bristerna i de offentliga systemen.

En annan grupp av aktörer är supporters och sponsorer i det privata näringslivet. Allt från ICA som finansiellt stöder med en foodtruck, till NCC med vilken man utvecklat ett partnerskap för att få in unga arbetslösa på arbetsmarknaden. Man sluter de organisatoriska mellanrummen, mellan det privata, offentliga och civilsamhället. Men utövar också systempåverkande arbete. Mycket av detta handlar om att sluta mellanrummen men också att bygga rela-

tioner, framtidstro och hopp och därmed att bygga socialt kapital.

En tredje grupp av aktörer är alla de intresseorganisationer som bedriver verksamhet i Husby eller i området Södra Järva. En del av dem har man goda samverkansrelationer med, andra konkurrerar man om medel med och några är direkta motståndare.

Den fjärde gruppen är finansiärer varav Gälöstiftelsen kanske är den främsta. En stiftelse som dels stödjer Fryshuset verksamhet på Södra Järva, men som också gör en strategisk satsning riktad mot många organisationer. Man försöker skapa en ansamling av initiativ som komplement till den offentliga sektorn – för att därmed vara systempåverkande, fylla de organisatoriska mellanrummen och bygga socialt kapital.

Det som slår oss när vi tittar på bilden är ett antal saker:

- ☉ Man samspelar med ett stort antal aktörer. Vid varje given tidpunkt pratar vi förmodligen om 50 samverkanspartners eller fler.
- ☉ Allt det Fryshuset gör i Husby präglas av en sorts nätverkskaraktär.
- ☉ Man agerar mångdimensionellt inom praktiskt taget alla samhällssektorer och ett stort antal olika behov och målgrupper.
- ☉ Enbart detta förhållande pekar på Fryshusets roll som brobyggare och byggare av relationer och därmed socialt kapital.
- ☉ De samverkanspartners man har, spänner i stort sett över samhällets alla delar på lokalt, regionalt och stundtals nationellt plan.
- ☉ Samverkansformerna varierar starkt allt från relativt stabila, närmast i form av partnerskap till att vara tillfälliga eller ytliga.
- ☉ Närheten i relation med olika partners varierar starkt över tid beroende på behov och gemensamma intressen.
- ☉ Samverkanskartan är stadd i ständig förändring allt utifrån vilka partners och vilka behov som är starkast i området.

En av utmaningarna för Fryshuset i denna myllrande samverkansvärld är att önskemål på insatser från Fryshusets sida, ständigt förändras och ofta är trycket på att medverka i olika aktiviteter stort, samtidigt som de organisatoriska och finansiella förutsättningarna för att göra detta inte riktigt hinner med i samma takt. Detta gör det viktigt för Fryshuset att ha en

tydlig långsiktig färdriktning för sitt arbete i Husby, för att veta vilka önskningar kring samverkan som man ska reagera på och vilka man bör avvakta med eller avstå från. Vikten av att i en ständigt föränderlig värld ha en strategisk färdriktning.

VERKSAMHETSPLAN, UPPNÅDDA MÅL OCH IOP

Det arbete man gjort från Fryshusets sida i Husby är gestaltat dels i form av verksamhetsplaner och verksamhetsberättelser med uppföljning av uppnådda resultat, dels i form av ett IOP-avtal med stadsdelen. Låt oss nu titta på detta mer i detalj.

STRUKTUR

Verksamheten i Fryshuset i Husby är uppbyggd efter samma organisatoriska struktur som Fryshuset centralt – en sorts matrisliknande organisation med fyra olika ben.

- ☉ arbete och entreprenörskap fokuserat på ungas sysselsättningssituation och ekonomiska försörjning
- ☉ skola med grundskola och folkhögskola samt andra utbildningsaktiviteter
- ☉ ungdomskultur som spänner över allt från motocross, musik, film, dans, idrott och teater till events av olika slag
- ☉ föredöme och framtidstro som skulle kunna sägas vara det ben där man jobbar med sociala frågor, trygghetsfrågor och frågor som berör framtidshopp och byggandet av socialt kapital

Inom ramen för detta söker och erhåller man finansiering för de olika verksamhetsdelarna. Ibland i form av sponsoravtal (ICA och NCC för att nämna två), finansiering från olika stiftelser (till exempel Gälöstiftelsen), kommunala bidrag eller partneravtal i form av IOP.

Den fysiska kärnan för verksamheten i Husby är den grundskola man bedriver och de lokaler man där förfogar över. Skolan inledde sin verksamhet 2017 och är i sin högstadiesedel tämligen liten. Skolan går årligen med betydande underskott, men anses ur Fryshusets perspektiv ha en central roll i att nå verksamhetens centrala strategiska mål – framtidstro och framtidshopp i Husby och bygga socialt kapital. Ett förhållande vi kommer att diskutera längre fram.

"Idéburet offentligt partnerskap (IOP) är en samverkansmodell mellan det offentliga och den idéburna sektorn. Forum – idéburna organisationer med social inriktning tog fram modellen 2010 för att möjliggöra problemlösning mellan sektorer för ett hållbart samhälle."¹²

Idéburet offentligt partnerskap är en modell som växt fram i Sverige under en knapp tioårsperiod. Det finns 2019 IOP på ett sextiototal platser i landet. Tanken är att modellen ska kunna användas i sammanhang där det offentliga saknar möjlighet att verka framgångsrikt och de idéburna organisationerna saknar finansiella förutsättningar att arbeta. Många gånger handlar det om att de offentliga systemen vare sig har kunskaper, metoder eller legitimitet kring vissa målgrupper eller frågor. I det avtal som tecknades mellan stadsdelen Rinkeby-Kista och Fryshuset december 2016 säger man så här:

"Målgruppen är barn och unga vuxna (12-25 år) som befinner sig i eller riskerar att hamna i utanförskap. Fryshusets verksamhet syftar till förbättrade uppväxtvillkor och ökad framtidstro. Fryshuset når barn och unga som inte alltid söker sig till nämndens verksamheter."¹³

Verksamheten inom ramen för detta avtal leds av en partssammansatt styrgrupp och utifrån en verksamhetsplan som upprättas årligen. Avtalet gäller för perioden 2017-2020, det vill säga under en fyraårsperiod. Avtalet ska regelbundet följas upp i form av bland annat en verksamhetsrapport och verksamhetsberättelse. För detta arbete erhåller Fryshuset årligen 4,2 miljoner kronor.

Avtalet utgör den finansiella basen för Fryshusets verksamhet i Husby. En bas som kompletteras av andra källor. En sådan är avtalet med Gälöstiftelsen, som förutsätter att staden tar sin del av ansvaret för finansieringen. Gälöstiftelsens årliga bidrag uppgår för närvarande till 2,5 miljoner kronor och är kopplat till den utökade IOP som staden centralt går in med som komplettering till den redan existerande överenskommelsen från 2016.

Värt att notera är att Gälöstiftelsen för verksamhetsåret 2020 och framåt fokuserar sina organisationsbidrag till organisationer som verkar i utsatta områden i allmänhet och till Södra Järva i synnerhet. Tanken är att man på detta vis kan skapa en koncentration av insatser i civilsamhället, som bidrar till att skapa en systemförändring och bygga socialt kapital genom att man uppnår en kritisk massa. Gälöstiftelsen har även finansierat arbetet med denna rapport.

I den verksamhetsplan man upprättade för 2019 utgår man från en bemanning på Fryshuset i Husby på cirka 15 personer (exklusive skolan som inte är medtagen i beskrivningen nedan). Man har en verksamhetsplan som är uppdelad på tre olika åldersgrupper: 12-15 år, 16-19 år samt 20-25 år. För varje åldersgrupp har man en plan baserat på de fyra olika benen vi skildrat på förgeående sida. För dessa olika ben har man en beskrivning i generella termer vad man avser uppnå. För åldersgruppen 16-19 år och under rubriken arbete och entreprenörskap säger man därför följande;

"Målsättning för denna målgrupp inom A&E är främst att uppmuntra till studier och arbete, genom exempelvis stöd- och vägledningsinsatser, arbetsträning och extra timjobb. Fryshuset vidareutvecklar såväl arbetsmetoder som verktyg och insatser för att uppnå målsättningen. Som en del av detta upparbetas nya samarbeten med närings- och föreningslivet, samtidigt som samarbetet med stadsdelen, Jobbtorgen och Arbetsförmedlingen fördjupas."

Vidare erbjuder Fryshuset de unga, via sin metod "ungdomsdrivet", att engagera och organisera sig. Ungdomsdrivet utgår från aktiviteter som de unga själva föreslår och där de får handledning i att, med stöd av vuxna, genomföra från planering till utvärdering av aktiviteten. Dessa ungdomsdrivna aktiviteter kan vara allt från kulturella event såväl som arbete inom serviceyrken såsom catering eller andra events; det kan vara kurser som rör sociala koder, arbetslivet men även personlig ekonomi."

Målgruppen ges även tillfälle till avlönade uppdrag där de kan vara allt från värdar vid uthyrning av lokaler, funktionärer under evenemang som Politikerveckan i Järva och ungdomsledare eller arrangörer vid diverse ungdomsaktiviteter samt andra extraarbeten."¹⁴

För de fyra olika målområdena och de olika åldersgrupperna sätter man också upp mer konkreta mål och indikatorer för att mäta måluppfyllelse. Till exempel inom området föredöme och framtidstro för åldersgruppen 20-25 år.

MÅL 1:

UNGA/UNGA VUXNA ÖKAR SIN FRAMTIDSTRO

Förväntat resultat: En ökad framtidstro för unga/unga vuxna som deltar i Fryshusets alternativt andra organisationers verksamheter. Indikator: Minst 55 procent av deltagarna upplever en ökad framtidstro.

12 www.socialforum.se

13 Idéburet offentligt partnerskap (IOP) är en samverkansmodell mellan det offentliga och den idéburna sektorn

14 Verksamhetsplan 2019, Fryshuset Husby

MÅL 2:

UNGA/UNGA VUXNA HAR VERKTYG FÖR ATT SKAPA EN MENINGSFULL FRITID FÖR SIG SJÄLVA OCH ANDRA.

Förväntat resultat: Unga/unga vuxna upplever i högre grad att de kan skapa meningsfulla aktiviteter för sig själva och andra. Indikator: Minst 55 procent av aktiva deltagare upplever att de känner sig bättre rustade för att skapa en meningsfull fritid för sig själv. Minst 40 procent av deltagarna upplever att de känner sig bättre rustade för att skapa en meningsfull fritid och tillgodose andra med en meningsfull fritid.”¹⁵

Man kan säga att man har en struktur och tydlighet för vad man ska göra, inom vilka områden och vilka konkreta mätbara mål som ska uppnås. Fördelen är tydlighet och att man har en struktur både för arbetet samt uppföljningen av det. Nackdelen är att Fryshusets verksamhet styrs utifrån logiken i en beställare-utförare modell inom ramen för NPM-paradigmet¹⁶. Just det vill man undvika eftersom kreativiteten begränsas och det nyskapande arbetet hämmas.

Överhuvudtaget går det tydligt att se den kollision i synsätt, mindset och styrparadigm som uppstår i mötet mellan stadsdelen och Fryshuset kring denna IOP. Mycket av Fryshusets ledningskapacitet går åt för att foga in Fryshusets sätt att arbeta med det synsätt som råder i stadsdelen. Det är som att försöka få in en rund bult i ett fyrkantigt hål.

SAMVERKAN MED STADSDELEN OCH ANDRA AKTÖRER

En viktig del av Fryshusets arbete i Husby handlar om att bidra till att skapa och/eller medverka på olika samverkansarenor. Inte minst tillsammans med stadsdelen, men även tillsammans med andra aktörer. Nedan redovisas ett axplock av vad man – utöver ett stort antal olika event i egen regi – har gjort under 2019:

- Karriärmässa i samverkan med jobbtorg.
- Sommarresa tillsammans med ungdomsgårdar.
- Aktiviteter tillsammans med Rinkeby ungdomens hus.
- Personer slussas in på jobbtorg, studier eller arbete.
- Personer slussas in mot SIG-verksamheten.

- Medverkat i paneldebatt kring våldet Järva.
- Fotbollsturneringar tillsammans med ungdomsgårdar.
- Skolan samverkar med stadsdelens fältare.
- KAA samverkan för att vara en länk mellan Fryshuset och unga.
- Tagit emot feriejobbare.
- Tagit initiativ för att skapa en samverkansgrupp för all uppsökande personal som jobbar i Rinkeby/kista.
- Samverkansmöten med SIG.
- Workshop för uppsökare.
- Startat en ung pappagrupp i Järva.

BOKSLUT, UPPFÖLJNING OCH RESULTAT

Den verksamhetsplan som upprättats följs därefter upp på ett lika strukturerat vis. I verksamhetsberättelsen 2019 som beskriver verksamhetsåret 2018 säger man till exempel inom området arbete och entreprenörskap att följande har gjorts och följande mål har uppnåtts¹⁷:

”Exempel på arbetstillfällen: konsertvärdar, funktionärer, cateringpersonal, trygghetsvandrare, eventledare, ungdomsledare på kvällar, helger och lov samt filmare/producent. I januari till augusti har Fryshuset erbjudit 378 arbetstillfällen.”

Inom området föredöme och framtidstro har man under 2018 arbetat hårt med att bidra till minskad social oro inte minst genom att i verksamheten Lugna Gatan utbildat juniorer och genomfört ett stort antal förebyggande samtal med unga i riskzon.

”Lugna Gatans ungdomsledare fick ett pilotuppdrag från den gemensamt tillsatta arbetsgruppen ”Unga vuxna” att möta upp unga som hänger vid MiCasa i Husby för att motivera och slussa dem vidare till arbete och studier. Ungdomsledarna jobbade under en månad med motiverande samtal och coachning med flera unga vilket resulterade i att 3 unga vuxna skrevs in på jobbtorget som fortsatte arbetet. Tillsammans med juniorer och trainees har Lugna Gatan även arrangerat sport- och kulturaktiviteter inom verksamhetsområdet Ungdomskultur.”

¹⁵ Verksamhetsplan 2019, Fryshuset - Husby

¹⁶ NPM New Public Management

¹⁷ Nedanstående text är tagen ur verksamhetsberättelse för 2018

© BOKSLUT, UPPFÖLJNING OCH RESULTAT

Området arbete och entreprenörskap	Mål 2018	Utfall jan-dec
Unga som har fått arbetstillfällen genom Fryshuset.	80	134
Unga som slutfört en yrkesutbildning med stöd av verksamheter inom verksamhetsområdet.	10	7 (pågående utbildning)
Unga deltagare i projektet Lös Det!	10	25
Minst 6 personer har gått till långvariga arbeten	-	-

Området föredöme och framtidstro	Mål 2018	Utfall jan-dec
Antal träffar med juniorer med tillfällen för utbildning, föreläsning m.m.	200	238
Antal förebyggande samtal med unga i riskzon under trygghetsvandringar	7 800	6 235
Diplomerade juniorer	15	18
Aktiva trainees	6	6

Detta arbete är fortsättningen på ett arbete som inleddes redan 2013 och där man mycket aktivt genom uppsökande och kontaktskapande verksamhet försöker förhindra våld, kriminalitet, drogmissbruk och social oro på ett sätt som skildras för 2018 i figuren nedan.¹⁸

Avstyrda slagsmål:	51
Förebyggande av gängkonflikter:	4
Aktivt stöd för utsatta personer:	214
Förebyggande av rån och stölder:	22
Förebyggande av social oro i området:	12
Förebyggande insatser mot skadegörelse och vandalisering:	36
Förebyggande av störande beteende på offentliga platser:	160
Stöd för näringsliv och organisationer:	72

Vi ser då att antal insatser/ingripanden är mycket stor. Det handlar mycket om stöd till utsatta personer, men också om att förhindra eller avbryta verksamheter som innebär eller kan leda till brottsligt beteenden.

Utifrån våra tre begrepp sluta organisatoriska mellanrum, skapa socialt kapital och bidra till systemförändring kan man säga att insatserna inom arbete och entreprenörskap i hög grad bidragit till just att nå målgrupper de offentliga insatserna annars aldrig når och skapa samspel mellan de offentliga systemens stuprörsstruktur.

Vi ser också hur verksamheten inom föredöme och framtidstro till största del handlar om att bygga relationer, förtroende och därmed bygga socialt kapital i området.

18 Kronologi Fryshuset 2015-2018, Fryshuset, powerpoint-dokument våren 2019

ATT FÖRSTÅ SITUATIONEN

FÖR ATT PLACERA IN FRYSHUSETS INSATSER I HUSBY I ETT STRATEGISKT PERSPEKTIV ÄR DET VIKTIGT ATT INTE BARA FÖRSTÅ DET SOM SKER OCH HAR SKETT I HUSBY UR ETT SYMPTOMPERSPEKTIV. DET ÄR OCKSÅ VIKTIGT ATT FÖRSTÅ ORSAKERNA BAKOM, ORSAKERNAS ORSAKER OCH DEN DYNAMIK SOM SKAPAT OCH FORTSÄTTER ATT SKAPA DENNA UTVECKLING.

ETT SÄTT ATT FÖRSTÅ HÄNDELSENA 2013

”Allt är inte vad det ser ut att vara.”¹⁹

Det är uppenbart att medias och beslutsfattares fokus kring den typ av händelser som inträffade sommaren 2013 är det vi kallar den akuta händelsen, då den sociala oron exploderar i olika former av våld. I det här fallet vad det en dödskjutning som ledde till en mycket snabb upptrappning av våldet. Det finns en sorts inneboende logik i händelser av detta slag. Då bilar med blåljus anländer fungerar det som en sorts social magnet i områden av detta slag, särskilt bland pojkar och unga män. Mycket snabbt kan det bli både 50 och 100 personer som samlas. Detta leder naturligtvis till stress och kanske rädsla hos de från början fåtaliga poliserna som kan känna sig hotade. I värsta fall, som vid händelserna ett år senare (23 maj 2014) då en polispatrull ingrep och där en polisman sköt varningsskott, vilket i sin tur skapade oro och var ytterst nära att leda till en upprepning av händelserna 2013.

Men det viktiga är att se att denna typ av händelser har ett mycket mer långsiktigt förlopp och underliggande orsaker. Om man endast tittar på händelsen utifrån en akutfas kan man dra slutsatsen att det främst är ett polisärt problem. Men det krävs inte särskilt mycket insikt för att förstå att händelsen har djupa sociala och ekonomiska rötter i det vi kallar krisens uppbyggnadsfas.

”Droppen blev att man stängde bankens uttagsautomat samtidigt som allt fler butiker blev kontantfria. Hur skulle vi då kunna handla?”²⁰

I områden av detta slag handlar det naturligtvis om klassisk segregation som yttrar sig i form av arbetslöshet, lägre ekonomisk standard och beroende av de offentliga försörjningssystemen. Svaga skolresultat hos de unga stundtals i kombination med språksvårigheter²¹. Till detta kommer den upplevda reträtten

från de offentliga systemen och samhällsservicen. En upplevelse av att vara övergiven och kollektivt i ett sorts strukturellt utanförskap. En upplevelse som många i Husby kan vittna om.

Detta sker naturligtvis under lång tid (i Husby under flera decennier) och övergår gradvis till en sorts latensfas, då ett antal händelser eller förlopp gradvis bygger upp det sociala övertrycket. Det kan vara upplevelsen av ett stort antal mer eller mindre befogade ingrepp från polisens sida eller kränkningar i samband med detta. Men det kan också handla om upplevelsen av att samhällets olika stödfunktioner, allt från vårdcentraler till bankkontor lämnar förorten och skapar en känsla av övergivenhet och kollektivt utanförskap. Det är detta sociala övertryck som skapar förutsättningarna för akutfasens explosion. En explosion som mer är symptom på händelser än orsaker bakom dem.

Dramatiken i akutfasen, som vanligtvis varar några dygn, kan många gånger utlösas av en mindre och till synes bagatellartad händelse. En tonåring som grips för snatterier eller en drogpåverkad person som omhändertas. Men den är ofta dramatisk, drar till sig många personer och innehåller ofta våld av olika slag. Den handlar nästan alltid om konfrontation mellan boende och rättssamhället.

Detta övergår gradvis till en sorts bearbetningsprocess som till delar består av en kollektiv krisbearbetning – att förstå vad som hänt och sätta det i sitt sammanhang – för att därefter kunna gå vidare. Men i denna fas växer också motkrafterna fram – den stora majoriteten i området som trots allt vill ha lugn och ro och inte (i varje fall inte i handling) sympatiserar med de våldsutövande krafterna. Ofta vuxna människor i området som beger sig ut och bidrar till att skapa lugn.

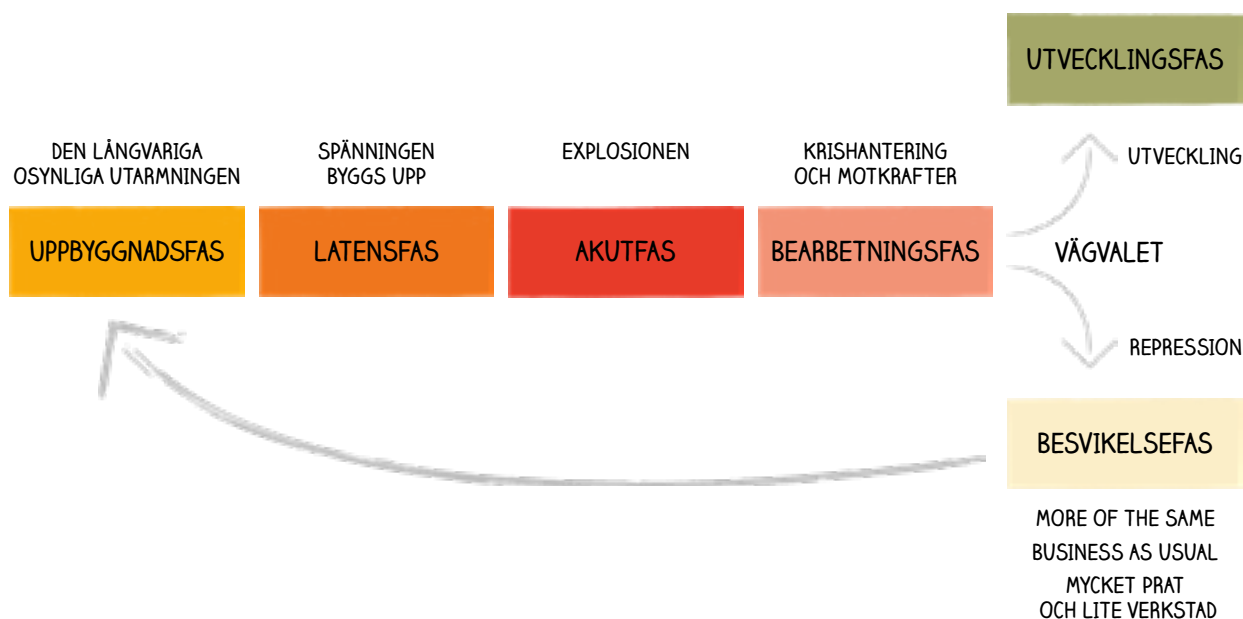
Denna fas är central för vad som ska komma sedan. Det är nu både området och aktörer utifrån kan

19 Citat ur filmen Karate Kid

20 Sagt av boende i Orten, våren 2019

21 Ur en rapport som togs fram av folkpartiet 2004 kallas utanförskapsområden – områden med låg förvärvsfrekvens, stort beroende av offentlig försörjning, svaga skolresultat och lågt valdeltagande. Idag cirka finns 180 stycken med cirka 600 000 personer som bor där

☉ HÄNDELSENA I HUSBY

påverka området som står inför en vägvalssituation. Det handlar ytterst om huruvida mer repressiva krafter eller mer utvecklingsorienterade krafter ska få övertaget i detta skede. Ska nästa steg vara en upprepning av det som redan hänt, ännu en besvikelse eller ska det skapa förutsättningar för utveckling? Den historiska utvecklingen i områden av detta slag visar tyvärr alltför ofta att man hamnar i en sorts "more of the same"-situation, som leder till besvikelse och en negativ bekräftelse av de förväntningar som fanns redan innan. Man går in i en besvikelsefas – något som de boende i Orten upplevt gång på gång. Ropen på fler poliser, tal om "no-go-zoner", rasprofilering, förhöjda straff för brott begångna i dessa områden bidrar till att skapa denna besvikelse. Lägg därtill de allt starkare repressiva krafterna. Bilden av en vi-mot-dom-situation målas upp och får sin näring av sådana politiska utspel som beskrivs i citat nedan:

*"Militär borde sättas in i särskilt utsatta områden i Stockholmsförorter. Det föreslår 20 moderata riksdagsledamöter i en motion som lämnades in till riksdagen den 4 oktober."*²²

Denna typ av synsätt och beteenden har en tendens att skapa självförstärkande, onda cirklar. En av de avgörande tankarna bakom Fryshusets etablering i Husby efter kravallerna 2013 är att på strategisk nivå att bryta detta mönster av negativa cirklar och bidra till att få till stånd en utvecklingsprocess. Man måste bryta mönstret och skapa självförstärkande goda cirk-

lar. Skapa tillit, förtroende, framtidstro och bygga socialt kapital. Vi återkommer till detta längre fram.

DEN CIRKULÄRA DYNAMIKEN

FÖREKOMSTEN AV SJÄLVFÖRSTÄRKANDE ONDA CIRKLAR

*"What comes up must go down."*²³

En dynamisk drivkraft bakom förloppet kan vara det som brukar kallas självförstärkande, onda cirklar. Med detta menar vi att ett negativt utvecklingsförlopp blir både självförstärkande och accelererande. Man skapar självuppfyllande profetior där negativa förväntningar ständigt bekräftas och därmed ger näring åt nya negativa förväntningar.

Men det kan också handla om att svaga ekonomiska förutsättningar kan skapa psykologiska och sociala effekter som i sin tur gör att man tappar sitt sammanhang. Detta kan göra att självkänslan försvagas, vilket leder till att man blir ännu sämre rustad för att ta tag i sin ekonomiska situation. Och så snurrar cirkeln på. Förväntan om svaga skolresultat hos barn i Ortens skolor leder till lägre krav, vilket leder till lägre prestationer och så blir förväntningarna bekräftade. Cirkeln snurrar på.

"Under sin tid som rektor vände Hamid Zafar, 36, ut-

²² Dagens Nyheter, 19:e oktober 2017

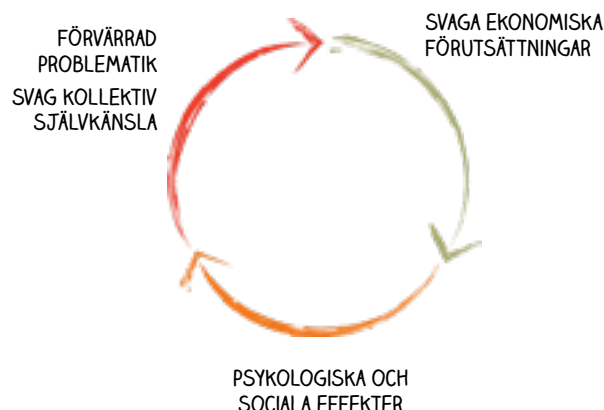
²³ Fri tolkning av ett engelskt uttryck

vecklingen på Sjumilaskolan i Biskopsgården i Göteborg. I sitt sommarprat riktar han nu kritik mot hur Sverige hanterar skolor i utsatta områden. De lågt ställda krav som fanns på eleverna på Sjumilaskolan är det som jag brukar beteckna som de låga förväntningarnas rasism, säger Hamid Zafar.²⁴

Detta mönster kan exempelvis ha sin grund i tidigare erfarenheter av misslyckanden, en djupt rotad uppgivenhet eller en känsla av att inget går att förändra. Modlöshet av detta slag förekommer stundtals både i glesbygdsmiljöer och utsatta segregerade stadsdelar. Då man studerar utanförskapet hos enskilda människor hittar man ofta ett antal orsaker som förefaller leda till ökad sannolikhet för utanförskap och exkludering. För att ta ett tydligt exempel; skolmisslyckanden leder ofta till långvarig arbetslöshet. På Orts- och samhällsnivå är orsakssambanden mer komplexa och orsaker och verkan är ofta invävda i varandra i ett komplext samspel mellan fysiska, sociala, ekonomiska och organisatoriska aspekter. Kortsiktiga effekter inom ett område kan leda till långsiktiga effekter inom andra områden. Dessa onda cirklar har vissa grundläggande egenskaper:

- Effekter på kort och lång sikt kan vara helt väsensskilda. En kortsiktig vinst kan i själva verket vara början på en långsiktig förlust. Man spar på förebyggande arbete för att få budgeten i balans och drar på sikt på sig betydande kostnader för till exempel missbruksvården.
- Vinsterna i början av det cirkulära förloppet kan vara av engångsnatur och ganska måttliga, samtidigt som kostnaderna (eller förlusterna) på lång sikt kan vara både permanenta och betydande. Man skär i elevhälsans budget under ett år. Kostnaderna för ungas utanförskap löper år efter år.
- Intäkter och kostnader kan ske inom helt olika fält. Nedskärningar i skolan leder till att kostnader uppstår inom socialtjänst och rättsväsende. Intäkterna kan kortsiktigt vara av ekonomisk natur medan kostnaderna långsiktigt kan vara av både social och ekonomisk natur.
- Förloppet registreras endast undantagsvis i det styr- och uppföljningssystem man förfogar över inom den offentliga sfären. Därför blir beslutsunderlagen kring effekter i regel tämligen missvisande till art, omfattning och riktning. Man tror sig ha sparat pengar, men långsiktigt har man dragit på sig en betydande kostnad.

• DEN STRUKTURELLA MARGINALISERINGENS ONDA CIRKEL

TVÅ ONDA CIRKLAR SOM MÖTS
OCH FÖRSTÄRKER VARANDRA

*"Åh öst är öst och väst är väst och aldrig mötas de två"*²⁵

I Husby, som i så många andra förorter av detta slag, är det inte bara en självförstärkande ond cirkel – det handlar om två cirklar. De boendes onda cirkel och omvärldens onda cirkel – i figuren nedan illustrerad av polisen, eftersom det är den aktör som mest varit i fokus i de aktuella händelserna 2013 och framåt. Men man skulle utan större problem kunna påvisa likartade onda cirklar för socialtjänstens eller skolans del, eller rentav fastighetsbolagets del. Hur ser då dynamiken ut? Så här beskriver en person från Fryshuset situationen 2013/14 med egna ord:

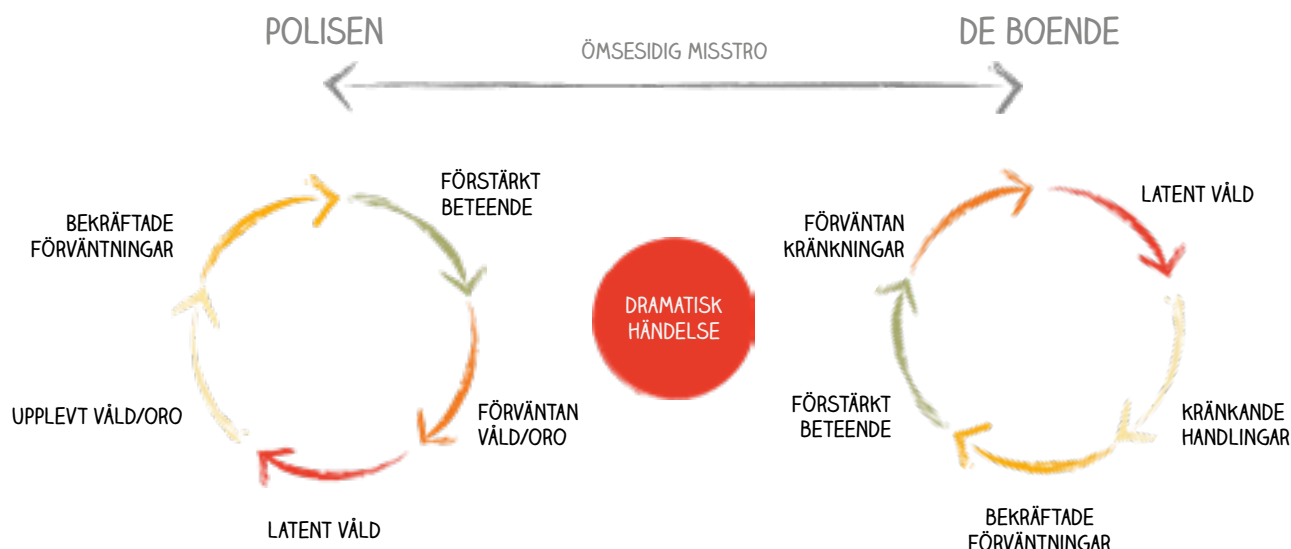
"Polisens sätt att arbeta i Orten påverkade i princip alla våra val. Uppdraget från staden var glasklar, förbindra nya upplopp! Vi hade blivit försäkrade från flera håll att "alla är med på tåget". Inklusivt polisen. Detta visade sig inte alls stämma. När vi började jobba i Husby lämnade inte polisen sina bilar p.g.a. skadegörelse. Vandalisering var standard på obemannade polisbilar. Om polisen skulle rycka ut behövdes det fler poliser som skulle vaktat bilarna. Detta hade självklart grova konsekvenser för alla på många olika sätt."

Låt oss därför utifrån denna situationsbeskrivning beskriva parterna; polisen som agerar i området vid oro och de boende som lever där och påverkas av polisens agerande. Mellan dessa parter råder av tradition en ömsesidig misstro – baserad på faktiska erfaren-

24 GT 8 juli, 2019

25 Citat ur Rudyard Kiplings dikt *The Ballad of East and West*

☉ MISSTROENDETS ONDA CIRKLAR

heter, men också rykten, fantasier och fördomar. Då dramatiska händelser inträffar i en sådan miljö är det upplagt för acceleration av motsättningar och starka konflikter – två onda cirklar som förstärker varandra.

Låt oss säga att polisen under dramatiska omständigheter gör ett ingripande med sirener, blåljus och nedbrytning på marken av en ung person (likt det som hände 23 maj 2014). När man gör detta som ensam polispatrull inne i Husby, bär man kanske med sig en förväntningsbild om att detta är ett potentiellt farligt och hotfullt område. Man uppfattar den latent möjligheten för våld som ytterst konkret. Allt från stenkastning till mer personliga påhopp.

Det som då händer är att fler och fler unga, kanske högljudda och med ett aggressivt språk, tränger sig på. Kanske stenkastning, kanske bara det upplevda hotet om detta. Detta leder till att upplevelsen av våld eller risk för att man ska utsättas för våld blir allt starkare hos de berörda poliserna. Stressen stiger, kanske rädsla, kanske ilska. Risker är stora att man möter det upplevda hotet med motvåld, blir aggressiv, kanske i värsta fall drar vapen och till och med avlossar varningsskott. Det är i högsta grad relevanta reaktioner utifrån den situation man som polis upplever sig vara i – ett direkt upplevt hot.

De boende hör sirenerna och ser bilen med blåljus dra in i det område man lever i. Man har kanske i minnet tidigare upplevda kränkningar, eller rykten om kränkningar i värsta fall med rasistiska inslag. Man ser poliser bryta ner någon på marken och kanske uppfattar att den som grips utsätts för övervåld. Man har ju inte hela bilden klar för sig. Bara de fragment man ser och tolkade genom de färgade glasögon som

förväntningarna och tidigare erfarenheter utgör.

Man får då en bekräftelse på ett kränkande beteende. Kollektivt kanske man hetsar varandra och adrenalinnivån stiger hos den kanske redan från början hormonstinna gruppen av unga män, med en från början fientlig eller i bästa fall distanserad inställning till samhällets olika myndigheter. Den dragna eller avlossade pistolen kan bli den signal som ytterligare spår på våldet.

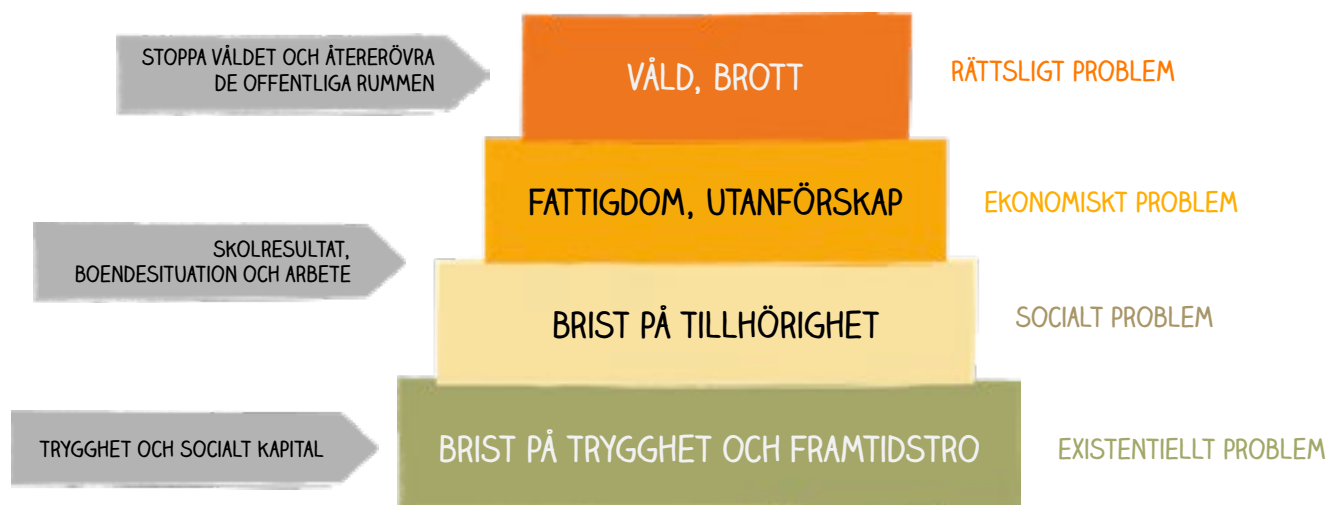
Det är strängt taget, ur en gruppdynamisk mening (om än inte i rättslig mening) likgiltigt vem som tar de första stegen. Detta är en självförstärkande maskin som accelererar för varje varv man tar. Om polisen löser det med att kalla in allt fler patruller så löser de boende det hela genom att ge sig på något annat – slå sönder skyltfönster eller sätta eld på bilar.

Det blir en sorts emotionell och socialpsykologisk kapprustning i aggression. Båda parter får sina negativa förväntningar bekräftade och i psykologisk mening kan man säga att de projicerar sina egna negativa känslor på varandra.

Processen bygger också på att den andre är anonymiserad eller avhumaniserad. Bakom visir och sköldar slutar polisen vara människa för motparten och blir en representant för förtrycket. De boende i likartade kläder, kanske med luva över huvudet blir också för poliserna en anonym massa utan urskiljbara individer – alla farliga och fientliga. Tempot är högt. Tiden för eftertanke och reflektion ringa, stresspåslaget stort hos alla berörda.

Detta gäller i all synnerhet om de poliser som ingri-

© ATT UPPFATTA, FÖRSTÅ OCH HANTERA PROBLEM

per i området är okända, många till antalet, uppträder i kravallutrustning med sköldar och nedfällda visir och agerar i slutna formationer likt ett militärt förband. I direkt motsatsförhållande till den roll och de relationer områdespolisen har/bör ha. Så här upplevde en person från Husby situationen som var med under händelserna 2014:

"Det största problemet för oss var att polisen i orten jobbade 50 procent med externa kommanderingar (Obama besök, Britney Spears i Globen, fotbollsmatch i Råsunda etc.) och då återstår endast 50 procent i orten med allt vad det innebär (uttryckningar, rapportskrivningar förhör, span etc.) Detta innebär att polisen inte kan jobba "förebyggande" t.ex. att hälsa på elever i en skola eller prata med de boende i orten fanns inte på kartan. De kunde i bästa fall, stå i Husby centrum 1-2 timmar i månaden för att skapa relationer?"

I den här typen av miljö blir konfrontationerna allt värre och värre – från båda håll. Det traditionella sättet att lösa detta är att polisen ökar tempot i kapprustningen tills man får sådant övertag i våldskapacitet att den andre ger upp eller tröttnas ut. Det man då gjort är att man löst den explosiva situationens akutfas, men därigenom också som en oönskad men tydlig bieffekt skapat än mer negativa föreställningar och bilder av den andre än de som fanns från början.

Situationen har i akutfasen hanterats som om den primärt är ett ordningsproblem och en polisiär uppgift att hantera. Och det är den på sätt och vis också. Det kanske till och med är nödvändigt med den här typen av insatser, men i grunden (under de synliga symptomen och yttringarna) är det ett problem av helt annan art. Man har hanterat symp-

tomen, men de grundläggande orsakerna av social och ekonomisk natur kvarstår. Likaså den grundläggande misstron mellan de berörda parterna. Och vid nästa incident är risken betydande att krisen flamar upp på nytt. Det handlar ytterst om bristen på förtroende och socialt kapital i detta område och därmed handlar det om bristen på tillit och goda relationer. På ett djupare plan kanske det handlar om att tillhöra eller stå utanför det samhälle vars representanter i det akuta läget är poliser i uniform eller annan blåljuspersonal.

Det är nu vägvalet inträffar. Samhällets vägval för hur man långsiktigt ska hantera situationen. Ska man gå den repressiva vägen eller ska man gå utvecklingsvägen? Handlar situationen ytterst om ett rättsligt problem eller handlar det ytterst om ett socialt och existentiellt problem? Tolkningen av situationen avgör naturligtvis hur man ser på framtida lösningar.

SYMPTOM, ORSAKER OCH ORSAKERNAS ORSAKER

"Om man bara har en hammare ser man alla lösningar som spikar."

Detta handlar alltså om att förstå hur situationen ser ut i Husby och vad som är mer ytliga symptom och vad som är underliggande orsaker. Man brukar ju säga att "som man ropar får man svar". Kortsiktigt handlar det om att bryta destruktiva mönster i Husby och ersätta dem med nya. Men det handlar också långsiktigt om att förändra själva jordmånen – det som gör att det växer fram goda i stället för onda krafter i området.

Detta i sin tur har att göra med hur vi beskriver och tolkar problemen. Som vi ser det kan de destruktiva situationer som uppstår tolkas på i varje fall fyra nivåer. På den översta mest uppenbara nivån ser det ut att vara våldshandlingar, brott, förstörelse och vandalism. Och det är det också. Tolkat på detta vis handlar det i Husby om att – i varje fall på kort sikt – lösa ett ordningsproblem eller ett rättsligt problem. Med denna problemdefinition handlar det om att utifrån ett mer eller mindre repressivt perspektiv skapa ordning. Stoppa våldet och återerövra de offentliga rummen. En fråga för polis och rättsväsende i stort, men också för relevanta åldersgrupper, det vill säga de under 18 eller möjligtvis 15 år och socialtjänsten.

Men det kan även handla om fattigdom och klassfrågor – ett ekonomiskt problem och ett fördelningspolitiskt problem. Utbredd arbetslöshet och ekonomiskt beroende som föder vanmakt, utanförskap och frustration. Med detta perspektiv blir lösningarna helt annorlunda – en skola som ser till att barnen lyckas så att de i vuxenlivet kan få arbete och försörja sig själva. Arbetsgivare som är beredda att anställa. Då är kanske detta en fråga som rör utbildningsväsendet, arbetsgivarna och inte minst bostadsföretagen och fastighetsförvaltarna.

Men det handlar kanske ännu mer om tillhörighet och att vara en del av samhällets sociala väv. I så fall är detta ett socialt problem där civilsamhället och i viss mån de sociala myndigheterna har en roll att fylla. Delaktighet, tillit och relationer som ett viktigt inslag i samhällets sociala kapitalbygge.

På ett ännu djupare plan kan det handla om brist på framtidstro, trygghet och meningen med livet. Ser man det på detta vis blir det en existentiell problematik och en fråga om områdets sociala kapital, det vill säga tillit samt många och goda relationer. Med detta perspektiv blir det en fråga som i första hand berör de boende och kanske också bostadsföretagen i området.

Problembilden, och därmed också lösningarna, förändras för varje steg man tar i denna pyramid. Då man stiger ner under ytan – under det synliga – och börjar undersöka orsakerna bakom de våldsytttringar och den frustration som finns blir bilden alltmer mångtydig och komplex. Man går från kortsiktiga till långsiktiga perspektiv, från det som är tydligt och lätt att förstå till det som blir komplext och dunkelt. Från konkreta enkla lösningar till lösningar som är diffusa och med komplexa orsakssamband. Uppe på ytan finns ett utrymme för "quick fix"-lösningar som i takt med att man rör sig allt längre ner i pyramiden försvinner.

Detta sätt att tänka leder också till nya idéer om både vilka lösningar som krävs men också vilka aktörer som har en central roll liksom vilka olika tidsper-

spektiv som är relevanta. På kort sikt är det naturligtvis en fråga om att stoppa våldet och återerövra de offentliga rummen – till exempel Husby torg – från de destruktiva elementen. På ett plan är det en fråga för polis, socialtjänst och andra rättsvärdande myndigheter. Men också en stor uppgift för civilsamhället. Tidshorisonten är några år.

På lite längre sikt är det en fråga för skolan, arbetsmarknadsmyndigheter, arbetsgivarna och fastighetsbolagen. Men också för statliga beslutsfattare i form av en socialt medveten bostadspolitik. Och fastighetsbolag som tar socialt ansvar. Det är en fråga om att de unga måste klara skolan så att de som vuxna kan få arbete och ta sig in i samhället. Tidshorisonten handlar om i varje fall 5-10 år. Kanske mer.

På längre sikt handlar det om att bygga tillit, relationer och skapa tillit i och till samhället. Om att bygga det sociala kapitalet. Att återskapa det sociala kitt som håller samman samhället. Vi kanske pratar om något som lite pretentiöst skulle kunna kallas folkhemmet 2.0. Och då är tidshorisonten 10-20 år.

Med denna tanke som grund blir det uppenbart att det inte handlar om att välja mellan kortsiktiga och långsiktiga åtgärder. Repression eller prevention. Det handlar om att välja både och.

Man skulle utifrån denna pyramid kunna tolka Fryshusets roll i Husby som tudelad. Dels att på ytan reducera inslagen av och effekterna av de oroshärdar som riskerar att flamma upp och förvandlas till upplopp – Fryshusets kortsiktiga uppdrag som skapare av mönsterbrytande handlingar. Men Fryshusets långsiktiga och centrala roll är kanske att bidra till att bygga upp områdets sociala kapital genom att bygga förtroende, tillit och relationer. Detta kan man göra genom att kortsiktigt sluta de organisatoriska mellanrummen och lite mer långsiktigt arbeta systempåverkande.

Genom att bidra till att reducera det öppna våldet och att återerövra de offentliga utrymmena i Husby bidrar Fryshusets verksamheter – tillsammans med alla andra aktörer – till att skapa förutsättningar för att långsiktigt påverka utvecklingen i området. Genom att skapa hopp och genom nya rollmodeller och förebilder påvisar man rent konkret för unga att det finns ett alternativ till ett framtida utanförskap. Låt oss se hur detta mer konkret går till.

ALLT ÄR INTE VAD DET SER UT ATT VARA

"Vad skulle hända om vi gjorde tvärtom?"

Onda cirklar är svåra att bryta eftersom de innehåller sådan enorm kraft och dynamik – i all synnerhet när

två sådana onda cirklar förstärker varandra – att de är svåra att hantera. En sak vet man dock säkert, ”more of the same”-lösningar fungerar inte. Man måste skapa en sprängmässig förändring eller det som inom förändringsteorin kallas förändring av andra graden.

Det som bland annat utgör kraften i de två onda cirk-larna är de negativa förväntningarna på den andre som upplevs som anonym, fientlig och hotfull. De anonyma poliserna med batong och visir som av de boende upplevs som kränkande, hotfulla och aggressiva. Den anonyma massan av unga män i hutor som av poliserna upplevs som aggressiva, kriminella stenkastare. En lösning förutsätter alltså att man kan hitta de positiva motkrafterna till detta i minst en av cirk-larna och ännu hellre i båda cirk-larna. De krafter som:

- Inte bär med sig automatiskt negativa förväntningar på den andre utan har positiva bilder av och kunskap om motparten.
- Har hög legitimitet både i den egna gruppen och helst även i den andra gruppen så att deras röst och åsikt räknas och spelar roll.
- Har goda och personliga relationer både inom de egna leden och med den andre och därmed inte är anonyma representanter med negativa förväntningar kopplade till sig utan kända till namn, funktion och utseende.
- Har god förmåga att skapa tid för eftertanke och bygga konstruktiva gränsöverskridande samtal och allianser.
- Är beredda att vara närvarande långvarigt i situationen för att därmed bygga upp de relationer som är grunden för förtroende och tillit.
- Bygger på att förändring tar tid, utgår från helt nya perspektiv och att orsakssambanden är svårfångade och komplexa.

Vi talar om gränsöverskridare, personer med legitimitet i de båda lägren och förmåga att kommunicera, agera och verka i gränslandet:

”Gränsöverskridare; En person tillhör vanligtvis flera praktikgemenskaper samtidigt och kan vara en gränsöverskridare (eng: broker). Gränsöverskridaren tar med sig delar från en gemenskap och överför dessa till en annan gemenskap.”²⁶

I polisens cirkel är det områdespolisen i Husby som uppfyller dessa krav. Personer som är kända till namn

och utseende, personer som byggt relationer och som visat och fått respekt från de boende. Så här säger en person från Fryshuset som var med 2013-2014:

”Efter en massa dialog samma dag med den lokala polischefen kunde vi övertyga polisen om att flytta på all kravallutrustad polis (som enligt de boende provocerar en attack) och hämta in våra lokala poliser.

Detta perspektiv tycker jag är viktigt. Det är en hyllning till alla de poliser som vi kämpat för ”våra poliser”. Jag växte upp i ett Husby där vi hade ”våra poliser” som vi hade relation med, som kände oss. Polisen i Orten 2013 (och flera är innan) var inte en skugga av deras tidigare kollegor. Vem kastar sten på en person man känner? Vem bränner bil till en du känner?”

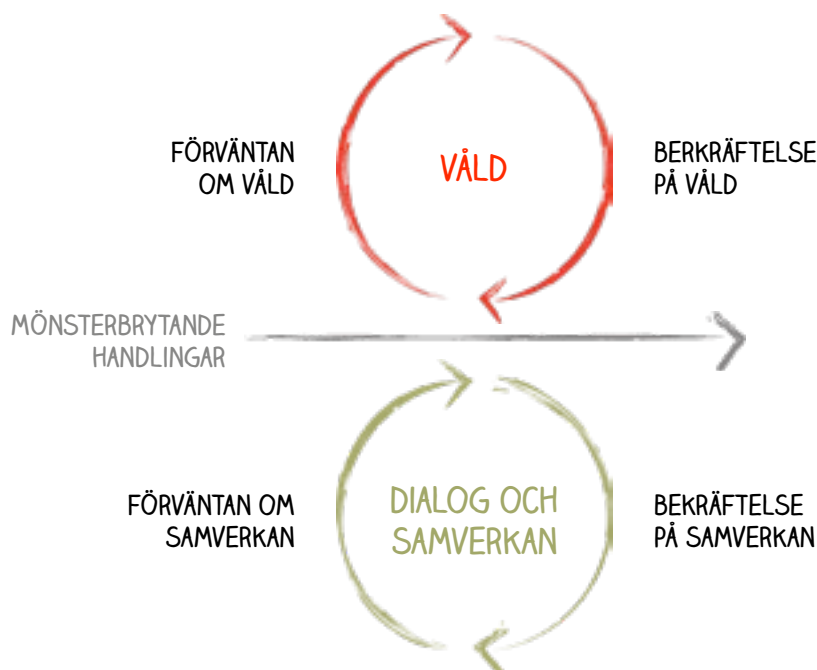
Vi ser hur önskan från de boendes och polisens sida bidrar till att man skapar förutsättningar för att bryta cirkeln av ständigt negativa förväntningar, bryta mönster och skapa nya goda självförstärkande cirklar.

I de boendes cirkel kan det vara flera olika aktörer som fyller denna roll, till exempel Fryshusets personal. Här har vi personer som är väl kända av de boende och med hög legitimitet, inte minst bland de unga (män) som stått för en stor del av de negativa våldsuttrycken. Personer som har sina rötter i det utanförskap som utgör en grogrund för dessa händelser. Men personer som också har goda relationer med till exempel den lokala polisen – det som ovan beskrivs som ”vår polis” och andra myndighetspersoner. Denna typ av aktörer utgör nyckeln till framgång om man vill bryta utanförskapets onda och självförstärkande cirklar och inleda arbetet med att skapa tillit, bygga relationer, lära känna och lite på varandra – att helt enkelt bygga socialt kapital.

Men man vill även förhindra att triviala händelser trappas upp och blir ohanterliga därför att man medvetet eller omedvetet satt fart på de onda självförstärkande cirk-larna. Så här säger en person från Fryshuset som under denna period arbetade med trygghetsfrågorna i Husby:

”En sista händelse som jag kommer på, var ett vanligt snatteri på ICA som spårade ur till stenkastning mot polis. Jag blev uppringd av den lokala polischefen som beskrev att de inte kunde ingripa/hjälpa ICA-handlaren med vanliga banala saker som ett snatteri. Flera poliser behövdes på plats för att 12-13 åringar inte skulle göra i princip vad de ville (snatta, hota personal e.t.c.) i ICA i Husby. Och stenkastning och fritagningsförsök brukade vara en konsekvens av att polisen kom ut från butiken med en yngling.”

● VÅLDETS ONDA CIRKEL SAMT DIALOGENS OCH SAMVERKANS GODA CIRKEL

För att kunna bryta mönstret med självförstärkande onda cirklar och i stället skapa dess motpol – goda självförstärkande cirklar – behöver man helt bryta med gamla mönster och förväntningsbilder. Vi kallar det mönsterbrytande handlingar – något som snattem-riexemplet ovan kan vara en illustration av.

KRABBHINKENS LOGIK

"Polariseringen är Ortens största fiende. Människor är inte enade. Och den största polariserande kraften i Orten är inte fattigdom, polis eller segregation utan krabbhinks-mentaliteten. Den är som jantelagen på Anabola och den finns i varje utsatt område."²⁷

Vi har tidigare beskrivit den sociala dynamiken i Orten i allmänhet och i Husby i synnerhet utifrån bilden av självförstärkande onda cirklar på väg i en ständigt nedåtgående spiral. Ett annat sätt att beskriva detta har formulerats av en av Fryshusets centrala motorer i området, Peppe, som talar om krabbhinkens logik. Så här säger han:

"Om du har krabbor i en hink och om någon av dem försöker kravla sig ur hinken så finns det alltid gott om andra krabbor som vill dra ner den som är på väg upp."

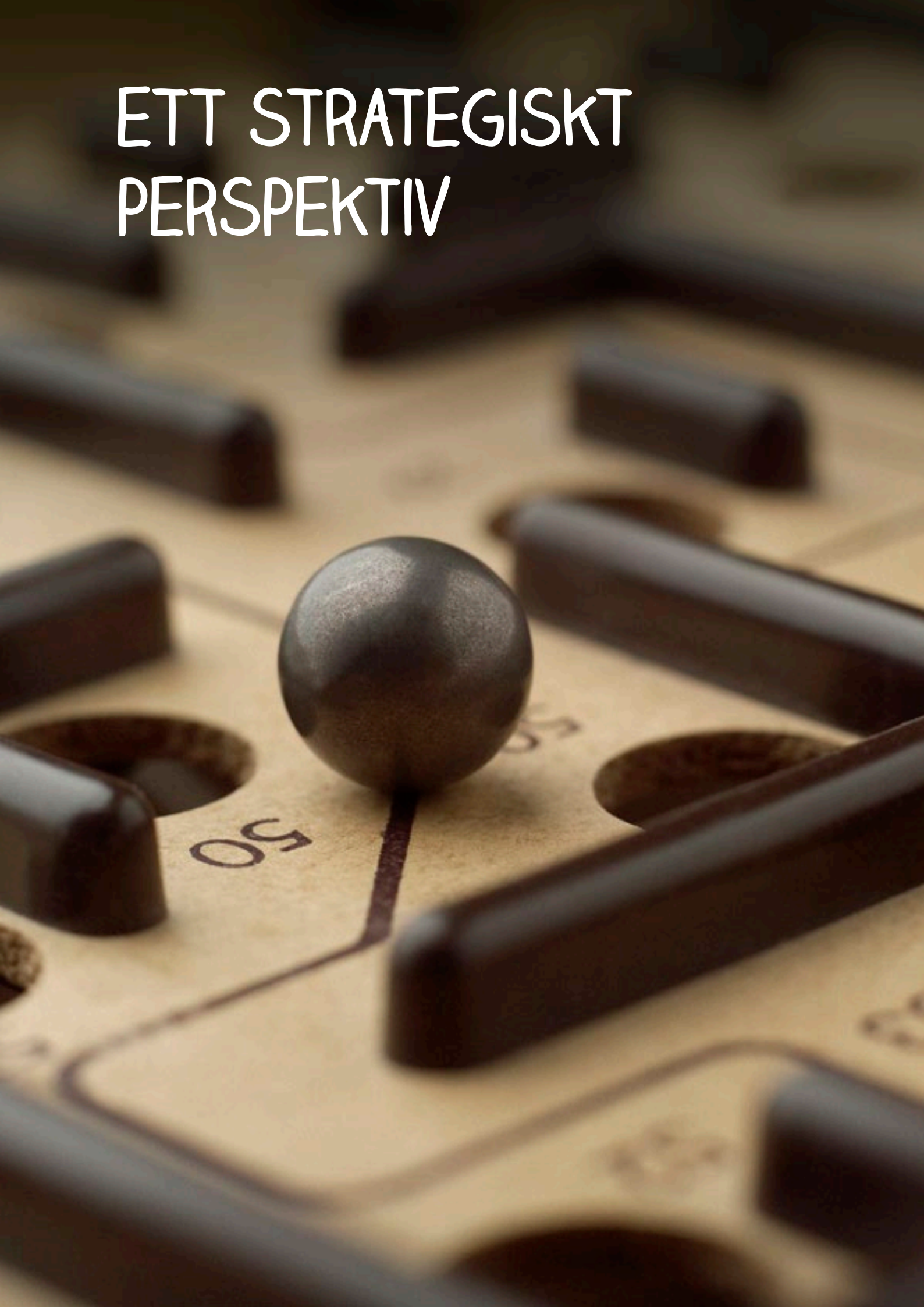
Tro inte att du är märkvärdig eller förmer än oss andra tycks krabborna i hinken vilja förmedla. På så sätt blir det omöjligt att ta sig ur hinken. Så fort någon försöker kravla sig upp, är det andra som försöker dra ner en."

Precis så är det i Orten, säger Peppe. Rädslan att sticka ut, rädslan att vara annorlunda, rädslan att avvika från normen. För unga pojkar/män kan det vara rädslan att plugga i skolan för att klara betygen när ingen annan gör det, eller att inte planka på tunnelbanan när alla andra gör det.

All denna rädsla bidrar till att vi kollektivt håller nere varandra, säger Peppe. Ett förvrängt kollektivt normsystem som håller oss tillbaka. Med lite finare ord en sorts kollektiv självstigmatisering, ett kollektivt självförakt. En dynamik som förhindrar att man bryter det gemensamma mönstret av utanförskap. För varje person som lyckas bryta mönstret blir en sorts provokativ påminnelse om att det går och därmed en påminnelse om det egna misslyckandet. Det är därför positiva förebilder och nya rollmodeller är så oerhört viktiga. Det är därför en skola mitt i Husby med elever som till nästan 80 procent har gymnasiebehörighet, inte bara är en fråga om skolf framgång för dessa unga utan en sorts påminnelse om att krabbhinkens förbannelse går att bryta.

27 Sagt av Peppe, motor i Fryshusets verksamhet i Husby

ETT STRATEGISKT PERSPEKTIV

FRÅN FRYSHUSETS SIDA GÖR MAN SEDAN 2013 MÄNGDER MED KONKRETA SAKER I HUSBY SOM DIREKT HANDLAR OM ATT MÖTA UTSATTA UNGDOMAR OCH FÖRSÖKA REDUCERA RISKEN FÖR DERAS NUTIDA ELLER FRAMTIDA UTANFÖRSKAP. MAN HAR MÖTT FLERA TUSEN UNGA UNDER DESSA ÅR. I VISSA FALL HAR DET HAFT LIVSAVGÖRANDE BETYDELSE FÖR NÅGRA AV DESSA UNGA. I OPERATIV MENING HAR MAN VARIT FRAMGÅNGSRIK. MAN HAR MINSKAT UTANFÖRSKAPET.

Men tanken med Fryshusets etablering i Husby är att också ha en strategisk påverkan. Att bidra till att skapa ett socialt hållbart samhälle. För att detta ska vara möjligt krävs några olika saker. Det första är att bli rimligt överens om orsakerna bakom de manifesta problemen i form av våld och kriminalitet. En andra är att se behovet av samspel och samverkan mellan olika aktörer. Insikten om att ensam inte är stark och att civilsamhället kan ha en viktig roll i denna process. Detta förutsätter en fungerande samverkan med de offentliga systemen i form av kommun, polis, fastighetsägare, näringsliv och andra nyckelaktörer. Samverkan och dialog blir nyckelbegrepp för att uppnå detta strategiska mål. Men också insikt om varandras roller och specifika fördelar och kompetenser i ett sådant arbete. Bland annat svar på frågan; Vad är civilsamhällets unika roll i detta arbete?

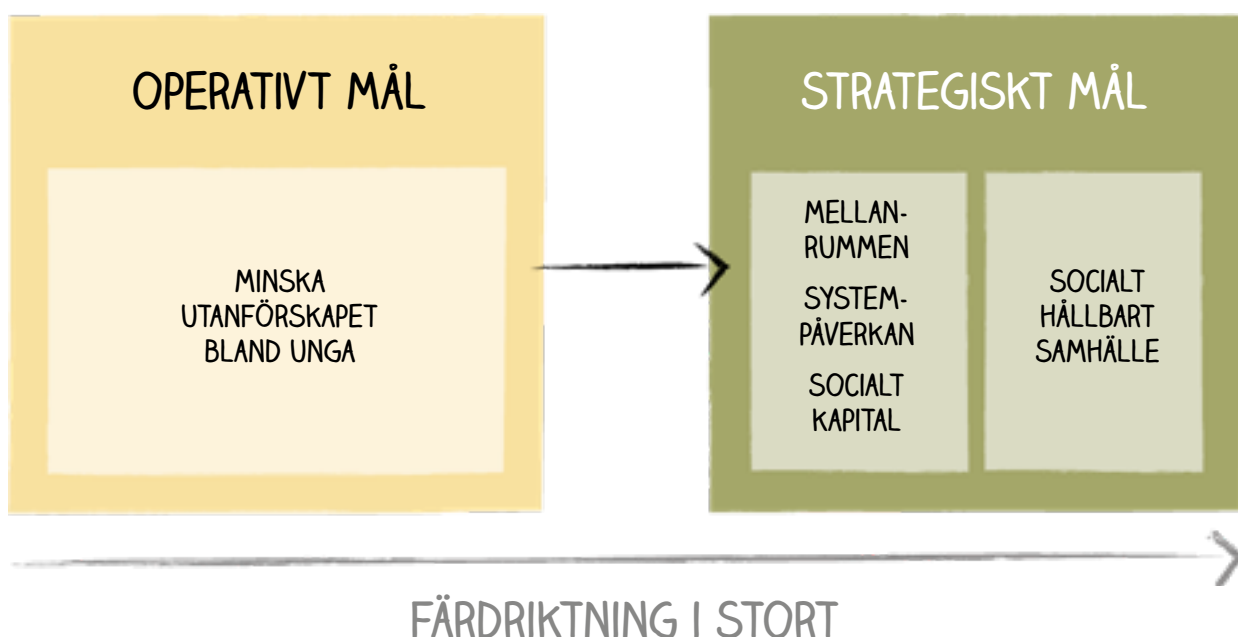
Det handlar om hur arbetet med att sluta de organisatoriska mellanrummen både löser problem och höjer effektiviteten i den offentliga verksamheten. Att se vilken systempåverkan och systemförändring som är viktig för att skapa långsiktig förändring. Man måste förstå hur bygget av socialt kapital i form av framtids-

tro, hopp, tillit och goda relationer är en förutsättning för att bryta de destruktiva mönstren i området.

EN HELT NY SITUATION

Under 2010-talet ställs vi inför en helt ny samhällssituation. Motsättningar mellan olika delar av samhället blir allt starkare. Ortenproblematiken med cirka 180 utsatta områden växer och blir allt mer synligt och omfattande. Gapet mellan de boende i dessa områden och resten av landets befolkning ökar. Våldet tilltar, i all synnerhet det dödliga våldet mellan unga män. Visserligen har vi haft händelser av likartat slag tidigare. Götgatskravallerna 1947. Modskravallerna i mitten av 60-talet. Kravallerna i Kungsträdgården i mitten av 80-talet. Men det som sker nu är annorlunda och framförallt är våldet av ett helt annat slag.

Beslutsfattarna förefaller förlamade och under en period uppstår en polemik mellan de som ropar på fler poliser som en lösning på det inträffade och de som ser händelserna som följderna av ett strukturellt förtryck och utanförskap. En kamp mellan repressiva och preventiva insatser.

◎ ATT VÄNDA UTVECKLINGEN, FEM SPÅR

Konsekvensen blir handlingsförklaring och desperata försök av "more of the same"-lösningar. Men situationen är helt ny och att lösa ett problem med många av de insatser som en gång skapade problemet är kanske inte bästa väg att gå.

Det dyker upp helt nya frågor. Vem äger problemet; polisen, staten eller kommunen? Varför gör man så lite trots att det finns beprövade lösningar? Hur kan civilsamhället komma in i bilden när den offentliga sektorn delvis står maktlös? Låt oss titta närmare på dessa frågor.

DET SKJUTS I ORTEN OCH DET ÄR KOMMUNEN SOM ÄGER FRÅGAN

Det skjuts alltså i Orten. Det skjuts alltmer. Man ropar efter fler och fler poliser. Men låt oss ställa en något ovanlig fråga; Är det verkligen polisen som äger detta problem? Ja, på symptomnivå och kring akuta och konkreta ingripanden är det polisen och rättsväsendet i vid mening som äger frågan. I alla fall för de som är över 15 år eller möjligtvis 18 år gamla. För yngre är detta i allt väsentlig en fråga för socialtjänsten och därmed kommunen. Och många av de som skjuter eller begår andra brott är yngre än 18 år.

Söker vi oss till orsakerna bakom våldet och orsakernas orsaker, det vill säga de systemeffekter i vår välfärdsmodell som leder fram till detta våld, får vi helt andra svar. Våldet kanske har sina rötter i dysfunktionella familjesystem, våld i nära relationer, hedersvåld, psykisk ohälsa eller trångboddhet. Alla frågor som

på olika vis är kommunala. Missförstå oss inte – de som utövar våld har gjort vissa val och är ansvariga för dessa val och deras konsekvenser. Men det vore orimligt att blunda för de strukturella sambanden bakom våldet om vi först vill förstå och därefter hitta strategier för att först minska våldet – både idag och i framtiden – och därefter bidra till att skapa ett socialt uthålligt och tryggt samhälle.

En meningsfull utgångspunkt är insikten om att alla dessa fenomen hänger samman och att vi måste släppa både kortsiktigheten och stuprörstänkandet för att hitta lösningar. Vi behöver ha ett territoriellt perspektiv och ett helhetsgrepp på frågan. På det sättet knäckte man de kriminella strukturerna i Södertälje²⁸. Man hittade ett antal spår att jobba längs med.

- Bostadssituationen, som på ytan och kortsiktigt kan ses som en fråga för fastighetsbolag och hyresvärdar men som i grund och botten handlar om den kommunala samhällsplaneringen och i än högre grad kommunens roll som ägare av allmännyttiga bostadsföretag.
- Den ekonomiska utsattheten och arbetslösheten som på ytan är ett statligt problem men där kommunen har tagit och fortsätter att ta ett allt större ansvar i synnerhet för de som står långt från arbetsmarknaden.
- Skolsituationen och skolresultaten där varje skolmisslyckande utgör en utökad rekryteringsbas för de kriminella gängen. Man skulle – lite tillspetsat – kunna påstå att skolan är huvudleverantör av

28 Nilsson Lundmark & Nilsson, Vi kan om vi vågar – om att bryta destruktiva mönster, Södertälje Kommun och Polisen, 2019

unga människor till utanförskap. Vi måste flytta tillbaka skolan mitt i byn, där den hör hemma.

- ☉ Det fjärde spåret handlar om trygghet vilket naturligtvis till stora delar är en polisiär fråga. Här har polisen, i all synnerhet områdespoliserna, en helt avgörande roll i det förebyggande arbetet genom att bygga relationer, tillit och förtroende. Dock inte för alla målgrupper – inte då det gäller konkreta ingripanden och omhändertaganden för de under 15 år (eller rentav 18 år), inte för de med psykisk funktionsnedsättning, inte för de med missbruk som alla utgör kommunala frågor.
- ☉ Det femte spåret handlar om en rik fritid och tillgång till ett levande kulturliv som gör det möjligt för människor, kanske främst unga, att fylla vardagen med konstruktiva i stället för destruktiva aktiviteter.

Om man ser det på detta vis blir några saker tydliga. Det första är att ingen enskild aktör kan lösa detta. Det kräver gränsöverskridande och samverkan – samverkan på riktigt. Ensam är inte stark och ingen enskild aktör har vare sig resurser, uppdrag, kompetens eller mandat att tackla hela uppgiften.

Det andra är att det krävs samverkan vid sidan av de offentliga aktörerna med både näringsliv bland annat i form av bostadsföretag och handel, och inte minst civilsamhället som förmodligen kommer att ha en viktig roll i bygget av det framtida sociala kapitalet.

Det tredje är att någon måste ta ledartröjan. Denna någon måste med självklarhet vara kommunen som i princip är den aktör som äger de flesta av dessa frågor – i all synnerhet ur ett långsiktigt perspektiv. Det finns ingen annan aktör som kan detta. På så sätt kan man med en viss tydlighet säga att våldet i Orten primärt och långsiktigt är en kommunal fråga.

Det fjärde är att det krävs en tydlig ledningsfunktion både på operativ och strategisk nivå och att denna ledning måste utgå från det lokala perspektivet.

I denna ledning måste polis, näringsliv, fastighetsbolag och delar av civilsamhället ingå – vid sidan av kommunen med alla dess delar (socialtjänst, skola, kultur/fritid, samhällsplanering). Arbetsuppgifterna är givna; skapa en gemensam lägesbild, skapa en

gemensam målbild, göra en plan och fördela ansvaret för genomförandet. Då och först då finns det en rimlig chans att på allvar lyckas förändra livsbetingelserna i Orten.²⁹

Naturligtvis är det kommunen som borde vara den självklara initiativtagaren. Kommunen kan bjuda in andra aktörer och bära ledartröjan i en process som leder långt bortom ropen på fler poliser. En avgörande utmaning i Husby är att kommunen – i form av stadsdelsledningen – inte har tagit på sig ledartröjan. I varje fall inte fram till hösten 2019 då detta skrivs.³⁰

Detta förringar inte förhållandet att vi kortsiktigt måste stoppa våldet i Orten och återerövra de offentliga rummen, beröva gängen makten över dessa rum och ge denna makt tillbaka till de boende. Men långsiktigt handlar det om att bygga det goda samhället; likvärdiga skolor, socialt anständig bostadspolitik, arbete även för de med lägre förmåga och lägre utbildning. Trygghet för alla och social hållbarhet för Orten.

VARFÖR HÄNDER SÅ LITE – MODETS OCH KRISERNAS BETYDELSE

"Modet hos beslutsfattare liksom öppenheten, tilliten och transparensen var avgörande för att vi lyckades."³¹

Medvetenheten om det som händer i Orten är stor och brett spridd bland de flesta beslutsfattare. I grova drag vet vi vad som behöver göras³². Då blir frågan; varför händer det inget? Varför tar ingen tag i det, bortom ropen på att stoppa våldet och få fler poliser?

En förklaring kan vara bristen på insikt om de djupare liggande orsakerna. Vi ser inte alltid bortom de akuta symptomen – kanske en reflektion av medielogikens fokusering på nuet och det dramatiska. Samtidigt bortser vi från de underliggande orsakerna. En annan förklaring kan vara att vi inte ser de oerhörda kostnader som är förknippade med detta. I ett område som Husby pratat vi om ett flertal miljarder, något vi återkommer till längre fram.

Skulle vi ta detta på riktigt allvar, leder det med automatik till ett antal mycket besvärliga omprövningar kring frågor som formerna för det fria skol- och vårdvalet eller den nationella bristen på en social bostadspolitik, liksom tanken om en jämlik och bra skola för

29 Detta skildrar vi ingående i "Att återerövra de offentliga rummen, Nilsson Lundmark & Nilsson/polisen & Gälöstiftelsen, 2019

30 Förhoppningar finns hösten 2019 om att detta ska förändras till följd av det samverkansavtal som slutits mellan staden och polisen om långsiktig och strukturell samverkan. Och ett konkret sådant arbete har inletts sommaren/hösten 2019 mellan polisen och de berörda stadsdelarna. Ett arbete som präglas av en begynnande samsyn, en gemensam lägesbild och en gemensam ledningsorganisation

31 Sagt av kriminalkommissarie Gunnar Appelgren med anledning av det framgångsrika arbetet mot Södertäljenätverket

32 Läs mer om detta i "Vi kan om vi vågar" samt "Att återerövra de offentliga rummen", Nilsson Lundmark & Nilsson, 2019

alla. Den typen av omprövningar gör kanske för ont. Vad skulle hända om vi tvingades dra slutsatsen att en stor del av detta våld har att göra med frågor som berör det fria skolvalet i dess nuvarande form?

Vår erfarenhet har lett oss till två – något obehagliga – förklaringar. Den ena är bristen på mod. Och den andra att krisen inte är tillräckligt allvarlig och drabbar inte tillräckligt många människor i inte bara i Orten, utan också de 94 procent av landets befolkning som bor och lever utanför Orten.

När man på allvar bestämde sig för att ta tag i detta i Södertälje var krisen omfattande; kriminella besköt polisstationen med automatvapen, det inträffade dubbelmord och mordförsök i stadens centrala delar – otryggheten bland medborgarna var betydande. Kommunens finanser var i superkris, skolresultaten bland de sämsta i landet och Astra hade precis bestämt sig för att lägga ner sin forskningsavdelning i staden. Krisen var omfattande. Den spände över ett stort antal samhällsområden och påverkade alla medborgare i staden.

I ett sådant läge går det inte att låtsas som om ingenting har hänt. Istället föreligger möjligheterna till en total mobilisering. I ett sådant läge är det svårt att hävda att vi kan köra vidare som förr. ”Business as usual”-scenariot är kört. Så såg även situationen ut i Herrgården/Rosengård i Malmö då Victoria Park tog över fastighetsbeståndet. Krisen var total. Inte minst efter alla kravaller, skjutningar och den tredubbla bombningen av företagets lokalkontor.

En betydande och dramatisk kris som berör många, är kanske den ena förutsättningen för att på allvar ta tag i utmaningen långt bortom symptompolitiken och ta sig an de underliggande orsakerna. Den andra ingrediensen är att med mod och vilja att besegra den rädsla som så ofta styr våra organisationer och beslutsfattare. Mod som leder oss bortom rädslans ryggmärgsreflexer som får oss att med allt högre röst ropa på hårdare tag, tuffare lagar, fler kameror och fler poliser.

Förmodligen behöver vi allt det där just nu för att få stopp på våldet. Men det löser ju inte de bakomliggande orsakerna. Då krävs det mod att tänka och agera utanför boxen. Ta risker att bli kritiserade, att fatta fel beslut, att prova helt nya saker.

Det gjorde man i Herrgården då Victoria Park utvecklade och prövade en helt ny affärsmodell. En modell som i sig hade ett stort antal risker – både sociala och

kommersiella. Eller i Södertälje då man skapade helt nya samarbetsformer mellan kommun och näringsliv, eller då man skapade ett helt nytt bostadsföretag i Hovsjö med de boende i majoritet i styrelsen.

Men vi kan inte göra detta ensamma. En helt dominerande insikt från olika platser runt om i landet är att detta kräver samverkan och att vi krokas arm med varandra. Samverkan på riktigt. För det behöver vi skapa en ledning som har insikt om vad det handlar om, har mod att gå utanför ramarna och som vågar prova nytt. Ungefär som man idag gör i stadsdelen Hässelby-Vällingby. En samverkansledning på riktigt. Överraskande snabbt ser vi effekter. Inte nödvändigtvis stora, men effekter som går i rätt riktning

I Husby hade vi en omfattande kris i samband med kravallerna maj 2013. Men beslutsfattarna tog då inte möjligheterna att gå på djupet kring orsakerna bakom. Kanske saknades insikt, kanske saknades mod. En fråga vi måste ställa oss är om beslutsfattarna idag har ett sådant mod. Och har beslutsfattarna mod och insikt för att ta ledartröjan och skapa en samverkansledning på riktigt för att tackla denna utmaning kring både symptom och underliggande orsaker, både på kort och på lång sikt? Gällande en fungerande samverkan på djupet ger utvecklingen på Järvafältet under hösten 2019 anledning till en viss optimism. Man har tagit de första stegen.³³

CIVILSAMHÄLLET S UNIKA ROLL I ORTEN

”Idéburna organisationer besitter ofta särskild kunskap som är viktig för att möta förändringar och utmaningar i samhället. Det är därför viktigt att offentlig verksamhet samverkar med den idéburna sektorn för att få ta del av den kunskapen.”³⁴

Vår utgångspunkt är att det finns ett stort antal problem i Orten – i det här fallet Husby som denna rapport har i fokus. Dessa problem är i grunden något helt annat än de synliga symptom som uppvisas i form av våld, missbruk och kriminalitet. Våldet och kriminaliteten utgör symptom på underliggande orsaker och orsakerna bakom dessa orsaker. Saker vi långsiktigt måste komma åt om vi på allvar vill förändra betingelserna för ett gott liv i Orten. Samtidigt måste vi kortsiktigt och akut reducera våldet och återerövra de offentliga rummen i Orten.

Skälet till att man inte tar tag i dessa frågor handlar vare sig om brist på pengar eller kunskap om hur de

33 Mycket av detta är en följd av det samverkansavtal som slutits under 2019 mellan Stockholms Stad och polismyndigheten och som bland annat lett till att man skapat en ledningsorganisation för samverkan på Järvafältet

34 www.upphandlingsmyndigheten.se

kan tacklas, utan om helt andra saker som bristande effektivitet i de insatser som görs eller brist på mod och vilja att ta tag i dessa frågor på allvar.

Men, som vi påpekat, handlar det också om en oklarhet kring vem som äger denna fråga och därmed kan lösa den. Det finns ett behov av att någon aktör tar initiativet och tar på sig ledartröjan. Någon som syr samman den bärande triangel bestående av det offentliga, näringslivet och civilsamhället för att skapa en struktur där man både operativt och strategiskt kan arbeta med denna fråga.

Kanske har detta att göra med den strukturella bristen på ansvar för helheten och långsiktigheten i en värld präglad av stuprör och kortsiktiga budgetar. För några år sedan studerade vi gatuväldet och dess effekter i en kommun. För att kunna få en helhetsbild av situationen och därmed kunna ta tag i den, krävdes närvaro av beslutsfattare på hög nivå från 16 olika organisationer/aktörer.³⁵

Vi kommer här att fokusera på hur strukturfrågorna och de organisatoriska mellanrummen i många stycken bidrar till ett ineffektivt resursanvändande, behovet av systemförändrande insatser samt behovet av att skapa förtroende och tillit i samhället – behovet av ett socialt kapital.

Vår grundhypotes är att Fryshuset, och andra aktörer i civilsamhället skulle kunna bidra till att påverka dessa faktorer. Man skulle också kunna formulera det ännu starkare; utan civilsamhället och andra lokala representanter för de boende i Orten är det inte möjligt att bryta detta förhållande. Socialt kapital byggs av och med människor – inte för dem. Det var så vi en gång byggde vårt välfärdssamhälle.

Man skulle också kunna beskriva det utifrån figuren på nästa sida. Det offentliga systemet har rikligt, med ekonomiska resurser. I själva verket – trots en massa påstående om motsatsen – har man aldrig haft så mycket resurser som idag. Man har mandat, regelverk och lagstiftning i ryggen. Men utifrån det "top down"-perspektiv som myndighetsrollen ger, saknar man ofta både legitimitet och relationer och bidrar därmed till att skapa och/eller förstärka den inlärd hjälplöshet som alltför ofta präglar den offentliga sektorns bemötande av medborgarna.

Det saknas ofta fungerande metoder för att jobba med utsatta målgrupper – särskilt de med en komplex och sammansatt problematik där stuprörsstrukturen försvårar och i värsta fall förhindrar problemlösning. Detta förstärks av att man befinner sig i en styrmö-

dell – NPM-paradigmet – som mer är fokuserat på att mäta resultat i det som går att mäta i stället för att mäta det som är verkligen viktigt (i regel därför att det är svårt att mäta rent kvantitativt).

Mycket av detta landar i misstroende och i värsta fall mytbildningar från medborgarna i utsatta områden i förhållande till de offentliga systemen; de tar våra barn (socialtjänsten), de kränker oss (polisen), de förstår inte våra sociala strukturer och nätverk (skolan).

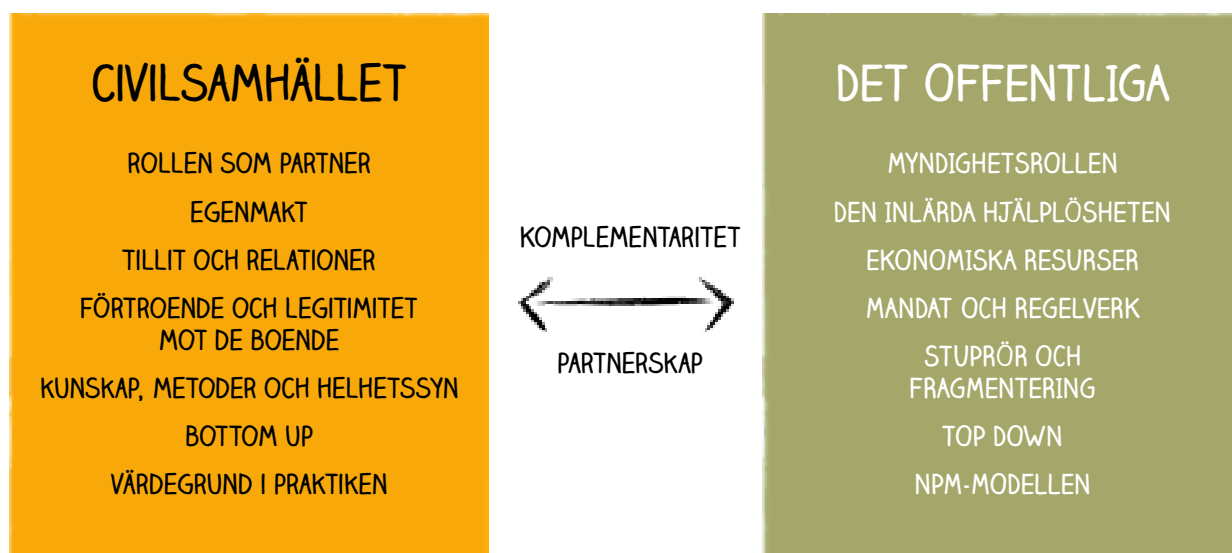
Mot detta kan man ställa civilsamhället som ofta går in i samspelet med medborgarna utifrån begreppet partnerskap och i praktiken agerar utifrån en värdegrund som bygger på delaktighet och egenmaktsbegreppet. Detta ger en legitimitet och trovärdighet som gör att medborgarna söker sig dit.

Ibland har den här typen av bilder uppfattats utifrån ett konflikt- och konkurrensperspektiv. Det tror vi i grunden är ett felaktigt synsätt. I själva verket finns det en stark komplementaritet mellan dessa två delar. Ett starkt behov av att utnyttja varandras komparativa fördelar och lära av varandra. Ensam är som sagt inte stark. Behovet av partnerskap och dialog är stort både för att lösa konkreta problem och för att höja effektiviteten i de insatser man gör.

Mellan civilsamhället och det offentliga finns därmed en grund för ett partnerskap där man fyller olika roller inför vissa typer av frågeställningar. Det offentliga har ekonomiska resurser och civilsamhället sitter stundtals på lösningar men saknar ekonomiska förutsättningar för att förverkliga dessa lösningar oavsett om det gäller kriminellas avhopp från gängkulturen eller komplexa sociala och kulturella strukturer i familjer. Man har mycket att vinna på ett sådant partnerskap. Civilsamhället får tillgång till resurser och det offentliga får tillgång till ny kompetens. Ett exempel på detta är det som skett kring avhopparverksamheten. En annan sida av Sverige i stadsdelen Angered i Göteborg.

"Som en följd av detta har EASAS tillsammans med en av stadsdelarna i staden etablerat ett samarbete i form av ett kompetensutvecklings- och handlingsprogram för de enskilda socialarbetarna. Denna insats – som skett både i form av föreläsningar och konkret handledning har flera olika effekter. För det första hjälper det socialtjänsten att bli mer framgångsrik i sitt arbete. Effektiviteten höjs. För det andra breddas och fördjupas kontakterna mellan EASAS och socialtjänsten så att man får ökad förståelse för varandra och varandras specifika kompetenser och roller. Detta i sin tur har lett till mer omfattande och fördjupat samarbete mellan dessa båda verksamheter. Man förstår

35 Nilsson & Wadeskog, Gatuväldets ekonomi - ett kommunalt perspektiv 2012

varandras synsätt, begrepp och verklighet på ett helt annat sätt än tidigare.”³⁶

Idag finns det en organisatorisk form för detta. Idéburet och offentligt partnerskap (IOP) är en sorts organisatorisk form för samverkan där ömsesidig komplementaritet uppstår. Vi återkommer till formen för detta längre fram.

På ett sätt skulle man kunna säga att vi blickar bakåt – hur vi en gång byggde vårt välfärdssamhälle – för att därmed kunna söka lösningar framåt. Skolan mitt i byn, det lokala fotbollslaget, Folkets Hus-föreningen, Studieförbundet och handelsboden. Alla samlingsplatser för att lokalt och i gemenskap bygga det gemensamma sociala kapitalet. Det är här det vi idag kallar civilsamhället kommer in i bilden som en viktig aktör. En aktör som inte är styrd av stuprörsstrukturer eller ettårs-budgetar. En struktur som arbetar med och inte för människor. Och en struktur som har sin utgångspunkt i det lokala samhället.

Vi har också som utgångspunkt, eller som en hypotes om man vill uttrycka sig lite mer vetenskapligt, att detta inte bara vore bra mänskligt och socialt, utan dessutom ekonomiskt lönsamt och effektivitetshöjande. Så det vi i denna rapport fokuserar på är tecken och exempel på detta; hur man sluter de organisatoriska mellanrummen, hur man kan arbeta systempåverkande och hur det sociala kapitalet kan byggas upp.

DE ORGANISATORISKA MELLANRUMMEN

”Hos oss pekar alla indikatorer på grönt trots att verkligheten med en signallampas tydlighet intensivt blinkar rött.”³⁷

Rinkeby-Kista stadsdel, där Husby ligger och där Fryshuset har en stor del av sin verksamhet, har en budgetram på cirka 1 500 miljoner kronor. Därtill kommer ytterligare hundratals miljoner kronor för skola, polis, socialförsäkringar, sjukvård, arbetsförmedling m.m. Det finns ur detta perspektiv ingen brist på pengar i området. Fryshusets totala verksamhet i området kostar i storleksordningen 14 miljoner kronor. Exklusive kostnaderna för skolan. Detta leder till en intressant fråga; Vad är det som Fryshuset (liksom andra delar av civilsamhället) gör och kan göra som de offentliga organisationerna inte kan, får eller vill göra? Varför behövs denna verksamhet och hur kan detta göra skillnad? Hur kan denna lilla skillnad göra skillnad?

ATT HÖJA TRÄFFSÄKERHETEN OCH EFFEKTIVITETEN

Ett av svaren är att det handlar om de organisatoriska mellanrummen – de mellanrum som gör att de offentliga insatserna inte får en optimal träffbild och människor ibland (alltför ofta) ramlar mellan stolarna. Det kan handla om en dålig matchning mellan situationen och de problem som ska lösas

36 Nilsson Lundmark & Nilsson, Kunskap och erfarenhet, utvärdering av En annan sida av Sverige, KRUT AB, 2019

37 Stadsdelsdirektör Patrik Derk, 2016

å ena sidan och de lösningar man har att erbjuda å andra sidan. Nedanstående citat kan utgöra en illustration av detta;

"Gängkriminella placerades hemma – begick fler brott. Flera kriminella inom gängkonflikten i Järva har tidigare omhändertagits för tvångsvård – men placerats hemma hos sig själva. Samtidigt har de kunnat fortsätta begå grova brott."³⁸

Det krävs vare sig särskilt mycket kunskap eller insikt för att förstå att detta är en helt kontraproduktiv lösning. Alltför ofta erbjuder man medborgarna de tjänster man har till sitt förfogande och det regelverket medger/kräver, i stället för det som krävs för att lösa problemet eller det medborgarna behöver.

Man kan vara läst av de offentliga systemens regelverk, av den stuprörsliknande strukturen, bristen på trovärdighet och legitimitet ur medborgarnas perspektiv, bristen på kunskap om de underliggande orsakerna vilket gör att man tacklar fel problem. Trögheten i de offentliga systemen som gör att gapet mellan då ett problem uppträder och då man genomfört en åtgärd blir väldigt långt. Förklaringarna kan vara många och handlar nästan helt om de inneboende systemegenskaper vi hittar i våra offentliga system. Bortsett från en sak av mera personlig natur; viljan, förmågan och det personliga modet att ta svåra, obekväma och riskfyllda beslut fulla av osäkerhet och som utmanar de bestående strukturerna.

"Då Omar fick problem med studieresultaten diskuterade man att sätta in specialpedagoger i hans klass. Men man glömde att han delade en trerumslägenhet med 9 andra personer, att hans mamma var väldigt traumatiserad av tidigare krigsupplevelser, att han varje dag på väg till skolan blev trakasserad av lokala dealare. Var det skolproblemet Omar hade, eller?"³⁹

Allt detta leder till att den långsiktiga effektiviteten i det man gör stundtals blir mycket låg. Trots att då man då man studerar de formella uppföljningarna av stadelen, ser det ut som att man genomgående presterar goda resultat.⁴⁰ Kan det möjligen vara så att man i den här typen av offentliga system är mer fokuserad på att göra saker rätt än att göra rätt saker. Man lägger fokus på att vara produktiv (springa fort) i stället för att fokusera på rätt riktning och glömmar att ställa den triviala, men svåra frågan: Vilken riktning är framåt?

Konsekvensen blir en massa mellanrum och icke tillgodosedda behov som behöver hanteras och som

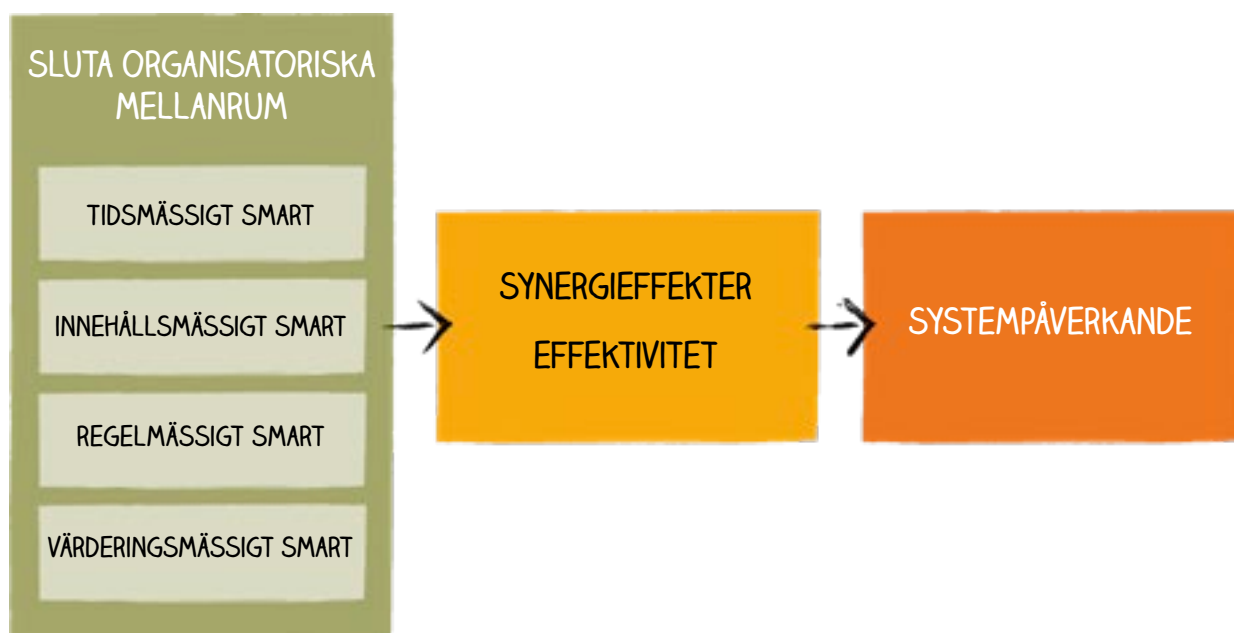
de offentliga systemen har oerhört svårt att fylla och hantera. Det är här Fryshuset (och andra aktörer i civilsamhället) kommer in. Man kan bidra till att fylla dessa mellanrum genom att:

- Vara tidsmässigt smarta genom snabba puckar. Besluts- och reaktionstiden är mycket kort vilket tydligt illustrerades vid de inledande kravallerna i Husby maj 2013 där Fryshuset var på plats redan inom några timmar. För staden tog det flera dygn innan de första reaktionerna kom. Ett annat exempel är då Yalla Rinkebys verksamhet utsattes för brand med stor risk för nedläggning av verksamheten som följde. Då agerade Fryshusets skolkök inom någon enstaka dag och erbjöd sina lokaler som tillfällig lösning.
- Vara innehållsmässigt smarta – man gör rätt saker. Man kan vara oerhört flexibel i det man gör och genom sin goda kunskap om vad som händer i den konkreta verkligheten och också svara an på ett relevant vis. Ett exempel på detta är Fryshusets samarbete med den lokala ICA-handlaren kring matspill. Ett annat ytterst konkret exempel är hur man i anslutning till de inledande kravallerna med stenkastning mot myndigheter som huvudinslag. Man startade korvgrillning och satte upp en stor skylt med texten "lämna en sten ta en korv". Kanske trivialt, men konsekvensen var att många korvar äts, och många stenar inte blev kastade
- Vara spelregelmässigt smarta – man behöver inte anpassa sig till byråkratiska regelverk. Om behovet är att för unga konkret visa att man genom sina passioner kan skaffa sig inkomster på ett juste vis och inte genom kriminalitet eller den svarta ekonomin kan man göra detta såsom man gjort inom projektet "Lös det". Man får en tillfällig timanställning, får pröva en idé (allt från afrosminkning till konserter). I praktiken får man pröva att ta ansvar för en handling och konsekvenser av att förverkliga sin passion.
- Vara värdegrundsmässigt smarta – genom HUR man gör det. I stället för att de vuxna går in och skapar lösningar ger man förtroende och ansvar till unga utifrån begreppet egenmakt (empowerment) och låter dem därmed växa och utvecklas. Man jobbar utifrån filosofin: Ge inte människor fisk, lär dem fiska. I stället för att skapa olika events för unga, låter man dem skapa sina egna events. Inte i första hand

38 Svenska Dagbladet 2:e mars, 2019

39 Boende i Orten, våren 2019

40 Se t.ex. tertialrapport 1 för 2018 för Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd

för att just detta event är livsavgörande, utan för att få konkret träning i entreprenörskap, ansvarstagande och egenmakt.

Genom att sluta dessa mellanrum löser man inte bara många konkreta problem, man fungerar även som en sorts strategisk katalysator. Då uppnår man tre saker:

- Man bidrar till att höja effektiviteten i de offentliga insatserna genom att man gör rätt saker vid rätt tidpunkt. Man bryter jakten på hög produktivitet – jobba fort – och ersätter den med jakten på effektivitet – gör rätt sak.
- Man skapar en sorts synergieffekter mellan de olika stuprören och höjer därmed effektiviteten ännu ett steg.
- Man blir en påminnelse om de systemeffekter som skapar mellanrummen och bidrar därmed i bästa fall till systemförändrande insikter och beslut.

DEN LEGITIMERANDE PLATTFORMEN – EN FRÅGA OM TROVÄRDIGHET

"Om vi inte kan bygga, relationer trovärdighet och förtroende hos medborgarna kan vi aldrig lösa vår polisära uppgift framgångsrikt."⁴¹

Det krävs att man uppfattas som trovärdig och har legitimitet hos alla berörda samarbetspartners för att

kunna bygga fungerande nätverk och etablera effektiva samverkansmönster.

En viktig bas eller grund för denna trovärdighet är den fristående ställning man har. Att man inte är en myndighet eller en myndighetsorganisation. Just den förutsättningen är i många sammanhang avgörande i en miljö där myndigheter av många olika skäl har låg legitimitet. Bland kriminella med stor misstro mot samhället, bland unga som upplever sig blivit trakasserade av polisen, bland föräldrar med rädsla för att socialtjänsten tar deras barn, bland svarta och färgade som upplever sig bli rasprofilerade, bland familjer som upplever att barnens ADHD har bemötts respektlöst och/eller okunnigt från skolans sida eller bland psykiskt funktionsnedsatta som upplever sig blivit kränkta inom psykiatrin. Denna fristående myndighetsoberoende ställning har också att göra med hur man definierar sin lojalitet i arbete tillsammans med olika grupper av människor. Mot en organisation, mot enskilda grupper av individer eller mot det mål man arbetar för.

Detta i sin tur påverkar vilken värdegrund och människosyn som ligger till grund för det konkreta arbete, de metoder och modeller man använder sig av där begrepp som dialog, delaktighet, egenmakt, samtal och samverkan blir centrala begrepp.

På denna grund kan man sedan identifiera fem avgörande pelare på vilka Fryshuset, och andra organisationer i civilsamhället, måste bygga sin trovärdighet.

41 Niclas Andersson, lokalpolisområdeschef, Södra Järva

DEN LEGITIMERADE PLATTFORMEN - TROVÄRDIGHET

- ☉ Man har en hög social kompetens vilket innebär att man har relationer med och god förmåga att kommunicera såväl med utsatta och marginaliserade personer som med olika myndighetspersoner. Många av Fryshusets medarbetare kan med hög trovärdighet säga: Jag vet hur det känns för jag har själv varit där du är.
- ☉ Man har vad som skulle kunna kalla hög "street cred" vilket betyder att man är känd och respekterad av de boende i området, inte minst bland marginaliserade människor med konstant misstro mot myndighetspersoner. I detta ligger också att man är genuin och har såväl socialt som fysiskt mod – mod att möta och konfrontera även när det är obehagligt. Många gånger är Fryshusets medarbetare först på plats när det "hettar till".
- ☉ Man har trovärdighet hos de olika myndigheter man ska samverka med och arbeta på uppdrag av. Man uppfattas ha kompetens, kunskap och färdigheter i det arbete man gör oavsett om man jobbar med avhopp från kriminella gäng eller med ungdomskultur. Man är seriös och trovärdig i det arbete man gör. Till exempel värderar man samarbetat med den lokala polisen mycket högt.
- ☉ Man är "street smart", en sorts entreprenörskompetens som betyder att man tämligen snabbt kan förstå, läsa av, analysera och fatta beslut i röriga, turbulenta och oöverskådliga situationer.

- ☉ Man har ett socialt kapital som handlar om att man har tillgång till kontakter och nätverk som gör det möjligt att få veta saker och dra i trådar som för andra personer inte är möjligt. I detta ligger att man har relationer med ett stort antal nyckelpersoner i området och förtjänat deras tillit, vilket gör det möjligt att få kunskap om saker som annars är mycket svåra att få kunskap om.

TILLIT OCH DEN DUBBLA TROVÄRDIGHETEN

"Tillitsreformen syftar till att utveckla formerna för den statliga styrningen genom att balansera behovet av kontroll med förtroende för medarbetarnas verksamhetsnära kunskap och erfarenhet. Reformen är ett led i regeringens arbete för att skapa mer effektiva offentliga verksamheter samt större nytta för medborgarna."⁴²

För att lyckas med det arbete Fryshuset bedriver i Husby krävs tillit som utgör en sorts grund för trovärdighet. Trovärdighet på flera olika sätt. Dels ur ett medborgarperspektiv och dels ur de olika myndigheternas perspektiv. Denna dubbla trovärdighet är helt avgörande inte bara för att lyckas, utan för att kunna arbeta överhuvudtaget.

För många år sedan skrev Thomas Mathiesen en bok⁴³ där han pratade om risken för förändringar att bli ut- eller indefinierade i sitt arbete. Som utdefinierad blir man definierad som så udda att man

42 Regeringens hemsida juni 2019

43 Mathiesen, Den dolda disciplineringen, Korpen, 1989

inte släpps in och därmed inte kan påverka. Som indefinierad dras man så djupt in i systemen att man oskadliggörs. Fryshuset ställs dagligen för denna utmaning att inte ramla i något av diken kring frågan om sin trovärdighet. Ramlar man i det ena diket litar inte myndigheterna på dig och i det andra litar inte de boende i området på dig. Vår bild är att man lyckas väl med denna svåra balansgång.

Låt oss börja med trovärdigheten ur ett medborgarperspektiv – street cred. Vi måste komma ihåg att de personer man möter och arbetar med ofta har en lång erfarenhet av negativa myndighetskontakter och stundtals ett stort misstroende mot det officiella samhället. Personer som inte gärna tar kontakt med myndigheter. För att ta ett första steg krävs stor tillit till att man möter personer som i någon djupare mening förstår vad det handlar om och som kanske varit i samma situation själva. Ryktet om sådan trovärdighet sprids snabbt i områden som Husby. Vi kan kalla detta **kontakt trovärdighet**.

Det andra steget är att när man tagit denna kontakt vara beredd att bygga en relation och börja öppna sig för samtal. Att tro att den andre vill väl och att det finns en ny väg att ta. Allt detta bygger på att resurspersonen har ett personligt, icke dömande synsätt och samspel med dem man möter och är beredd att lägga ned avsevärd tid på att bygga denna relation för att därmed bygga trovärdighet. Att de man möter får ett förtroende för resurspersonen. Vi kan kalla detta **relationstrovärdighet**.

Det tredje steget är då resurspersonen lotsar den enskilde i en beslutsprocess som handlar om att förändra sitt liv i en mindre destruktiv riktning. En process som många gånger kan upplevas som både svår och smärtsam. Då är det avgörande att den man

arbetar med är övertygad om att resurspersonen inte bara har en god avsikt, utan också kompetens att avgöra vad som är till nytta. Detta kräver vilja och mod att låta sig påverkas av någon man litar på. Vi kan kalla detta **påverkanstrovärdighet**.

Vår bild är att Fryshuset i hög grad har denna trovärdighet mot medborgarna i Husby, vilket är en första förutsättningen för framgång.

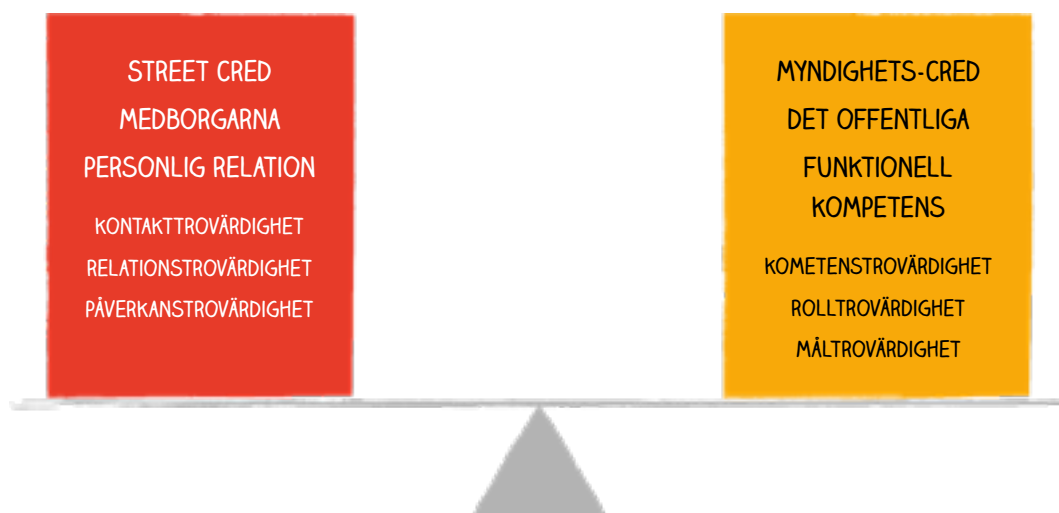
Även ur myndigheternas perspektiv består trovärdigheten av flera olika delar. Den första handlar om huruvida de berörda myndigheterna tror att man har kunskaper, färdigheter och metoder som gör att man kan lyckas i sitt arbete med unga människor på glid i samhället. Vi skulle kunna kalla detta för **kompetenstrovärdighet**.

Den andra delen handlar om att myndigheterna uppfattar att de personer som jobbar med detta och kanske har egen erfarenhet av ett liv i utanförskap verkligen har lämnat detta liv och valt ett nytt livsmanus. Tron på att man på allvar går in i sin nya roll. Vi kan kalla detta **rolltrovärdighet**.

Den tredje delen handlar om att berörda myndigheter tror att man arbetar för samma mål och att det inte råder några grumligheter i detta. Vi kan kalla denna roll för **måltrovärdighet**.

Konsten i denna typ av verksamhet som Fryshuset bedriver är att man kan uppleva att man har lojaliteter åt två håll – både mot medborgarna och mot de offentliga myndigheterna. Vanligtvis är detta inte svårt eftersom målen för alla berörda är desamma. Men det kan leda till problem då man till exempel får kännedom om brott, i alla synnerhet då det gäller barn och man har någon form av anmälningsplikt. Eller då en av

© TVÅ PERSPEKTIV PÅ TROVÄRDIGHET

parterna man samarbetar med har ett starkt misstroende mot den man är eller det man gör. Till exempel att använda tidigare missbrukare och/eller kriminella i det dagliga arbetet. Vår bild är att det varit svårare, stundtals mycket svårare, för Fryshuset att upprätta myndighetscred än street cred i Husby. Särskilt i förhållande till stadsdelen. Detta har delvis påverkats och förstärkts av den negativa uppmärksamhet som riktats mot verksamheten Lugna Gatan vars grundidé handlar om att anställa före detta kriminella/unga med erfarenhet av socialt utanförskap. Kring denna verksamhet/målgrupp har det för Fryshuset inte varit helt enkelt att upprätthålla en myndighets-cred, vare sig mot stadsdelen eller polisen.

LEGITIMITETENS AVGÖRANDE ROLL FÖR ATT LYCKAS

Dessa aspekter, var för sig och i all synnerhet tillsammans, utgör en grund för den legitimitet och trovärdighet som krävs för att lyckas. Och kanske är den oberoende ställningen en avgörande nyckel till förståelse för den roll som Fryshuset och andra organisationer inom civilsamhället har och i än högre grad skulle kunna ha i arbete med att förändra livsvillkoren i Orten.

Det handlar alltså om trovärdighet och legitimitet sett ur medborgarens ögon. Litar man inte på budbäraren spelar det ingen roll hur väl underbyggt budskapet är. Vi har sett exempel på detta i de kampanjer mot vaccinering av barn som pågått de senaste åren och som tycks få fäste hos många hur felaktiga underlaget för dessa kampanjer än är. Låt oss illustrera detta från ett helt annat fält för att ge exempel på legitimitetens betydelse för genomslag i vardagen.

"I Augustenborgsskolan upptäckte man att många barn inte orkade med skoldagen och att en förklaring var att man inte hade ätit frukost. Man hade gjort försök att förmedla vikten av detta på traditionellt vis via informationsmöten och träffar. Men föräldrarna dök inte upp.

Då tog man kontakt Malmö FF och bad om hjälp. I det samarbete som växt fram har några av klubben nyckelspelare och ungdomarnas idoler kommit till skolan och berättat om detta ur sina perspektiv och gensvaret har varit oerhört starkt. Både barn och föräldrar dyker upp till informationsträffarna. När rätt personer förmedlar ett budskap kommer folk dit, öppnar upp sig, lyssnar och tar intryck. Effekterna i skolan i form av resultat har varit påtagliga och uppstått väldigt snabbt. Man är piggare i skolan, äter annorlunda och lyckas bättre med sina skolresultat."⁴⁴

Vad lär vi oss av detta? Jo, att avgörande för förändring kring viktiga frågor kan vara vem som är avsändare och hur hög legitimitet man har hos mottagaren. Finns inte denna legitimitet blir effekten ringa. Och just i Orten, och ofta kring både viktiga och känsliga frågor, saknar myndigheter denna avgörande legitimitet. En legitimitet som civilsamhället, här i form av Fryshuset har, i all synnerhet hos unga.

Vissa svåra och komplexa frågor kanske inte bara gynnas av att de arbetas med i civilsamhället. Det kanske rentav är en förutsättning. Det kan vara så att de offentliga systemen idag – särskilt i Orten – inte har den upplevda legitimitet som krävs för att lyckas. De kanske uppfattas ur ett vi och dom-perspektiv. Det handlar kanske om att återupprätta ett vi och vi-perspektiv. Ett gemensamt större VI. Vägen framåt handlar här om att höggradigt skapa en levande och förtroendefull relation med sina motparter inom den offentliga sektorn – främst stadsdelen och polisen – för att gemensam bygga den tillit och det förtroende som krävs.

SYSTEMPÅVERKANDE

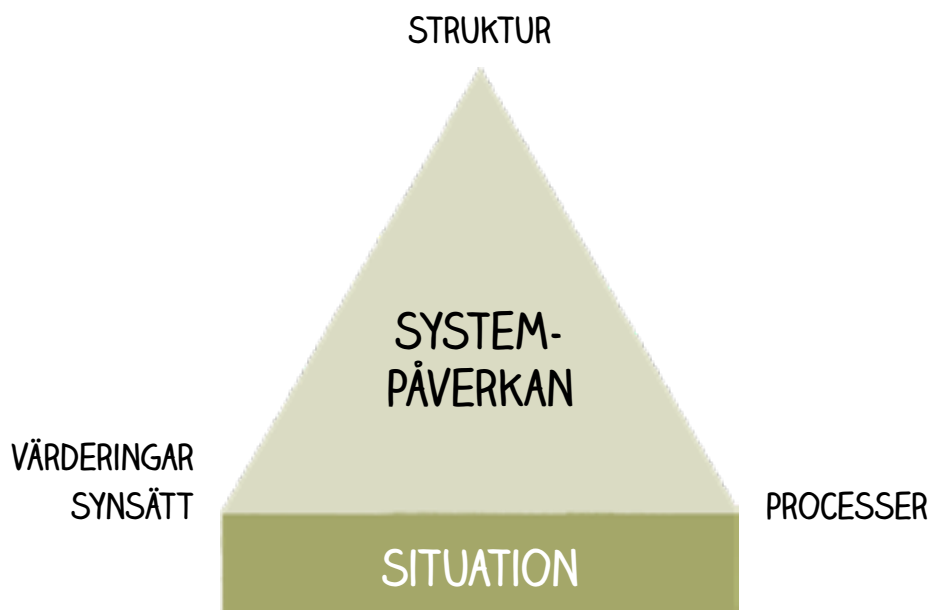
"Om det droppar från en kran – lägger du ditt fokus på att torka upp under den eller stänga kranen?"⁴⁵

Ett skäl till att Fryshuset och andra ideella organisationer behövs är just de organisatoriska mellanrum vi ovan pekat på. Men kanske också till viss del på bristen på legitimitet hos många av de offentliga aktörerna. Man skulle också kunna kalla detta för de systemfel som finns i våra olika offentliga system. Då civilsamhällets aktörer träder in på arenan kring detta gör man det ofta genom att lösa de konkreta operativa problem som uppstått. Om ungdomar med sociala svårigheter misslyckas i skolan hjälper man dem att lyckas. Och det är bra. Man torkar upp på golvet. Men kranen som droppar då? Nästa år kommer en ny kull av unga med liknande svårigheter. Vad är det i våra system som gör att det ständigt spottas ut nya unga till utanförskap? Vilka systemfaktorer framkallar och/eller förstärker utanförskapet?

Fryshuset uträttar gång på gång storverk genom att hjälpa unga tillbaka på banan. Redan nu har man fångat upp dussintals unga med sin verksamhet i Husby. Men sedan då? Det kan ju i värsta fall vara så att denna typ av insatser fungerar som en sorts oavsiktlig städgumma åt de offentliga systemen, som gör det möjligt för dem att vara fortsatt dysfunktionella. Ju bättre man lyckas med att föra tillbaka unga

44 Kempinen, Lundmark, Nilsson – fotbollsplanen mitt i byn, SEF, 2019

45 Hans Carlsson, tidigare chef Samordningsförbundet i Södertälje

till samhällets huvudfära, desto längre kan systemen fortsätta vara dysfunktionella, eller som ett personligt ombud kring personer med psykiska funktionsnedsättningar sa i en intervju:

"Ju bättre vi jobbar, ju bättre resultat vi uppnår, desto sämre blir det."

Hur ska vi få en systemförändring till stånd? Det vi här intresserar oss för är hur Fryshusets insatser i Husby skulle kunna vara systempåverkande på en mer strategisk nivå. Fungera som katalysatorer och pedagogiska bräckjärn, Låt oss utifrån figuren nedan fundera över hur Fryshusets arbete i den konkreta situation som råder i Husby kan vara och agera systempåverkande – strukturellt, utifrån värderingar och synsätt och utifrån de processer och metoder man använder sig av.

På den strukturella sidan är det uppenbart att stuprörsagerandet och kortsiktigheten som utgör en följd av att årsbudgetens styrmodell är en ständig källa till systemeffekter. Det leder till bristande trovärdighet och ineffektivitet. Vi har sett otaliga exempel då brist på samverkan mellan skolan och socialtjänsten, mellan skolan och polisen, mellan polisen och BUP lett till rundgångseffekter och Svarte Petter spel kring utsatta människor.⁴⁶ Här är Fryshusets utgångspunkt "hela människan" och inte den organisatoriska tillhörigheten. Den avgörande skillnaden som gör en skillnad. När man arbetar med att låta unga skapa sina egna event för att därmed på sikt öka sin "anställningsbarhet" på arbetsmarknaden är

detta en åtgärd som vare sig låter sig definieras som skol-, social-, fritids- eller arbetsmarknadspolitik och än mindre låter sig mätas i de parametrar kommunen satt upp för dessa områden. Helt olika sätt att mäta framgång – något vi återkommer i rapportens avslutande delar.

Värderingsmässigt handlar det om i vilken mån man arbetar med eller för människor. I vilken mån man löser människors problem eller i vilken mån man ger människor redskap att växa och lösa sina egna problem. Ungefär som man gör i projektet "Lös det" i Husby. Ytterst handlar det om en värdegrund där man går från att se människor som antingen hjälpare eller hjälplösa till kapabla. Från offer till aktivt väljande. Att gå från ett patogent till ett salutogent synsätt. Att se människors förmågor snarare än deras brister. Ett tydligt exempel på hur vi i Sverige misslyckats med detta är hur vi mött alla dessa ensamkommande unga. Unga människor som under oerhörda strapatser utifrån vad vi skulle kunna kalla ett extremt entreprenöriellt perspektiv tagit sig hit, över berg, öknar, hav, till fots, liggande under lastbilsflak. Och när de väl anländer hit så förvandlar vi dem på kort tid till tämligen hjälplösa. Vi placerar dem i en passiv klientroll. Den inlärda hjälplöshetens dilemma. Här Fryshusets utgångspunkt helt annorlunda. Människor kan. Människor väljer. Människor har potential.

Process- och metodmässigt handlar det om vilka mål man styr mot och följer upp, de metoder man använder sig av i skydd av begrepp som evidens och

⁴⁶ I sin mest dramatiska form skildrades detta hösten 2018 av SVT i programmet Vem kan rädda Sanna, en film om en svårt psykiskt sjuk människa med en missbruksproblematik, så kallad samsjuklighet

mätbarhet samt hur man följer upp, liksom hur man definierar begreppet resultat. Idag är våra offentliga system styrda av det man kallar resultatmätning i form av olika sorters kvantitativ statistik. Men det är nästan alltid en fråga om att mäta det som låter sig kvantifieras och mätas, inte det som är viktigt. Detta leder ofta till att man tänker i termer av framgång eller misslyckande, drogfri eller inte, kriminell eller inte. Fått jobb eller inte. Svart eller vitt.

Detta leder alltför ofta till att vi styr i fel riktning, mot fel mål och mäter fel effekter och tillämpar fel metoder. Något som man på Fryshuset hanterar genom att utgå från unga människors egna drivkrafter och passioner.

Men så är världen inte konstruerad. Det kanske är mer meningsfullt att tänka i termer av stegförflyttning eller färdriktning. Man bryter inte med ett gängkriminellt liv över en natt och blir en skattebetalande lönearbetare. Processen går i steg, ofta små steg. Ofta två steg fram och ett tillbaka. Från många brott till färre. Från grova brott till mindre grova brott. Från missbruk varje dag till varannan. Från arbetslös till en praktikplats. Varvat med återfall. Om processen ser ut på detta vis låter den sig knappast mätas på ett meningsfullt vis utifrån NPM-modellens svart- eller vitt-tänkande. Kanske är det så att riktningen på den process man driver är viktigare att värdera än tempot och en eventuell målpunkt.

UTANFÖRSKAPET OCH SAMHÄLLETS SOCIALA VÄV

"Om vi inte kan återvinna trovärdigheten hos medborgarna kommer vi inom polisen aldrig att lyckas med vårt arbete i de utsatta områdena."⁴⁷

DET SOCIALA KAPITALET

Då utanförskapet blir omfattande i ett samhälle, en stadsdel eller ett bostadsområde uppstår en sorts kollektiv dimension. En dimension som i väsentliga stycken dessutom är självförstärkande och accelererande. Vi kan notera hur normaliteten i dessa områden förvrids; dåliga skolresultat, skolavhopp, droganvändning, nedrivna papperskorgar, trasiga hissar och ekonomiskt beroende. Allt detta uppfattas som ett sorts normaltillstånd. Ibland uppfattas detta som i det närmaste naturlagsdrivet och därmed upplevs situationen ofta som opåverkbar. Detta sprids som en sorts social smitta mellan olika människor och därefter till

deras barn i form av det sociala arvet. Detta i sin tur riskerar att leda till en sorts kollektiv stigmatisering eller än värre självstigmatisering kring dessa områden. Områdena och de som lever där upplevs som av ett annat slag än alla andra i samhället.

Detta leder till att vi tenderar att börja dela upp tillvaron i ett vi och ett dom. Och vi noterar främst det som skiljer oss åt och inte det som förenar. Samhällets sammanhållande väv börjar rivas isär. Vi pratar om påverkan på det sociala kitt som håller samman ett samhälle. De gemensamma värderingar, normer och underförstådda regler som gör att vårt sociala umgänge fungerar. I en mer teknisk mening pratar vi om samhällets sociala kapital. Detta sociala kapital har inte bara ett emotionellt och socialt värde det har också i högsta grad ett ekonomiskt värde. Det finns, har forskningen visat, en stark koppling mellan ett starkt socialt kapital och ekonomisk framgång i ett samhälle. Men vad händer då det sociala kapitalet eroderar och ersätts av misstroende mellan medborgarna och myndigheterna och mellan olika grupper av medborgare?

"Vi hatar inte polisen, vi hatar vad polisen gör mot oss. Alla ska behandlas lika inför lagen, men vi vet att rasprofilering förekommer. Invånare i Orten övervakas dessutom på ett helt annat sätt än på andra platser, både genom kameraövervakning och annan polisiär närvaro."⁴⁸

Då det brinner i Husby eller i andra förorter är det inte bara bilarna som brinner. Det är viktiga delar av vårt sociala kapital som går upp i lågor. Med betydande konsekvenser av både social och ekonomisk natur. Det som händer i dessa förorter är att ett "gemenskapande och helande vi" förvandlas till ett "destruktivt och sönderslitande vi och dom". Detta leder till påtagliga och stundtals omfattande både sociala och ekonomiska kostnader som accelererar både individuellt och kollektivt. Processer som kan beskrivas som självförstärkande onda cirklar.

Det sociala kapitalet eroderas. Man brukar definiera socialt kapital som den tillit, det förtroende och de goda relationer som råder mellan människor. Man kan också tala om det förtroende som människor inte har bara för varandra utan i all synnerhet för samhällets olika institutioner. De normsystem som råder och som styr våra tankar och handlande kring rätt och fel, vad man gör och inte gör i ett socialt sammanhang. Hur man riktar sin solidaritet och lojalitet. Och på platser som Husby, eller Orten i allmänhet för den delen, är detta sociala kapital häftigt urgröpt och stundtals nästan helt eliminerat. Man tiller-

47 Gunnar Appelgren, kriminalkommissarie och ansvarig för operation Mareld tidigare ansvarig för operation Tore 2 som knäckte Södertäljenätverket

48 Nyhetsbyrån Järva, 19 februari 2019

känner inte de offentliga systemen legitimitet kring rättsväsendet eller finansiella system och skapar egna banksystem. Samhällets våldsmonopol och rättssystem ersätts av andra system.

Vi får ett alltmer polariserat samhälle. Det är i den typen av situationer som det uppstår rörelser och organisationer som tydligt manifesterar detta motsatsförhållande. Å ena sidan de krafter som ser händelserna och människorna i Orten som några som ska disciplineras och hanteras med repressiva metoder. Typ: Sätt in militärpolis i Orten⁴⁹. Å andra sidan får vi samtidigt framväxande rörelser som är delar av samhället i allmänhet och rättsväsendet i synnerhet som är representanter för ett repressivt samhälle i sin mest uttalade form. Inte helt olikt den typ av rörelser som fanns i Västeuropa under 1970-talet kanske främst i Tyskland och Italien. Det är vi och vårt samhälle som beträder denna väg där det sociala kapitalet är på väg att erodera bort.

"Flera forskare med svenske statsvetaren Bo Rothstein i spetsen menar att det är tilliten till samhället och dess institutioner som är viktigast, d.v.s. kvaliteten på samhällsstyrningen. Tilliten till att domare, poliser, byråkrater, läkare, lärare etc. behandlar folk lika och agerar hederligt, d.v.s. att i det enskilda fallet inte anställa chefens brorson istället för den mest meriterade till tjänsten. Misstror vi samhällsbärande funktioner i samhället så lägger det ett lock på aktivitetsnivån i samhället. Färre vågar ta risker, det blir svårare att samarbeta och nå överenskommelser mellan olika aktörer och transaktionskostnaderna vid avtal ökar."⁵⁰

Det är detta sociala kapital som eroderat i Orten, i Husby. Det leder inte bara till stora ekonomiska förluster utan också till att betydande mänskliga och sociala värden går förlorade och att otryggheten bereder ut sig.

DET NORDISKA GULDET

"Tillit är på många sätt det kitt som får de nordiska samhällena att hålla samman. De nordiska samhällena har troligen mer att förlora på minskad social tillit än andra länder. Inte bara på grund av att de nordiska samhällena har det högsta tillitsnivåerna utan för att samhällsmodellen, eller snarare själva samhällskontraktet, bygger på hög social tillit."⁵¹

Det sociala kapitalet är alltså inte bara viktigt för att det bidrar till att hålla samhället samman. Det skapar också ekonomisk effektivitet och utveckling – det

gör samhället och dess insatser mer effektivt. När det sociala kapitalet är svagt måste vi upprätta kontrollstrukturer för att upprätthålla de normer och värden som med automatik uppfylls i ett samhälle med starkt socialt kapital. Människor vågar inte vittna vid brott, man vågar inte anmäla övergrepp, och hedersrelaterat våld liksom våld i nära relationer, därför att man inte har tillit till samhällets olika institutioner. Grupper börjar uppfatta det legitimt att plundra samhället – som representerar ett "dom" på resurser. I Italien plundrar maffian samhället på resurser i allt från brobyggen till sophantering. I Sverige börjar olika grupper systematiskt att plundra våra välfärdssystem på resurser; bidragsfusk, försäkringsfusk, skattefusk, byggfusk och penningtvätt.

När samhället träder tillbaka, träder andra aktörer fram. Maffialiknande strukturer, parallella rättssystem och finansiella institutioner. Ibland kan det vara kriminella gäng, ibland klanliknande strukturer, ibland religiösa institutioner.

Mycket av detta går att härleda till bristande förtroende och tillit. Ibland mellan medborgare och olika grupper av medborgare ibland, kanske oftare mellan medborgare och samhällets olika institutioner. Det som i forskningen kallas det nordiska guldets, eller den samhällseliga tilliten, förlorar sitt värde.

Samhällsekonomin gynnas på flera sätt av hög social tillit. Ett samhälle med hög social tillit präglas i mindre grad av formaliteter, konflikter och rättsprocesser. I ekonomiska termer talar man särskilt om att social tillit minskar transaktionskostnader i ekonomin, alltså kostnader förbundna med att försäkra sig om att avtal efterlevs. Men låg tillit kostar också i termer av låg ekonomisk effektivitet och höga kostnader före repressiva insatser. Beräkningar från bland annat Nordiska Ministerrådet tyder på att en ökning av den sociala tilliten med tio procentenheter kan förväntas ge en halv procentenhets ökning av den ekonomiska tillväxten i ett land.

Denna tillit – säger forskningen – har växt fram under mycket lång tid som ett sorts samspel mellan stat/samhälle å ena sidan och föreningslivet/folkrörelserna å den andra. Man säger att:

"Genom det frivilliga organisationsliv som uppstod under 1800-talet i Norden, ofta samlat inom begreppet folkrörelser och där föreningarna i en internationell jämförelse påfallande ofta var frivilliga, lokalt förankrade och medlemsbaserade med ett centralt inslag av demokratiska beslutsprocesser,

49 Detta har föreslagits i en moderat riksdagsmotion under 2018

50 Wikipedia

51 Tillit – det nordiska guldets, Nordiska ministerrådet, 2017

skapades ett slags sammanhållande kit i samhället i form av starka sociala normer om tillit och respekt.”⁵²

En särskilt gynnsam aspekt för den sociala tilliten i Norden har varit relationen mellan stat och organisationer. Föreningarna fyllde en viktig funktion som plattform för politiskt inflytande för den enskilde medborgaren vilket gett såväl ökad tillit till myndigheter och andra samhällsinstitutioner som i förlängningen ökad social tillit.

Det är denna brist på tillit och förtroende vi nu ser tecknen av i Orten. Föreningarnas roll är svag. Civilsamhället saknas i väsentliga stycken i dessa områden. Det finns vare sig bärare, eller byggare av socialt kapital. Och alltför ofta saknas bryggor mellan det offentliga och civilsamhället. De traditionellt viktiga folkrörelserna saknar nästan helt närvaro och legitimitet i dessa områden.

Kanske handlar det om att det offentliga saknar den legitimitet i de boendes ögon som civilsamhället har och i än högre grad skulle kunna ha. Det är då den sociala oron blir påtaglig och otryggheten ökar. Inte bara otrygghet inför det kriminella våldet utan kanske också för det stundtals upplevda strukturella våldet från det offentliga, i form av diskriminering och profilering på etniska grunder. En otrygghet inför det offentliga som man inte litar på. Som man inte tror kan skydda den som vittnar, som kan omhänderta ens barn, som man inte har tillit till. Då är vi tillbaka till det tidigare citatet från polisen:

”Om vi inte erövrar tillit och förtroende från de boende kommer vi aldrig att kunna lösa vår uppgift i Orten.”⁵³

Ur det här perspektivet blir då frågan hur civilsamhället i allmänhet och Fryshuset i synnerhet, i samverkan kan bygga tillit till det offentliga. Hur kan man på ett strukturellt plan påverka de offentliga aktörerna så att de i högre grad gör rätt saker, i stället för saker rätt – fylla de organisatoriska mellanrummen och därmed blir mer effektiva. Hur ska vi, för att använda oss av ett annat citat, försäkra oss om att vi lägger mer fokus på att stänga den droppande kranen än att torka under den. Hur ska vi tillsammans kunna bygga mer socialt kapital? En nyckelfråga för Fryshusets närvaro i Husby.

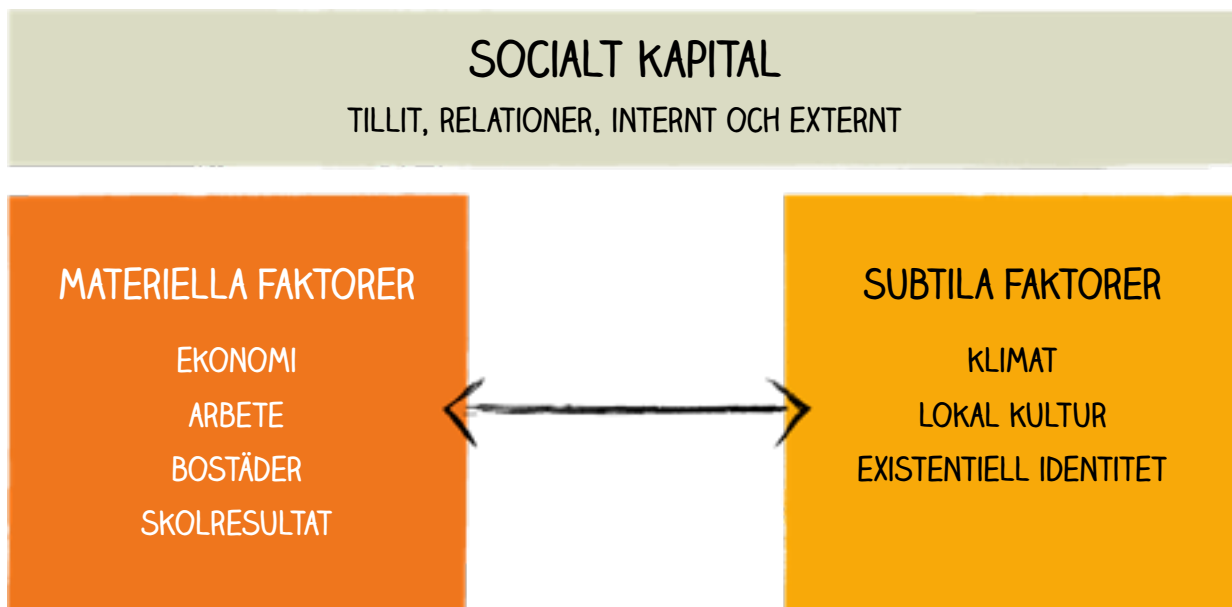
ATT BYGGA SOCIALT KAPITAL

Då det gäller att förebygga situationer som den i Husby försommaren 2013 är det frestande att förenkla situationen eller att anlägga ett specifikt perspektiv. Att påstå att det handlar om jobben, skolan eller att renovera bostadsbeståndet.

Vår utgångspunkt är emellertid att området måste ses som en helhet, ett komplext socialt system eller det vi skulle kunna kalla en sociotop i obalans. Med denna utgångspunkt finns det vare sig enkla lösningar eller ”quick fix”-modeller som fungerar.

52 Ibid, sammanfattningen

53 Se Forte Magasin, 2019, Brist på tillit gör polisen maktlös

Det handlar inte om att fixa jobb, Det handlar inte om att få upp skolresultaten. Det handlar inte heller om att öka tilliten i samhället. Det handlar om allt detta, men i samspel. I grund och botten påstår vi att enda sättet att lyckas är att förstå att man måste bygga områdets sociala kapital. Detta sociala kapital vilar på två olika pelare – de materiella betingelserna och de mer subtila betingelserna.

Vi påstår att i valet mellan att förändra de fysiska och materiella betingelserna i området eller att arbeta med att förändra den lokala kulturen och andra subtila faktorer måste man välja båda. Det är i samspelet mellan de materiella och de mer subtila betingelserna i området som det sociala kapitalet kan byggas upp. En sorts båda benens strategi.

Fryshusets roll i denna process är i första hand, eller i varje fall i det första skedet att bidra till att påverka de subtila faktorerna som en del i byggandet av socialt kapital. Varje steg, varje insats från Fryshusets sida handlar om – och framförallt borde handla om – att först stärka det egna förtroendekapitalet för att därmed kunna bidra till att bygga områdets sociala kapital. Både ensamt och tillsammans med kommunen, polisen, fastighetsbolagen och alla andra aktörer.

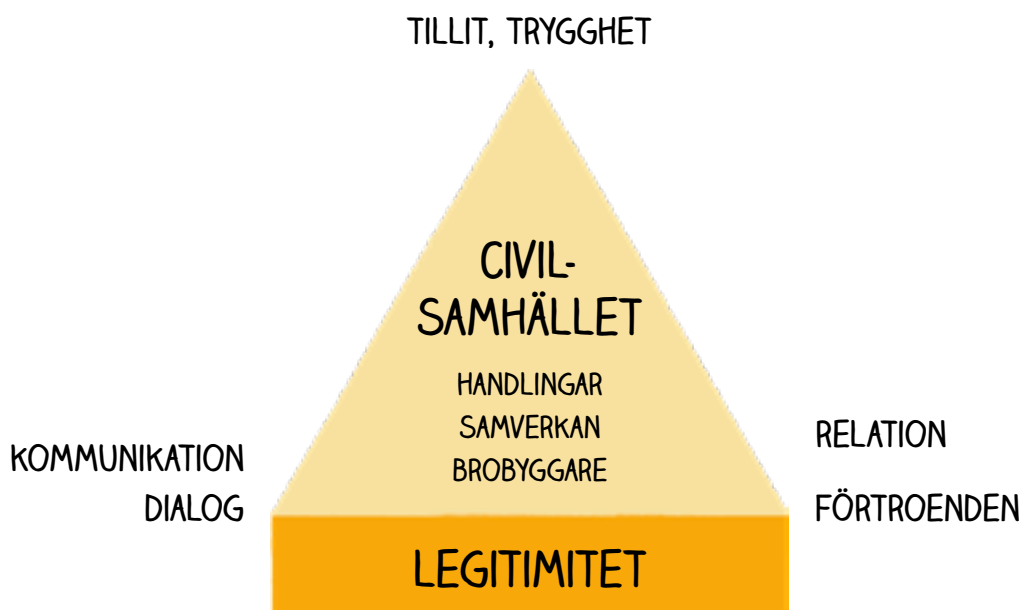
Man skulle kunna säga att det är här skärningspunkten i Orten kring det sociala kapitalet uppstår mellan civilsamhället och den offentliga sektorn. I Husby mellan Fryshuset och kommunen/stadsdelen. Kommunens och det offentligas främsta roll är att skapa de materiella betingelserna för socialt kapital. Ekonomi, arbete, skolresultat, bostäder. Civilsamhällets roll

är att i samspel med det offentliga bygga de subtila betingelserna. Två tydliga roller. Men samtidigt helt i beroende av varandra. Utan tillit och förtroende ger de materiella insatserna låg effekt. Utan materiella förutsättningar blir det oerhört svårt att bygga tillit, förtroende och relationer. Perfekta förutsättningar för partnerskap och rollfördelning.

Att bygga socialt kapital – i synnerhet de subtila delarna – handlar om tillit och trygghet liksom, relationer och förtroenden vilket naturligtvis förutsätter kommunikation och dialog. Dessa tre hörn att bygger man socialt kapital på. Detta måste ha sin grund i att man uppfattas som legitim. Legitimiteten spelar en avgörande roll – något vi diskuterat tidigare. Såväl arbetet med att fylla de organisatoriska mellanrummen som att arbeta systemförändrande utgör komponenter i denna process. I grund och botten krävs det verkstad och inte enbart prat för att denna process ska kunna fungera, handling är kraftfullare än alla vackra ord i världen.

Här har civilsamhället tre roller. Den första är att bygga socialt kapital rent konkret genom sina handlingar – visa att man är trovärdig, visa att man förtjänar tillit och arbeta på ett sådant vis att man kontinuerligt bygger och stärker relationer. Sålunda startar man från Fryshusets sida med kort varsel föräldraträffar för att ge utrymme för oroliga föräldrar att samtala om sina barns framtid. På samma sätt som man då detta skrivs, tillsammans med Boreéns stiftelse planerar att starta en verksamhet för pappor i området – en tidigare ganska osynlig, men oerhört viktig grupp kring unga med risk för att hamna i utanförskap.

◎ SOCIALT KAPITAL I ORTEN

Det andra är att bygga vidare på det sociala kapital som finns genom att bjuda in till aktiv och prestigefri samverkan med de potentiella partners som finns i stadsdelen. Att medverka i, bidra till och kanske skapa de sociala nätverk som är nödvändiga för att bygga det sociala kapitalet. En illustration av detta kan vara Bonnier Hoops en samlingsplats för basket och kultur framtagna av Bonnierföretagen och som flera somrar i rad drivits i samverkan med kyrkan, moskén, polisen och Fryshuset. Ett annat exempel är hur Gälöstiftelsen finansierar Fryshuset för att ta rollen som en sorts nätverks-HUB både för andra projekt som Gälöstiftelsen finansierar på Järva liksom andra civilsamhällsorganisationer som önskar vara del av ett större samverkande nätverk.

Det tredje är att vara brobyggare mellan medborgarna och de offentliga strukturerna – skapa känslan av att vi är i samma lag och strävar mot samma mål. Ett gott och välfungerande lokalsamhälle, oavsett om vi är boende, skolbarn, poliser, lärare eller arbetsförmedlare – något man bland annat gör genom tät och kontinuerlig samverkan med de lokala poliserna i området.

Inbyggt i detta ligger också att bygga den bärande triangeln mellan näringsliv, det offentliga och civilsamhället som krävs för att i grunden förändra i Orten. Något som manifesteras i hur Fryshuset kontinuerligt samverkar med till exempel ICA i Husby liksom de lokala fastighetsbolagen. Men också att bygga det samspel och de relationer med den offentliga sektorn där rollfördelningen och det ömsesidiga beroendet och partnerskapet växer fram. Arbetet med IOP:n kan ses som ett uttryck för detta partnerskap.

Metoderna för detta är många. Dialog eller det kontinuerliga samtalet är kanske ett av de främsta. Att samtala med och inte till människor. Liksom handling, som ofta kan vara kraftfullare än tusen ord. Handling markerar ofta att man menar allvar. Tilliten handlar om att förstå och tillerkänna andra aktörer, i all synnerhet traditionella motparter, möjligheten av goda avsikter och att allt inte är vare sig svart eller vitt. I bygget av socialt kapital har gräskalan en stor och viktig betydelse. Här är också det långsiktiga relationsbygget mycket viktigt; att lära känna och förstå den andres perspektiv och att acceptera det som ok trots att det inte är identiskt med det egna. Detta gör man genom att bland annat:

- Vara närvarande i området och därmed kunna bygga relationer
- Konkreta handlingar som demonstrerar att man menar allvar
- Vara uthållig och långsiktig för att bygga tillit
- Samverka med andra aktörer och därmed bygga relationer och nätverk

DET BLIR OERHÖRT DYRT

Det som händer i områden som Husby får betydande konsekvenser. Inte bara för människorna i Orten utan också för samhället i stort; det kostar i form av mänskliga och sociala uppostringar, och i all synnerhet rent ekonomiskt.

Ett sätt att mäta utanförskapets kostnader i ett område som detta är att se vilka kostnader den låga

• DE LÅNGSIKTIGA EFFEKTERNA AV EN FÖRVÄRVSFREKVENNS PÅ 55 PROCENT I STÄLLET FÖR 77 PROCENT I HUSBY FÖRDELAT PÅ KOSTNADSSLAG

Ålder	19	22	26	33	48	64
Kalkylår	1	4	8	15	30	46
Realt aktörer	118 326 078	446 691 714	828 525 664	1 368 218 980	2 127 942 412	2 570 047 102
Produktionsvärde	233 906 400	883 017 953	1 637 825 400	2 704 688 457	4 206 505 948	5 080 456 295
Försörjning	78 624 000	296 812 757	550 529 546	909 138 977	1 413 951 579	1 707 716 402
Summa	430 856 478	1 626 522 425	3 016 880 611	4 982 046 415	7 748 399 940	9 358 219 799

förvärvsfrekvensen ger upphov till. I Husby bor ungefär 11 800 personer varav cirka 7 500 är i åldersintervallet 20–64 år.

I tabellen på förgående sida ser vi att de långsiktiga kostnaderna för att förvärvsfrekvensen i Husby är 55 procent, jämfört med rikets genomsnitt som uppgår till 77 procent. Vi ser då att den långsiktiga kostnaden uppgår till strax under 10 miljarder kronor. För att göra siffrorna mera gripbara kan vi konstatera att kostnaderna för denna låga förvärvsfrekvens under en mandatperiod (4 år) uppgår till mer än 1 600 miljoner kronor varav cirka 750 miljoner kronor (reala kostnader och försörjningskostnader) är rena utgifter för de offentliga systemen. Resterande kostnader utgörs av produktionsförluster.

Mot bakgrund av detta torde det vara svårt att hävda att det saknas resurser för att bryta utanförskapet i Husby. Man pumpar in enorma mängder offentliga resurser i området. Resurser som till en icke obetydlig del används för att underhålla och möjliggöra fortsatt utanförskap. Problemet är att resurserna är låsta på fel plats, vid fel tidpunkt och till fel åtgärder. Låt oss leka med tanken att vi kunde frigöra 10 procent av detta och nyttja som socialt investeringskapital. Tanken svindlar.

För att lyckas vända utvecklingen i områden som Husby fungerar uppenbarligen inga "quick fix". Det räcker inte att flytta ut en förvaltning eller att ta tag i de yttre renoveringsbehoven. Det handlar om att arbeta med de hårda frågorna som skolresultat och arbetslöshet, men även de så viktiga mjuka frågorna som handlar om den upplevda vanmakten, frustrationen och det förlorade framtidshoppet.

ETT STRATEGISKT PERSPEKTIV PÅ FRYSHUSETS ARBETE

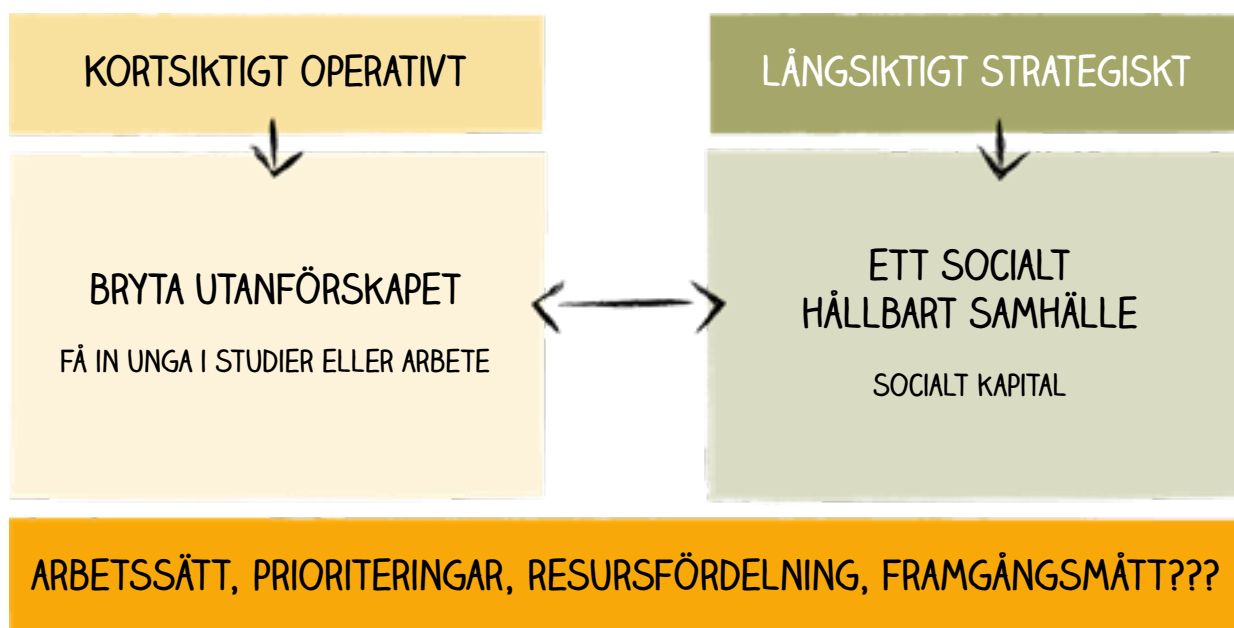
Fryshuset (och andra aktörer i civilsamhället) utträttar mycket i Husby. Det mesta bra, en del riktigt bra. Man bidrar till att många unga lyckas bryta sitt utanförskap och tar sig tillbaka in i samhället. De lyckas i skolan, de som hoppat av skolan återgår till studier och på sikt kommer många av dem in i samhället och blir vad man brukar kalla "goda medborgare". I en operativ mening är man en mycket framgångsrik verksamhet.

Men det vi här intresserar oss för är vad som händer om man byter perspektiv på begreppet framgång. Vad händer om man tänker stort och ser Fryshusets arbete i Husby som ett sätt att bidra till att skapa ett socialt hållbart samhälle? Hur kommer detta att påverka de mål man sätter samt sättet att mäta framgång? Målet avgör hur man mäter framgång liksom metoder, samarbetsformer och prioriteringar.

Detta väcker ett antal viktiga frågor:

- Hur ska vi kunna sluta de organisatoriska mellanrummen?
- Hur ska vi kunna arbeta systemförändrande?
- Hur kan vi bygga socialt kapital?
- Hur kan vi göra allt detta i samverkan med andra aktörer i civilsamhället, de boende och de offentliga systemen?

• MÅL

SKOLAN MITT I BYN

SKOLAN OCH LYCKOPARADOXEN

*"Det handlar om ett socialt fenomen som brukar kallas "Lyckoparadoxen". Vissa bostadsområden tar stort ansvar för att rusta individer för arbetsmarknaden. Men dessa områden får aldrig skörda frukterna, eftersom de flesta flyttar till andra områden när de skaffat utbildning och jobb. Individernas lycka när de får arbete blir till områdenas olycka när de flyttar, därav lyckoparadox."*⁵⁴

Fryshuset driver sedan något år skola i Husby, grundskolans högstadium, årskurs 7-9. Denna skola, som alla andra skolor finansieras genom skolpeng. Man får med andra ord betalt med en viss summa pengar för varje elev man har. För att en skola ekonomiskt ska kunna gå runt krävs ett visst antal elever. Det gör inte Fryshusets skola. I området finns en viss överetablering av skolor. Området är också i viss mening känt för svaga skolresultat och skolor med många "svåra" elever. Elever, särskilt de med medvetna föräldrar, flyr området.

Så varför satsar Fryshuset, som verkligen inte är en verksamhet som badar i pengar, år efter år på en skola som går med ett underskott på flera miljoner? Dumdristighet? Ekonomisk inkompetens? Eller finns det en strategisk avsikt som har att göra med att sluta de organisatoriska mellanrummen, systempåverkan och att bygga socialt kapital?

*"Andelen som väljer bort den lokala skolan är extremt hög. I stadsdelen Rinkeby-Kista, där Husby ingår, går endast en tredjedel av eleverna i de kommunala högstadieskolorna."*⁵⁵

Låt oss söka svaret genom att ta en liten omväg. En ledande politiker i området är Benjamin Doussa, ordförande i moderata ungdomsförbundet. En färgstark politiker som starkt engagerat sig i förortens problematik. Han tog en gång initiativ till kampanjen "stoppa gatuväldet". Uppväxt i området och med stöd av en stark och engagerad mamma och genom turen att möta lärare som sett honom och trott på honom, har han lyckats bryta det stigma av att vara looser som ofta förknippas med Orten. Han skildrar detta insiktsfullt, levande och gripande i en bok⁵⁶ om sitt eget liv och de ställningstaganden han gjort kring den här typen av frågor.

Benjamins väg ut ur det kollektiva stigma Orten skapar, var att hans mamma envist och målmedvetet såg till att han kom till en bra skola i innerstaden. En skola som kunde ta tillvara hans goda förutsättningar. Han fick möjligheten att lyckas. Han fick

lära sig nya sociala koder; ett nytt sätt att formulera sig, prata och klä sig.

Det som hände honom var något som ibland skildras under begreppet "lyckoparadoxen". Med detta menas det förhållande att man i en rad stora projekt satsat på att förändra förutsättningarna i Orten. Men när man mäter resultat efter satsningen så finner man alltför ofta att läget efter satsningen är sämre än innan man gjorde något. Förklaringen ligger i att satsningen varit lyckad för enstaka, särskilt starka individer, som kunnat ta sig ur sitt utanförskap men samtidigt gjort karriär och flyttat området. Så när dessa relativt resursstarka människor flyttar ut, flyttar andra mer resurssvaga in i området. Så koncentrationen av problem och utanförskap ökar trots att enskilda personer lyckas i sina liv.

Och precis samma förhållande kan man se kring skolan. Valfrihetsreformen – som främst utnyttjas av de resursstarka – leder till att utsattheten i skolorna i Orten förstärks. De resursstarka, de studiemotiverade, de med drivande föräldrar väljer andra skolor och försvinner från området.

*"Att det fria skolvalet orsakat problem för samhället råder det ingen tvekan om, enligt Anders Trumberg, forskare vid Örebro universitet som studerat skolsegregation och skolval. Alternativet behöver inte vara att inte få välja alls, utan det finns olika typer av begränsningar att testa, säger han."*⁵⁷

Kvar blir de som saknar denna typ av stöd eller drivkraft. Det uppstår – särskilt bland de unga pojkarna – en sorts förvriden kollektiv norm om att det är coolt att misslyckas i plugget. Unga som växer upp i området och deras föräldrar, tror inte att man kan lyckas där eftersom skolorna har drabbats av den kollektiva stigmatiseringsstämpeln. De som lyckas, de goda förebilderna, har flyttat området. Självförstärkande onda cirklar har skapats. Krabbhinkens brutala logik drar ner de unga som försöker bryta sig ur rollen.

Negativa förväntningar och rykten kring skolorna i Orten leder till att de mer framgångsrika och ambitiösa eleverna flyr. Detta leder till att de negativa förväntningarna bekräftas och utvecklingen på dessa skolor bekräftar de negativa förväntningarna. En självförstärkande ond cirkel är skapad.

Individuellt kloka val inom ramen för valfrihetens paradigm leder till negativa kollektiva effekter och

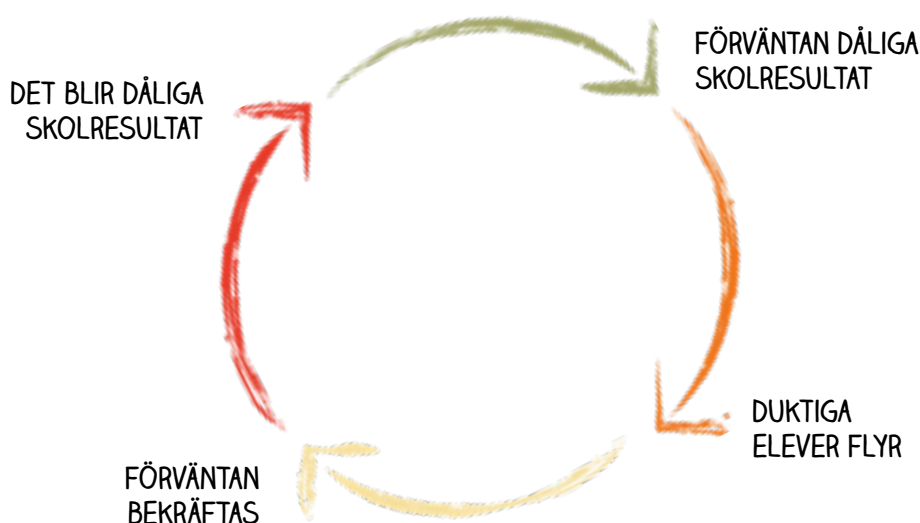
54 www.hallbarstad, 2017-01-24

55 SvD, 2018-06-04

56 Doussa, Snöflingorna faller över Husby, Timbro, 2018

57 SvD, 2018-06-04

◎ SKOLRESULTATENS ONDA CIRKEL

skapar självförstärkande onda mönster. Man skulle kunna prata om de små beslutens tyranni. Enskilda konkreta – och kloka – val leder långsiktigt till betydande negativa kollektiva effekter.

DEN LOKALA SKOLAN SOM INSTRUMENT FÖR ATT BRYTA LYCKOPARADOXEN

*"Vi vill visa att man kan skapa en skola i Orten där de unga lyckas. Att skolan i området där man bor ger samma goda utbildning som i andra områden. En skola i Orten som alla kan vara stolta över. En skola som kan fungera som inspirationskälla och givare av hopp. Det höjer statusen på hela Orten."*⁵⁸

Det är här Fryshusets skola i Husby kommer in i bilden. Då vi med ledningen för Fryshuset ställer frågan om varför man är beredd att år efter år subventionera och driva en skola som går med underskott får vi till svar att detta är en sorts strategisk investering för att påvisa att skolan i Orten också kan vara en väg till framgång. Ett sätt att bygga lokal stolthet, hopp och framtidstro. Med ett samlat begrepp kallar vi det socialt kapital.

Bakgrunden är både en operativ och en strategisk insikt. Den operativa insikten är att framgång i skolan är den kanske viktigaste skyddsfaktorn för unga som växer upp, kanske i än högre grad för utsatta unga. För dem blir en framgångsrik skolgång den kompenserande faktor som gör att de får möjlighet att vända sitt liv – det vittnar berättelsen om Benjamin Dousa om.

Men detta är det operativa perspektivet; att bidra till att enskilda unga får en god livschans. Det strategiska perspektivet är att förändra betingelserna för alla unga i området. Här handlar det om att skapa förändring på strukturell nivå.

Låt oss därför betrakta Fryshusets skola i Husby utifrån våra tre grundperspektiv i denna rapport. Man fyller de organisatoriska mellanrummen genom att skapa en skola som är gränsöverskridande och skapar mötesplatser för många olika aktiviteter. Skolan blir en mötesplats för många olika grupper, aktörer och intressen. Inte bara i skolans värld utan kring idrott, kulturevenemang och arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Skolan blir också på ett helt nytt sätt en mötesplats för vuxna i allmänhet och föräldrar i synnerhet – ett förhållande vi återkommer till då vi diskuterar föräldrarnas roll i Orten.

Man skapar systemförändring genom att i handling visa att det går att lyckas i en skola som ligger i Orten. Man tillför nya metoder, nya strukturer och nya sätt att tänka. Idén bakom skolan är ett helt nytt mindset; det går att driva en framgångsrik skola i Orten.

Man bygger socialt kapital genom att bygga relationer och tillit mellan de boende i Husby, skolan och samhället. Alla är viktiga ingredienser i att skapa och bygga ett socialt hållbart samhälle.

Med detta återknyter man till ett mönster som en gång fanns och bidrog till det svenska välfärdssam-

⁵⁸ Johans Oljeqvist, VD Fryshuset under samtal mars, 2019

hällets och folkhemmets framväxt, från folkskolereformen 1842 och framåt. Vi talar om skolan mitt i byn. Precis på samma sätt som kyrkan, Folkets hus, studieförbund, fackföreningsrörelsen, fotbollsklubben och handelsboden var centrala knutpunkter och mötesplatser under välfärdssamhällets framväxt.

Men vi skulle också kunna tala om och erinra oss tankarna bakom framväxten av den svenska grundskolan under 60-talet. En skola för alla där man skulle ta tillvara den begåvningsreserv som fanns i landet och som vi nu åter en gång är på väg att tappa. Varje gång en ung människa använder sin begåvning och kreativitet till att begå brott istället för att studera, är det inte bara en mänsklig och social tragedi, det är också en samhällsförlust av betydande mått. Varje gång en ung människa misslyckas i skolan vidgas rekryteringsbasen för utanförskap i värsta fall för de kriminella gängen.

Man kan här skönja en möjlig (men förhoppningsvis hanterbar) motsättning mellan individens valfrihet – valfrihet för de medvetna att välja skola – och kollektivets (Ortens) behov av social hållbarhet och utveckling. Ytterst handlar det om ifall vi i skolan främst eller enbart ska stödja enskilda ungas emigration från Orten för att därmed ytterligare öka koncentrationen av utsatthet. Eller om vi ska satsa på att bidra till att skolan i Orten blir den plats där inte bara enskilda elever lyckas utan där detta också leder till att hopp, stolthet och självkänsla återvänder på ett kollektivt

plan. Ett välfärdspolitisk strategiskt vägval – en skola för alla eller en skola för vissa.

SKOLAN MITT I BYN

"Om skolan fungerar som "skola mitt i byn" och/ eller ett "kulturellt centrum" och om det i skolans lokaler utanför skoltid pågår verksamheter av alla möjliga slag, initierade av befolkningen i området eller skolan själv, så ökar möjligheterna till en konstruktiv dialog också om skolan och dess kärnverksamhet."⁵⁹

Man brukar säga att skolan har dubbla uppdrag: ett kunskapsuppdrag och ett kompensatoriskt uppdrag. I det första uppdraget ligger att ge kunskap till unga. I det andra uppdraget ligger att kompensera de unga som inte spontant får det stöd hemifrån eller i den sociala miljön som behövs för att tillägna sig kunskaper och växa och utvecklas som människor.

Då blir frågan hur man tacklar detta i områden där en väldigt stor andel av eleverna på olika sätt är underprivilegierade oavsett om det beror språksvårigheter, föräldrarnas bristande stöd och utbildning eller negativa förväntningsbilder i den omkringliggande miljön. Ett av svaren på detta är vad man skulle kunna kalla skolan mitt i byn.

Tanken bakom detta är att skolan inte bara ska vara en plats som man går till under vissa tidsperioder un-

SKOLAN MITT I BYN - FALLET HUSBY OCH FRYSHUSETSKOLA

der dagen, utan att det ska vara ett kunskapscentrum som är integrerat på alla plan i det lokala samhället.

Idén bygger på att skolan blir ett sorts nav i lokalsamhällets sociala liv. En mötesplats där man utför en mängd olika aktiviteter före, efter och stundtals under ordinarie skoltid. Det kan handla om föreningsliv, det privata näringslivet eller andra delar av den offentliga sektorn.

Tanken bygger på att det föreligger ett ömsesidigt beroende, ett samspel mellan skolan och lokalsamhället där dessa två delar ger varandra näring. Skolan blir en källa till stolthet för närsamhället. Närsamhället är den plats där skolans elever kommer ifrån.

Begreppet partnerskap blir centralt. Partnerskap med andra aktörer, partnerskap med elevernas föräldrar och familjer. På så sätt sluter man de organisatoriska mellanrummen, påverkar de omkringliggande systemen och bygger relationer och tillit och därmed också bygger det sociala kapitalet.

Det kortsiktigt operativa syftet är naturligtvis att bidra till att de unga, eleverna lyckas i skolan för att därmed som vuxna kunna ta sig in på arbetsmarknaden och bli bidragande samhällsmedborgare. Det övergripande långsiktiga målet är att via det sociala kapitalbygget också skapa hopp och stolthet. Man vill visa att Orten kan leverera. Skolan blir en sorts symbol för att Ortens kollektiva stigmatisering går att bryta. Låt oss nu se hur Fryshusets skola och dess övriga verksamheter i Husby kan beskrivas ur ett sådant perspektiv.

ATT VÄNDA UTVECKLINGEN I FRYSHUSETS SKOLA

"Jag kan inte på rak arm erinra mig en enda elev på vår skola som inte kommer från en mer eller mindre psykosocialt utsatt situation."⁶⁰

Fryshusets högstadieskola i Husby startade 2015/16 i tillfälliga lokaler. Man gjorde därefter en omstart med både personal och lokaler 2016/17. Då rådde en sorts överetablering av grundskolor i närområdet. Konkurrensen om eleverna var stor. Man hade inte ett elevunderlag som gjorde att man, utifrån den skolpeng man erhöll, kunde få skolans budget att gå ihop. Det ekonomiska underskottet var och är stort och konstant. Man har i dag ett 40-tal elever i högstadiet och skulle behöva uppemot ett hundratal elever för att få en budget i balans. Man skulle kunna säga, lite tillspetsat, att Fryshuset årligen med ett

antal miljoner, subventionerar skolan i Husby som ett led i att bidra till socialt kapitalbygge och social utveckling i området.

Då den nuvarande rektorn tillträdde, ungefär ett år efter det att skolan öppnades var situationen mycket kaotisk. Nästan hela lärarkåren och den tidigare rektorn hade slutat. Skolan och dess elever var drabbade av den förvridna normalitet som präglar många utsatta unga i utsatta områden. Många hade med sig rikligt med erfarenheter av att misslyckas. Många elever saknade aktivt föräldrastöd. Skolans kompensatoriska uppdrag kom starkt i fokus.

Till skolan kom många elever med en svag skolbakgrund. Ett flertal elever hade vid ingången till högstadiet kunskaper på en fjärdeklassares nivå. Elever med stor skolfrånvaro. Elever med svag tilltro till vuxensamhället. Behörigheten till gymnasiet låg på mellan 30 procent och 40 procent. Skolfrånvaron var omfattande och den sociala situationen mycket besvärlig. Man problem med klotter, anlagda bränder och stölder. Det förekom våld. Dramatiken var stundtals hög. Inte minst under en pågående granskning från Skolinspektionen, då en elev drog kniv. Det sociala samspelet mellan elever och mellan elever och lärare var fullt av friktioner och otrevligheter. Skolans rykte i omvärlden var mycket tvivelaktigt. Många elever var språksvaga. Många kom från hem som inte fullt ut kunde, orkade eller hade förmåga att stödja elevens skolgång.

Idag är situationen totalt annorlunda. Gymnasiebehörigheten är strax under 80 procent – i stort sett i nivå med riksgenomsnittet⁶¹. Skolnärvaron är hög. Våld, klotter, stölder med mera, har i stort sett upphört. Bränderna har helt upphört. Elevernas sociala umgänge är fundamentalt annorlunda. Skolan börjar gradvis av omvärlden uppfattas som en skola som fungerar bra. Man skulle utan tvekan kunna tala om en total "turn around". Vad har hänt? Man skulle kunna säga att detta är ett uttryck för ett systematiskt arbete för att förändra verksamheten både utåt och inåt.

Inåt har det handlat om att bygga en helt ny värdegrund och ett helt nytt beteende mot eleverna. Elever som sedan många år misslyckats i skolan. En sorts klok balans mellan att sätta gränser och att ställa krav å ena sidan och att hålla om, och stödja å den andra. Man skulle kunna säga att under, framförallt en övergångsfas, har man fokuserat på det kompensatoriska uppdraget. Man har fokuserat på att bygga ett team av lärare i kollegiet utifrån en gemensam värdegrund och pedagogisk grundsyn. Om man ska sammanfatta

60 Sagt av intervjuperson sommaren 2019

61 Gymnasiebehörigheten var 2017 82,5 procent för riket, Skolverket, pressmeddelande, 28 september, 2017

det hela skulle det kunna göras utifrån några tydliga principer formulerade av skolans rektor vid en intervju våren 2019:

- Att möta eleverna där dom är – om de har kunskaper som en fjärdeklassare är det där vi måste börja, för att möta dom.
- Att ge eleverna en chans att lyckas – många av våra elever har mer erfarenheter av att misslyckas än av att lyckas. Det är viktigt att få lyckas för att på så sätt bygga både lust och självkänsla.
- Att bygga en relation – man kan inte påverka andra människor utan att man har en fungerande relation och en bas av tillit.
- Att skapa allianser med de tongivande eleverna och få dom på sin sida – först då man har dessa elever på sin sida har man som vuxen full legitimitet att agera även då det blir tufft och kärtvt.

Här skulle man kunna säga att det operativa uppdraget som man fullgjort handlar om att stödja elever att uppnå goda skolresultat – en väg in i gymnasieskolan och senare i vuxenlivet en väg in på arbetsmarknaden. Det strategiska uppdraget är att både bland unga, men kanske än mer deras föräldrar, bygga hopp och framtidstro. Inte bara kring de egna barnen utan ett hopp om att situationen i Orten (Husby) går att förändra. Att känna en stolthet över sin lokala skola och området i stort.

FRYSHUSETS SKOLA MITT I HUSBY

"Kocken på Fryshuset Grundskola Västra i Husby har jobbat i över 17 år på olika krogar och storkök i Stockholm. Och skolköket är mer än ett skolkök. Fryshuset samarbetar med ICA Supermarket i Husby och ICA Stiftelsen för att stärka handlarens relation till unga i området, minska matsvinn, skapa extrajobb för unga samt öka ungas intresse för mat och matbranschen. På två år har samarbetet involverat minst 160 deltagande unga och nått ut till ännu fler. Flera av dem har funnit sin passion i mat. Som ett led i detta köpte Fryshuset, under våren 2018, en foodtruck för att laga och sälja mat tillsammans med unga på event. Med handledning av skolkocken på Fryshuset Grundskola Västra har elever och andra unga fått lära sig tillagning, servering och kundbemötande. Initiativet har gett många unga en första arbetslivserfarenhet, lön och en trygg vuxen som ger uppmuntran och bygger deras framtidstro."⁶²

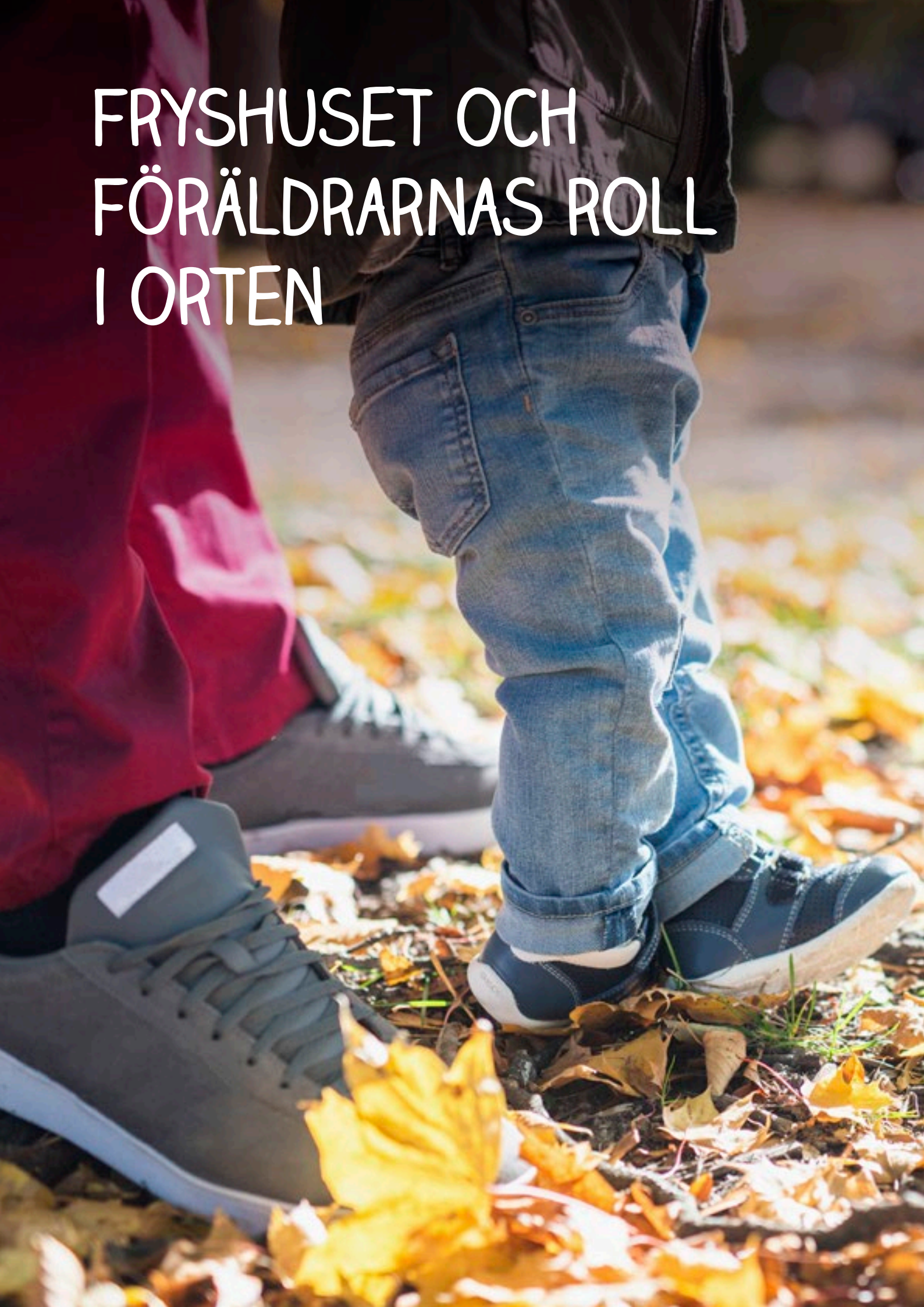
En central tanke med begreppet skolan mitt i byn är att skapa, bygga och utveckla nätverk med det omkringliggande samhället. Detta görs mycket aktivt i Fryshusets skola i Husby. Man ger utrymme för olika föreningar att använda skolans lokaler. Man har ett välutvecklat och personligt samarbete med polisen i området. Man bidrar aktivt till att vara med i och utveckla lokala nätverk av skolor i området. Man bygger nätverk med det omkringliggande näringslivet – kanske allra mest synliggjort i samarbetat med den lokala ICA-butiken. På så sätt blir samarbetet med ICA en väg in i samhället för unga. Samtidigt bidrar detta till att skapa bättre förutsättningar för butiken att verka i området genom att tydligt demonstrera sitt sociala engagemang. En utpräglad vinn-vinn-situation.

På så sätt blir skolan en naturlig mötesplats och man sluter de organisatoriska mellanrummen, bryter stuprörstänkandet mellan skola, socialtjänst, polis, civilsamhället och näringsliv. Men man bygger också socialt kapital i form av förtroende och tillit. Relationer skapas. Detta blir också en del i att förändra den yttre bilden av skolan. Det är en sak att elever trivs i skolan, i allt högre grad lyckas, och har högre skolnärvaro. Men det gäller också att attrahera framtidens elever och deras föräldrar. Att skolan blir en plats som uppfattas som attraktiv och viktig, vilket är centralt för skolans långsiktiga överlevnad. Då blir det viktigt med positiva yttre symboler som då prins Carl Philip och prinsessan Sofia medverkar i skolans invigning eller då kungen gör ett officiellt besök i skolan maj 2019. Detta är delar i en långsiktig process som syftar till att skapa en systempåverkan i form av ett helt nytt mindset – skolan i Orten kan vara en framgångsrik skola för elever som lyckas.

AVSLUTANDE REFLEKTIONER KRING SKOLAN MITT I BYN

Man skulle kunna säga att etableringen och driften av Fryshusets skola i Husby har en mycket tydlig strategisk profil. Man gör mängder med kortsiktiga operativa – kanske främst ekonomiska – uppoffringar, för att långsiktigt uppnå ett strategiskt mål: en fungerande och bra skola i Orten. Därigenom kan man bygga socialt kapital, sluta de organisatoriska mellanrummen och utöva systempåverkan. Man gör detta främst genom att skapa och bygga relationer, vilket är ett led i ett långsiktigt tillitsarbete. En strävan att återskapa hoppet i Orten. Och kanske för att inspirera andra aktörer, inte minst kommunen, att ta efter och göra på ett likartat vis. En önskan om en positiv smittoeffekt.

FRYSHUSET OCH FÖRÄLDRARNAS ROLL I ORTEN

"Tog farväl av en alldeles för ung människa idag. Det var skönt att få gråta på din begravning, sorgen renar. Du har fått mig förstå ännu mer hur viktigt det är ta vara på folk runt om kring en. Det är konstigt. Jag har varit på många begravningar men vänjer mig aldrig. Jag är så trött på att se fina unga människor försvinna alldeles för tidigt p.g.a. utanförskap. Jag är också glad att jag kan tillåta mig själv gråta så jag kan bearbeta sorgen på riktigt."

"If you can't fly, then run. If you can't run, then walk, if you can't walk, then crawl, but whatever you do, you have to keep moving forward" Martin Luther King Jr.⁶³

I boken "Flugornas herre" skildras vad som händer med en grupp unga som – helt utan vuxna – överlevt en flygolycka och landat på en idyllisk ö i Stilla Havet. Efter en inledande period av harmoni förvandlas deras tillvaro till ett förtryckande inferno där den starke styr och den svage går under. En sorts metafor för en samhällsutveckling vi gärna vill undvika.

Orten präglas i alltför hög grad av de vuxnas tillbakadragande. Det är de unga, främst de vilsna unga männen, som härskar i Orten. Dessa vilsna unga män saknar goda vuxna manliga rollmodeller och förebilder i Orten. De misslyckas alltför ofta i skolan. De ser ingen plats i samhället. Känslan av att vara losers transformeras stundtals till en aggressiv, våldsbärogen kaxighet. Bakom denna yta döljer sig ofta ett övergivet gråtande barn. Dessa unga män dras till ett sammanhang och en tillhörighet de saknar. Alltför ofta väljer de att gå in i destruktiva subkulturer. Resan in i utanförskap sker för många barn och unga tidigt, kanske redan i förskolan eller under lågstadiet. För en del av dessa inleds rekryteringen till en destruktiv livsstil vid 7-9 års ålder, ibland i form av medhjälpare till något av de lokala kriminella nätverken.

"I Husby finns det uppmot ett dussin i praktiken "hemlösa" barn mellan 6 och 10 års ålder. Barn som driver runt på gårdarna. Barn där blicken slocknat och hoppet dött. En del av dem kommer att bli nästa generation rekryter till de kriminella nätverken."⁶⁴

Det är dessa barn som riskerar att bli nästa generations våldsvärkare. Sälunda är en nyckelgrupp för förändring i Orten de unga männen/pojkarna från 12-30 års ålder. Det är den där procenten som idag stundtals dominerar Ortens sociala liv och spelregler. Bakom dem finns ett stort antal kvinnor från Orten – mödrar eller flickvänner som kan vara Ortens

sociala kitt, liksom de vuxna försvunna männen som stundtals abdikerat från sin fadersroll.

Allt detta landar i två frågor. Vilken är familjens och föräldrarnas roll i att förhindra dessa unga att växa upp till ett liv i framtida utanförskap? Och som en följdfråga: Hur kan man på olika vis stödja familjen och föräldrarna i detta arbete? Den andra frågan gäller vad Fryshusets roll i detta skulle kunna vara.

En grundbult i att söka positivt svar på dessa frågor handlar om tillit, förtroende och relationer. Att kunna stödja föräldraskapet i detta sammanhang förutsätter grundläggande tillit till de som ger stöd. En upplevd legitimitet som de offentliga systemen inte alltid har, i all synnerhet för risk- och problemfamiljer där rädslan för omhändertagna barn svävar som ett svart moln över situationen.

RESAN MOT UTANFÖRSKAP

UTFÖRSBACKEN

Samtidigt väcks också frågan: Hur ser den utförsbacke ut som leder mot denna form av utanförskap för unga? Är det en jämn och kontinuerlig resa eller sker marginaliseringen i steg? Steg som de flesta av oss kan identifiera och känna igen. Den bild vi efter mer än trettio års arbete kring denna fråga fått är följande.

Resan mot utanförskap kan börja redan på förskolan vid 2-3 års ålder kring de barn som inte fungerar i grupp, det fortsätter i skolan vid 6-7 års ålder till exempel med de barn som inte kan sitta stilla. Det är ett nytt steg vid 10-12 års ålder då puberteten inträder och den stabila klassrumsmiljön i mellanstadiet ersätts av den ambulerande klassrumsmiljön i högstadiet.

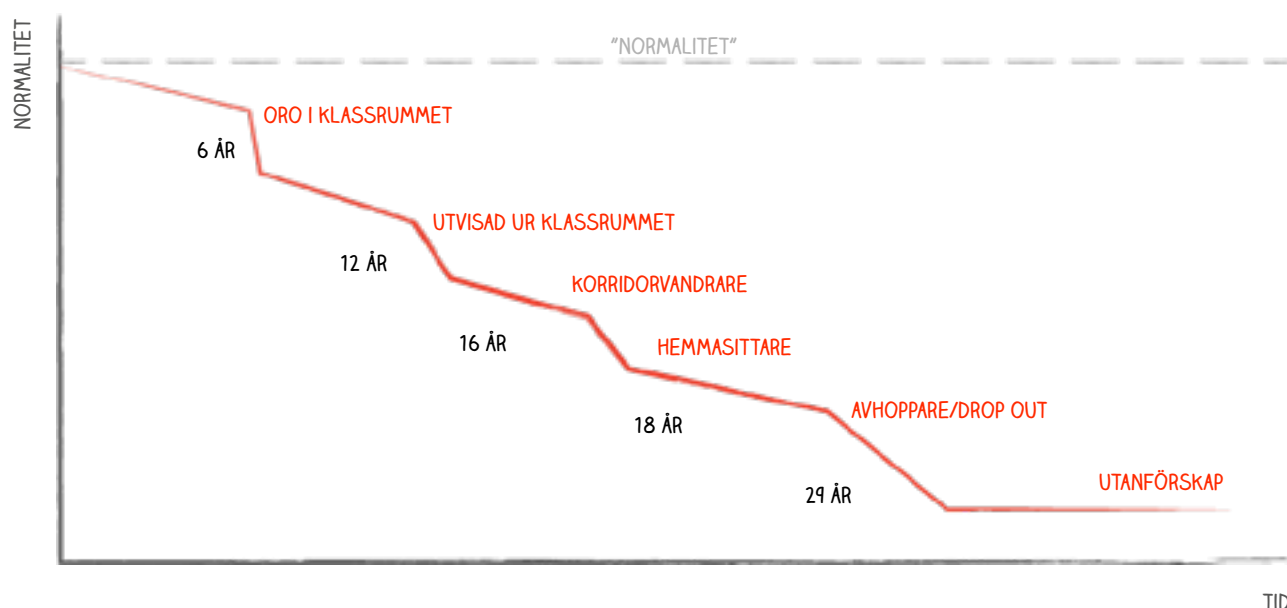
Vid 16 års ålder får vi en vattendelare mellan dem som har godkända betyg i de tre kärnämnen och de som inte har det. Vid 18 års ålder kan vi urskilja dem som har gått gymnasieskolan med godkända betyg från de övriga. Slutligen vid 29 års ålder ingår man enligt arbetsförmedlingens normer inte längre i gruppen unga.

Detta mönster återspeglas sedan i konsekvenser i skolnärvaro och skolresultat; allt från oro och störande beteende i klassrummet och stundtals bli utvisad ur detta klassrum till rollen som korridorvandrare och i värsta fall avhoppare eller "drop out". Utifrån denna bild kan man göra ett antal antaganden eller påståenden;

63 Facebook citat, våren 2015

64 Sagt av intervjuuperson hösten 2018

RESAN MOT UTANFÖRSKAP

- För det första: Ju tidigare man kan intervensera, desto lättare är det rimligtvis att bryta resan mot utanförskap, vilket också påpekas i den nationella strategin för samverkan kring barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa.⁶⁵
- För det andra: Ju längre man väntar med att ingripa, desto större blir samhällskostnaderna för utanförskapet. Varje år i utanförskap kostar pengar, och ju fler år som går desto djupare och därmed dyrare tenderar utanförskapet att bli.
- För det tredje: Ju längre man väntar med att bryta detta utanförskap, desto svårare blir det att bryta. Ju längre utanförskapet fortgår desto djupare fastnar man i en sorts outsideridentitet.

Resan mot utanförskap för den grupp av unga som vi här intresserar oss för inleds tidigt och för vissa väldigt tidigt. Man hör kring gruppen ofta kommentarer som: Vi såg det redan på förskolan. Några av dem blir tydligt synliga just genom sitt utagerande beteende. Andra, den tysta och inåtvända gruppen – unga med självskadebeteenden, ätstörningar eller depressioner – glider ofta förbi obemärkta ända tills det blir riktigt allvarligt. I denna grupp finns idag inte bara flickor utan även pojkar som börjar uppvisa detta mönster. Stundtals fångas denna tysta grupp till exempel av ungdomsmottagningen. Det generella mönstret vi sett i Husby och även i andra studier vi gjort, är att

reaktionstiderna är utomordentligt långa. Det kan gå flera år mellan det att ett problem uppträtt till dess att man först upptäcker det, därefter fattas beslut kring det för att slutligen göra något åt det.

Det finns några brytpunkter som för denna grupp är mer kritiska än andra: för den yngre gruppen etableringen av ett nytt barn i familjen, det vill säga BVC-perioden, därefter starten på förskolan och slutligen skolstarten.

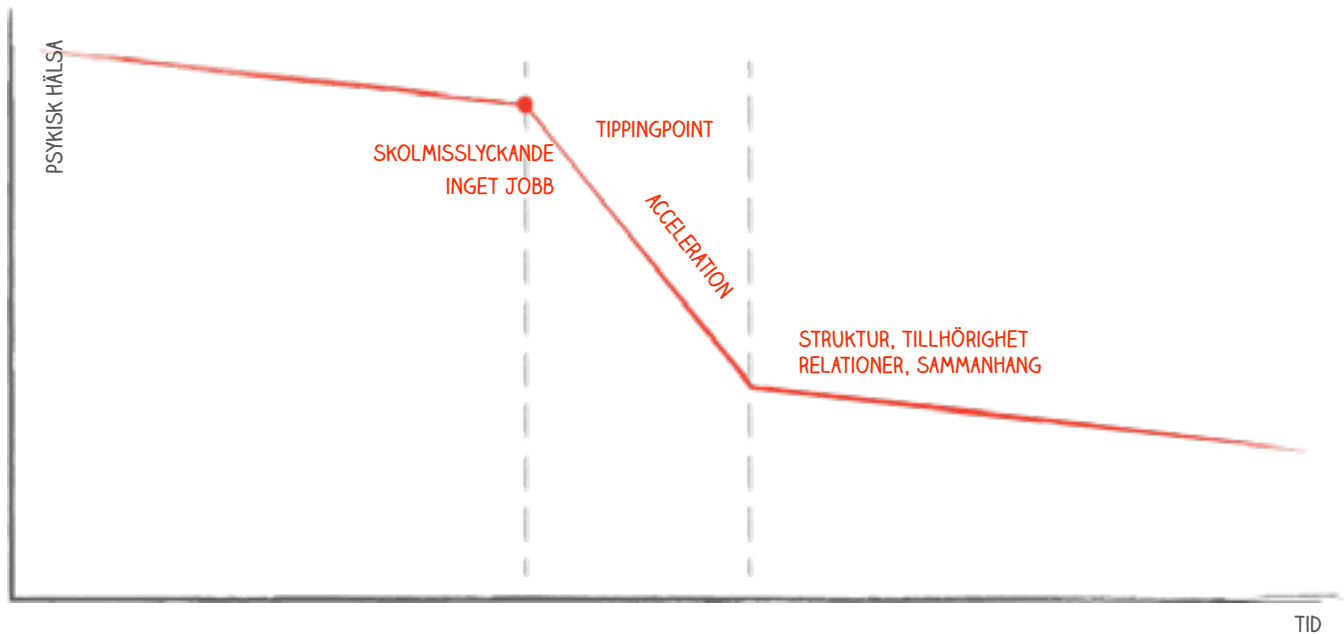
För den något äldre gruppen är övergången till högstadiet den första brytpunkten. Den andra finner vi i växlingen mellan grundskola och gymnasium, särskilt för de som inte kvalar in på de nationella programmen. Och för det tredje tiden direkt efter gymnasiet för dem som inte har fullständiga betyg och som vare sig kvalar in på arbetsmarknaden eller högskolevärlden.

DET ÖDESDIGRA GLAPPET

Detta leder oss in till övergången mellan skoltiden och vuxenlivet. Även om man under skoltiden har ett antal svårigheter och problem som leder till sviktande skolresultat och kanske sviktande hälsa så händer, för de elever som misslyckats i skolan, något helt nytt efter skoltidens slut, illustrerat i figuren nedan.

⁶⁵ Socialstyrelsen, Myndigheten för skolutveckling, Rikspolisstyrelsen (2007). Strategier för samverkan – barn och unga far illa eller riskerar att fara illa.

© DET ÖDESDIGRA GLAPPET

Skolan har för många av dessa elever en i viss mån hållande funktion som ger struktur, tillhörighet och sammanhang. Det är också här man har de flesta av sina relationer med jämnåriga. För den här studerade gruppen av unga upphör detta efter gymnasietiden. De går sällan till högre studier. Förr i tiden fanns lumpen och viss tillgång till enklare jobb. Så är det inte idag. I stället blir tiden 18–22 år en sorts existentiellt väntrum där man driver runt, inväntar något nytt. Hittar inget arbete, ingen färdriktning och bristen på sysselsättning och sammanhang och struktur skapar en acceleration i den psykiska ohälsans utveckling. Det blir en sorts tipping point. Resan mot en mer permanent outsideridentitet skjuter ordentligt fart under dessa år om inget görs.⁶⁶

Detta förlopp speglas i en motsvarande acceleration av kostnaderna för utanförskapet. Om vi inte gör något är risken betydande att dessa unga i hög grad kommer att stå utanför arbetsmarknaden och försörja en stor del av sitt liv av det offentliga. Under skol- och ungdomsåren är det i hög grad familjen som bär denna kostnad. Men i vuxenlivet blir det samhället som får bära kostnaderna i ökande grad. Kostnader för försörjning, kostnader för olika insatser och inte minst kostnaderna för uteblivna produktionsvärden till följd av att dessa unga inte arbetar och bidrar till det gemensamma folkhushållet.

Just tiden efter gymnasiet förefaller för dessa unga vara avgörande och det är just under denna period man befinner sig i ett sorts ingenmansland mellan olika offentliga aktörer, där ingen direkt ser denna målgrupp som sitt ansvar. För gammal för skolan, för ung för arbetslivet. För frisk för att få vård, men inte tillräckligt frisk för att vara anställningsbar. I gapet mellan barn och ungdomstiden å ena sidan och vuxenlivet å den andra, mitt i denna diffusa grupp som idag kallas för unga vuxna.

FRÅN MVC TILL VUXENLIVET

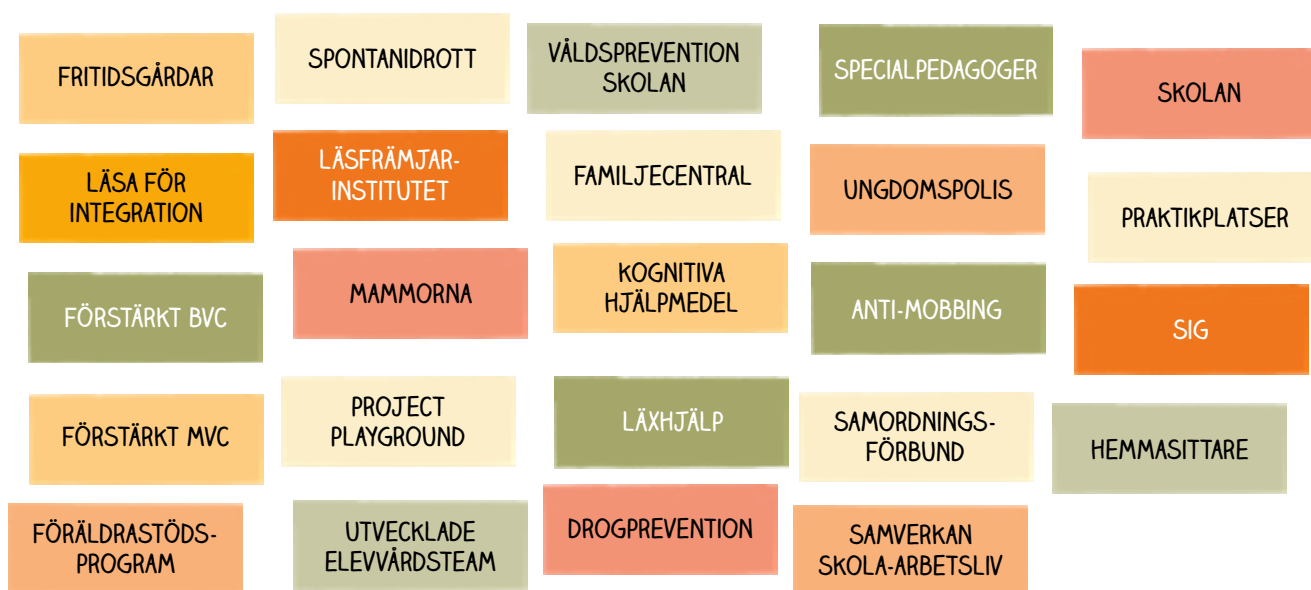
"I Rinkeby får förstagångsföräldrar sedan flera år tätare hembesök från barnhälsovården under barnens första ett och ett halvt år för att ge extra föräldrastöd och information om hälsovård. Regeringen satsar nu 13 miljoner kronor för att sprida modellen i landet."⁶⁷

Därför är det oerhört viktigt att man skapar en sammanhängande kedja av stöd för barn och unga, men framförallt deras föräldrar/familjer/sociala nätverk, så att resan mot vuxenlivet kan göras så framgångsrik som möjligt. Ingen enskild aktör har möjligheter att stödja denna process i alla dessa steg. Men i samarbete med andra kan man – som bilden nedan visar – skapa en sammanhängande kedja av aktörer som finns där till stöd för denna process. En kedja svår att upprätta

66 För en del grupper av unga börjar denna accelerationsprocess redan vid 16 års ålder då de efter grundskolans högstadium tappar en fast punkt i tillvaron eftersom gymnasieskolan för dem inte är ett alternativ

67 Dagens Nyheter, 3e: juni, 2019

• ETT 18-ÅRSPERSPEKTIV - ATT STÄMMA I BÄCKEN

FAMILJEN, FÖRÄLDRASKAPET OCH DET SOCIALA NÄTVERKET

LÅNGSIKTIGHET + UTHÅLLIGHET
GRÄNSÖVERSKRIDANDE + SAMVERKAN
EGENMAKT + DELAKTIGHET

LEGITIMITET, TROVÄRDIGHET
RELATIONER, VÄRDEGRUND

i de offentliga systemen som är separerade med olika uppdrag, åldersspann och målgrupper, beroende på vilket stuprör man befinner sig i. Vi har tidigare beskrivit dessa som de organisatoriska mellanrummen. Mellanrum som civilsamhället, specifikt här Fryshuset, kan fylla utifrån sin värdegrund och sin helhetssyn där också långsiktigheten har en viktig roll.

En grundförutsättning för en sådan process är att det finns relationer och upplevd trovärdighet hos de aktörer som bidrar med stödet. En trovärdighet som Fryshuset har – inte minst för den äldre gruppen. Men en trovärdighet som skulle kunna bli flerdubbelt starkare genom samverkan med andra organisationer i civilsamhället som riktar sig mot yngre målgrupper som Project Playground eller Läsföräldrarinstitutet. Ett nätverk av organisationer med gemensam värdegrund och som i samverkan arbetar med att göra resan mot vuxenlivet så framgångsrik som möjligt. Där har en konkret samverkansprocess redan inletts hösten 2019.

FAMILJEN - DET SJÄTTE SAMMANBINDANDE SPÅRET

Det har skrivits mycket om hur vi bör agera för att tackla de utmaningar i form av våld, utanförskap och

kriminalitet som förekommer i Orten. Vi har pratat om att på kort sikt bryta våldet och återerövra de offentliga rummen. Vi har pratat om att på lång sikt se till att unga lyckas i skolan, vuxna kommer in i arbete, bostadssituationen förändras och att trygghet, relationer och socialt kapital byggs.

Men en sak har vi ofta glömt; föräldrarna och familjens roll. Det är i hemmet mycket avgörande. Det är föräldrarnas roll att fostra barnen. Familjen och föräldraskapet är (eller i varje fall borde vara) den trygga basen där unga får förutsättningar att växa, mogna och så småningom bli en viktig del av vårt gemensamma samhälle. Eller är det som Anders Carlberg en gång sa:

"Vuxenvärlden har dragit sig tillbaka, övergivit och svikit de unga. Vuxenvärlden i allmänhet och föräldrar i synnerhet?"

Föräldraskapet är nämligen en av de faktorer som förenar de fem spår man måste lyckas med för att bryta utanförskapet i Orten. Ett gott föräldraskap utgör grunden för att vara trygg i och lyckas i skolan genom det stöd man får hemifrån.

I det goda föräldraskapet ligger att vara en rollmodell, en förebild för unga och visa hur man genom deltagandet i arbetslivet utgör en viktig del av det gemensamma samhällspusslet. Utan vuxna förebilder blir det svårt för unga att se kopplingen mellan skolan, skolresultat och ett fungerande vuxenliv.

Föräldrarnas roll är också att förmedla förutsättningarna för en aktiv fritid och i bästa fall också ett aktivt och medvetet kulturintresse. I föräldraskapet ligger också att ge sina barn en bostad och en boendesituation som upplevs som trygg och attraktiv.

I föräldraskapet ligger också att bidra till att ge sina barn en trygg uppväxt med goda relationer, tillit, förtroende och ett starkt positivt socialt kapital. Tryggt att ta sig till skolan, tryggt i skolan, tryggt på fritiden.

Tänk om det goda föräldraskapet i den trygga familjen utgör en sammanbindande länk i det pussel som bygger det goda samhället? Vilka konsekvenser leder det i så fall till?

CIVILSAMHÄLLET OCH DET UTSATTA FÖRÄLDRASKAPET

"Om du är förälder och känner att ditt barn inte får vad det behöver av dig, har du rätt att få hjälp och stöd av socialtjänsten för att klara av ditt föräldraskap. Många föräldrar i din situation känner sig rädda för att kontakta

*socialtjänsten. Man är rädd för att man ska bli fräntagen sitt barn om man berättar hur det är."*⁶⁸

Många föräldrar i Orten brottas med att uppfylla sin föräldraroll. Det kan handla om allt från brist på kunskap om det svenska samhällets syn på föräldraskap, till ekonomiskt beroende till följd av att man är ensamstående förälder. Det är här socialtjänsten kan, eller i varje skulle kunna träda in. Men, som citerat från BRIS ovan pekar på, har man alltför ofta inte tillit till olika myndigheter.

Hur ska vi då tackla detta utan att skam- och skuldbelägga föräldrarna i Orten? De kanske inte orkar. Ensamstående föräldrar som kämpar för sin dagliga ekonomiska överlevnad, som kanske inte kan språket i det samhälle de hamnat i eller förstår den nya kultur de lever i. Eller på ett otal andra vis inte lyckas fullfölja sin föräldraroll och vara den goda motkraft för sina barn som krävs för att växa upp i Ortens tuffa klimat.

Det är här civilsamhället i Husby i form av Fryshuset kan träda in som bärare av relationer, tillit och trovärdighet. Något som man visar genom sina föräldrakvällar eller verksamheten "Barn till ensamma mam-mor", i pappagruppen eller i samarbetet med Project Playground och Läsföräldrarinstitutet. Man kan bli den aktör som bygger tillit hos dessa utsatta föräldrar och som dessutom bygger broar till det offentliga genom det partnerskap man har.

Om det är så blir nästa fråga: Vad vi kan göra åt detta? Vad är civilsamhällets roll? Vad är det offentliga roll? Det korta svaret är: Stärka och stödja mammorna och papporna i deras föräldraroll. Vill man utveckla detta finns det ett antal spår att följa.

För det första: Stärk föräldrarna i sin roll att bli partners med och rollmodeller för sina barn. Ungefär som man gör i verksamheten Läsa för integration (Läsfrämjarinstitutet) som bygger på just detta partnerskap, förälder-barn. Eller Barn till ensamma mammor på Fryshuset som både stärker barnen och föräldrarna.

För det andra: Stärk föräldrarnas roll i att bli partners med de offentliga systemen och därmed stärkas i sin roll som god förälder. Ungefär som då man på Järvafältet jobbar med en förstärkt mödra- och barnhälsovård för utsatta målgrupper. Eller tanken på "Skolan mitt i byn" som Fryshusets skola i Husby är ett uttryck för och där partnerskap med omvärlden inklusive föräldrarna är en ledstjärna.

För det tredje: Gör insatser för att stärka självförtroende och självkänsla hos föräldrar i sin roll som vuxna i allmänhet eller mer preciserat som kvällsvandrare mammor i Rinkeby. Eller de föräldraträffar och föräldrautbildningar som genomförs på många olika håll.

För det fjärde: Stöd insatser som ger unga goda vuxna förebilder, rollmodeller och tillfälliga men stödjande föräldragestalter allt från mentorskap, via läxhjälp till volontärer inom idrottsrörelsen.

Detta görs redan idag på många platser – ofta bra och med bra resultat – men återigen sällan med ett strategiskt och samordnat perspektiv. Goda insatser integreras inte med andra insatser och får därmed inte den fulla effekt det skulle kunna få.

Lyckas barnen i skolan minskar sannolikheten för att de i vuxenlivet hamnar i utanförskap. Därmed minskar rekryteringen till de kriminella gängerna och våldet avtar. En av de bästa förutsättningarna för att lyckas i skolan är stödet från föräldrarna vars inflytande ofta är avgörande. Så låt oss satsa brett och strategiskt på att stödja föräldrarna i Orten kring detta. En bra, billig och kostnadseffektiv insats för att på sikt reducera våldet och dödsjutningarna.

Det är i samspel och partnerskap med föräldrarna i Orten den kanske mest effektiva vägen finns för att långsiktigt förhindra framtidens våld och skjutningar i Orten. Det är så man bygger relationer, bygger tillit och bygger socialt kapital för nästa generation. Vad väntar vi på?

FRYSHUSET OCH FÖRÄLDRASKAPET - EN STRATEGISK GRUNDBULT I ORTEN

"De omkring 17 procent av elever från grundskolan vars betyg inte räcker till för att komma in på gymnasieskolan börjar på något av introduktionsprogrammen. Där ska de rustas så att de kan komma vidare, helst till något av gymnasieskolans nationella program, antingen ett yrkesprogram eller ett högskoleförberedande program. Av de elever som börjar på något av introduktionsprogrammen klarar dock endast cirka 6 procent att ta gymnasieexamen efter tre år. Över 90 procent gör det alltså inte. Efter ytterligare ett år är det fortfarande bara 14 procent som lyckas. Det visar siffror från Skolverket."⁶⁹

Om föräldrarollen i Orten är av stor betydelse för ungas framtidsvillkor och om stöd till dessa föräldrar är en viktig del av detta infinner sig nästa fråga: Hur får man detta till stånd? Vad krävs det för att det ska fungera? Vi kan se tre tydliga grundförutsättningar.

För det första måste man nå dessa föräldrar. Man måste först veta vilka de är och därefter nå fram till dem och slutligen måste de tycka att man har en trovärdighet. Man måste ha det vi i andra sammanhang kallat street cred, det vill säga att uppfattas som trovärdiga och legitima av befolkningen i Orten. Det är här de offentliga systemen ofta stöter på patrull – man litar inte på socialtjänsten, psykiatrin eller vården. Det är här civilsamhället i allmänhet och Fryshuset har en unik möjlighet att spela en avgörande roll. För att göra detta måste man också kunna vara en länk till de offentliga systemen. Man måste ha vad vi kallar myndighets-cred, det vill säga uppfattas som seriös och trovärdig av det offentliga. En framgångsrik föräldrastödprocess i förlängningen måste leda till ett samspel med offentliga aktörer och det är här Fryshuset har en unik roll som möjlig brobyggare och mellanhand.

Det andra steget är att ha kunskaper och metoder som gör att man faktiskt kan utöva detta föräldrastöd på ett trovärdigt vis som man gör till exempel i Barn till ensamma mammor. Man måste helt enkelt uppfattas som kompetent både från föräldrarnas sida och från det offentliga sida.

Det tredje kravet är att ha tillgång till ett nätverk av samverkanspartners med vilka man samspekar för att ge föräldrarna stöd utifrån tanken att, ensam inte är stark. Det är här som skolan mitt i byn i Husby kan bli ett nätverksnav, en hub eller en sorts spindel i de lokala sociala nätverken.

Ett arbete med dessa tre utgångspunkter har två typer av mål. Det kortsiktiga operativa målet är att genom föräldrastöd bidra till att allt fler unga i Husby tar sig genom ungdomsåren på ett framgångsrikt vis, lyckas i skolan och kommer in i arbetslivet. Allt detta gör man redan idag på flera olika vis.

Det intressanta långsiktiga målet är att man på det här viset – genom föräldrastöd och mobilisera de vuxna kring barnen – bidrar till att skapa relationer, hopp och framtidstro. Man skulle kunna säga att man genom föräldrastöd bygger framtidens sociala kapital. Men blir också en förebild och en rollmodell för andra stadsdelar med samma typ av utsatta föräldrar. Vi är då tillbaka till skolans unika roll som mötesplats och träffpunkt mitt i byn. Som navet i flera olika sociala nätverk för föreningar och föräldrar.

Här har Fryshuset en unik roll och möjlighet att utifrån sin helhetssyn, sin erfarenhet och sina nätverk bygga allianser/partnerskap med föräldrarna och skapa om tillitssynergier.

69 Lärarnas riksförbund i DN 10 juni, 2019

FRAMGÅNG OCH ATT LYCKAS

”YTTERST HANDLAR DET OM VI BETRAKTAR GLASET SOM HALVTOMT ELLER HALVFULLT.”⁷⁰

BEGREPPET FRAMGÅNG - VAD INNEBÄR DET ATT LYCKAS?

Fryshuset har varit verksamt i Husby sedan maj 2013. När detta skrivs har man varit verksam i drygt sex år. Det moderna Husby centrum byggdes under perioden 1972–77 som en del av det som idag kallas miljonprogramsepoken. Tunnelbanan i Husby invigdes 1977. Därefter vidtog under drygt 35 år den gradvisa, oplanerade och oavsiktliga utvecklingen mot kollektivt utanförskap för stadsdelen som ledde fram till situationen 2013.

”När vi planerar, leder och genomför vårt polisiära arbete i Järvaområdet har vi ett tidsperspektiv som sträcker sig 15 år in i framtiden och som är styrande för våra kortsiktiga åtgärder.”⁷¹

Då man ska diskutera huruvida Fryshusets insatser under de gångna sex åren haft betydelse är det mot bakgrund av detta längre tidsperspektiv man bör begrunda frågan. Vi måste också ställa oss frågan hur vi ska se på begreppet framgång och att vad det innebär att lyckas i den här typen av arbete. Vad är mest relevant och vad är mest intressant? Vi vill här belysa ett antal olika perspektiv på begreppet framgång och vilka effekter Fryshusets verksamhet i Husby har haft:

- ☉ Ser vi framgång utifrån ett konkret och avgränsat perspektiv med en ytterst konkret och mätbar innebörd – det smala perspektivet? Eller ser vi framgång som något mer subtilt, diffust, långsiktigt och i synnerhet svårmbart i form av tillit, förtroende, relationer och socialt kapital – det breda perspektivet?
- ☉ Ser vi framgång som ett endimensionellt fenomen där vi mäter i pengar, arbetstillfällen eller något annat konkret och mätbart eller ser vi framgång ur ett multidimensionellt perspektiv där många olika dimensioner interagerar med varandra?
- ☉ Ser vi framgång ur ett operativt perspektiv, det vill säga en fråga om att lösa konkreta problem eller ser vi framgång ur ett strategiskt perspektiv som något som att skapa systempåverkan och förändring av andra graden?

- ☉ Ser vi framgång som ett resultat, en punkt, eller ett tillstånd eller ser vi framgång som en rörelseriktning och en process, där själva riktningen är det intressanta?

Låt oss titta närmare på dessa frågor och Fryshusets roll steg för steg.

DET SMALA OCH DET BREDA PERSPEKTIVET

Framgång i olika former av socialt arbete och socialt engagemang kan definieras på flera olika vis. Vi väljer här att skilja på det vi kallar det smala och det breda perspektivet.

Det smala perspektivet på framgång är att definiera framgång som det konkreta, det mätbara och det som uppstår tämligen omgående. Arbetslösa unga får jobb. Personer med övervikt förändrar sina matvanor, börjar träna och går ner i vikt. Lätt, konkret och tämligen enkelt att både observera och mäta.

Med det breda perspektivet menar vi de mer långsiktiga, subtila och stundtals indirekta effekterna av de insatser som görs. Effekter som ofta uppstår med en betydande fördröjning, kanske flera år efter insatsen. Dessa effekter är svåra både att observera och mäta just därför att de är indirekta, subtila och svårmbara. Det krävs också en viss kompetens och vana för att veta vad man ska titta efter och på djupet förstå vad som är viktigt respektive mindre viktigt.

I denna typ av sammanhang visar erfarenheten att man ofta fastnar i att fokusera mätandet på de smala effekterna. Inte i första hand därför att de är de viktigaste utan därför att de är lättast att observera och mäta, lättast att argumentera kring och lättast att förstå. Det är inte nödvändigtvis ett problem om det är just detta man anser vara den viktigaste framgången. Men risken är att detta perspektiv och denna definition av framgång blir som en kompass med en viss missvisning.

Vi kommer här argumentera för att man måste ha med båda perspektiven. De kortsiktiga, smala måtten på framgång är viktiga, eftersom det ofta är just dessa som efterfrågas och är lätta att ta till sig. För Fryshusets del i Husby handlar det om hur många unga som fått jobb, hur många som påbörjat studier

70 Intervjuperson i Husby sommaren 2019

71 Niclas Andersson, lokalpolisområdeschef, Södra Järva

☉ DET SMALA OCH DET BREDA PERSPEKTIVET

som kan leda till jobb eller hur andelen unga i nionde klass som fått behörighet till gymnasiet. Lätt och tydligt att mäta.

Risken är dock att man missar de breda effekterna. De som kanske långsiktigt är de viktigaste. De som på allvar förändrar livsvillkoren i Husby och de effekter som kanske har störst genomslag, även om de stundtals kan vara svåra att se som ökad trygghet, ökad föräldranärvaro i skolan eller färre upplopp.

ETT FLERDIMENSIONELLT FENOMEN - SOM MAN ROPAR FÅR MAN SVAR

*"Jag har under ett antal år haft en patient för behandling mot grav depression. Trots många och långa insatser skedde ingen förbättring. Inte förrän vi upptäckte att det egentligen inte handlade om depression utan arbetslöshet. Patienten var deprimerad på grund av långvarig arbetslöshet. Lösningen av problemet var inte terapi och psykofarmaka det var ett jobb."*⁷²

Då man ska mäta framgång i arbetet kring utanförskap handlar det ofta om att veta vad det är man ska titta på. Är det ett endimensionellt fenomen som jobb eller inte jobb? Framgång eller misslyckande i skolan? Eller är det ett mångdimensionellt fenomen där de olika delarna interagerar med varandra och där det handlar om en blandning av synliga symptom och underliggande orsaker. Vilket perspektiv på framgång har man rent innehållsmässigt och tidsmässigt. Här gäller i hög grad devisen: Som man ropar får man svar.

Erfarenheten från många framgångsrika processer säger att vi måste betrakta det hela ur flera olika perspektiv illustrerade figuren nedan⁷³. Ett skolspår som ökar andelen barn i förskolan, ökar skoldeltagandet och får fler unga med gymnasiebehörighet. Ett arbetsmarknadsspår där fler unga får praktikplatser, fler unga kommer in på arbetsmarknaden och fler unga en får första rad på sitt CV. Ett kultur- och fritidsspår där fler unga involveras i positiva och gemensamma aktiviteter och fler unga som aktivt idrottar. Ett trygghetsspår som minskar antalet brott i området, ger färre bilbränder och minskar antalet rån.

I alla dessa avseenden har Fryshusets insatser i Husby lett till positiva effekter. Andelen med gymnasiebehörighet ökar. Ett stort antal unga har inlett en inträdesprocess på arbetsmarknaden. Man har avstyrat ett stort antal bråk, slagsmål, och begynnande upploppssliknande situationer. Unga har varit starkt involverade – och lett – ett stort antal aktiviteter. Det enda spår där man inte varit aktiv är bostadsspåret. Ett väl så angeläget spår men utanför Fryshusets kompetensområde och uppdrag.

OPERATIV ELLER STRATEGISK FRAMGÅNG

DET OPERATIVA UPPDRAGET

*"Vi vet att en fungerande skolgång där barn och unga får en chans att lära sig och utvecklas som individer är en skyddsfaktor för barn och unga som lever i socialt utsatta miljöer."*⁷⁴

72 Sagt av psykiatriker under en workshop om rehabilitering

73 Modellen är en utveckling av den modell man under många arbetat framgångsrikt med i Södertälje för att bryta onda cirklar och långsiktigt bekämpa den organiserade kriminaliteten, se Lundmark & Nilsson, Vi kan om vi vågar, Krut & Polisen, 2019

74 Specialpedagogiska Skolmyndigheten, www.spsm.se

© ATT SKAPA MEDBORGARE

Fryshuset möter unga i Orten, i det här fallet Husby, och försöker hitta vägar och metoder att engagera dem genom de passioner och de intressen som finns i deras liv. En del, kanske en ganska stor del, av dessa unga är vilsna i livet. De vet inte riktigt vilken färdriktning de ska ta. Ibland kanske hoppet inte finns. Därför gäller det att hitta en ingång som väcker ungas naturliga lust till lärande och att utforska sin verklighet.

Ingången kan finnas i något av de olika verksamhetsområden man etablerat i Husby. Att jobba i food-trucken, att utveckla sin förmåga som rappare eller att ta ansvar för ett event. Att ha ett uppdrag, ett ansvarsområde eller en arbetsuppgift under Järvaveckan. Men ytterst handlar det om att stödja de unga så att de stannar kvar i eller återgår till skolan.

För att lyckas med detta måste man bygga allt arbete på att man ur de ungas perspektiv är trovärdig och har street cred. Det är särskilt viktigt för unga i Orten som ofta bär med sig ett starkt misstroende mot det offentliga, och alltför ofta baserat på egna negativa erfarenheter eller den lokala kulturens uppfattning om ett sorts vi och dom-perspektiv i samhället. Relationer och street cred utgör Fryshusets kanske viktigaste tillgång i arbetet med dessa frågor.

Den andra delen handlar om att motivera unga och då blir två saker centrala. Den ena är att bygga på ungas passioner – det unga brinner för. En modern tillämpning av Kirkegaards citat om att för att kunna guida människor i livet måste man möta dom där dom befinner sig. Den andra är egenmaktsbegreppet – att arbeta med unga utifrån deras förmåga och vilja att ta ansvar under förutsättning att de ges rätt betingelser och förutsättningar. Ett grundläggande pedagogiskt synsätt som präglar Fryshusets verksamhet.

Med detta som utgångspunkt har man byggt upp de olika verksamheterna i Husby baserat på de fyra ben

som utgör grunden för Fryshusets arbete. Föredöme och framtidstro som ett sätt att bygga hopp. Ungdomskultur som ett sätt att fånga ungas passioner. Arbete och entreprenörskap som ett sätt att ta tillvara ungas kreativitet och drivkraft och samtidigt göra dem rustade för att längre fram i livet gå ut på arbetsmarknaden. Skolan som ett sätt att bygga kunskap och möjlighet att längre fram i livet få ett arbete och bli självförsörjande. Dessa fyra byggstenar utgör grunden för Fryshusets verksamhet i Husby.

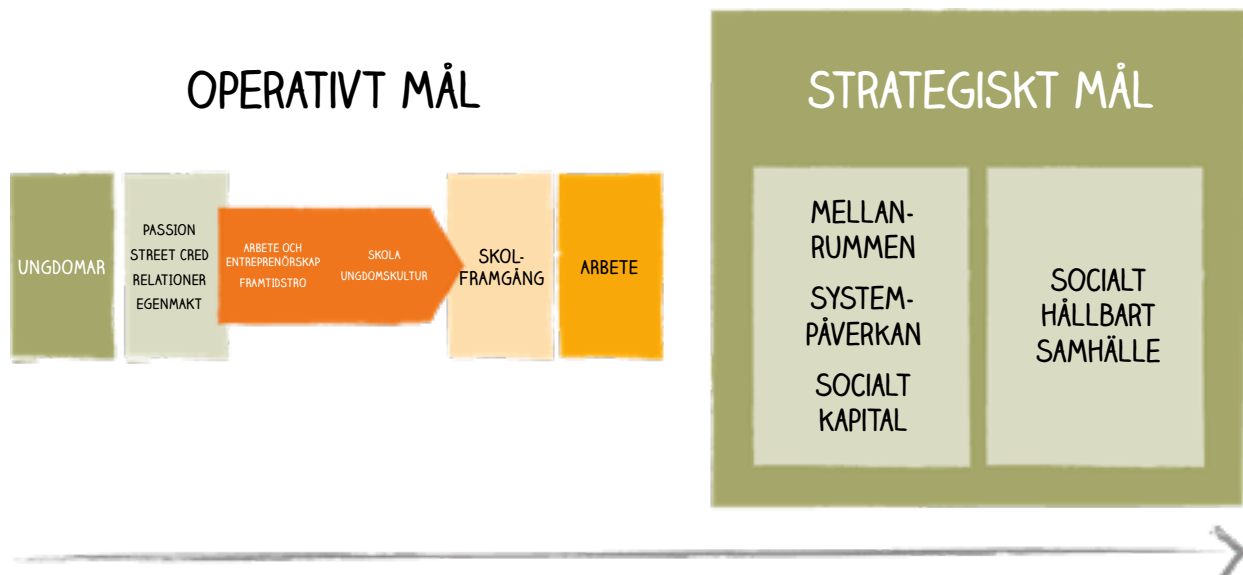
I grunden bygger detta operativa perspektiv på två insikter eller ståndpunkter. Den ena är att skolframgång är den kraftigaste enskilda skyddsfaktorn för ungas uppväxt. De andra är att arbete är en sorts nyckel för samhällsdeltagande i vuxenålder. Med arbete får man en roll i samhället, en identitet och inkomster. Att långvarigt stå utanför arbetsmarknaden är alltför ofta en inträdesbiljett till ett livslångt utanförskap. Skolmisslyckanden och utanförskap på arbetsmarknaden utgör i Orten alltför ofta en inkörsport till en kriminell livsstil.

Kopplingen mellan skolframgång och möjlighet att ta sig in på arbetsmarknaden är också den utomordentligt stark. Skolmisslyckanden blir därmed den kanske främsta rekryteringen till utanförskap och i sin värsta form kriminalitet och våld.

På sätt och vis skulle man kunna säga att det övergripande operativa syftet med Fryshusets verksamhet är att fostra framtida medborgare för samhället i allmänhet och Orten i synnerhet. Och då blir det lokala perspektivet på det man gör av avgörande betydelse – något vi återkommer till längre fram.

DET STRATEGISKA PERSPEKTIVET

"Ett socialt hållbart samhälle är ett jämställt och jämlikt samhälle där människor lever ett gott liv med god

hälsa, utan orättfärdiga skillnader. Ett samhälle med hög tolerans där människors lika värde står i centrum, vilket kräver att människor känner tillit och förtroende till varandra och är delaktiga i samhällsutvecklingen.”⁷⁵

Men ytterst handlar detta om att ur ett operativt perspektiv hjälpa enskilda unga att lyckas i skola och arbetsliv – att bistå dessa i sin etablering i samhället. Det strategiska perspektivet handlar om helt andra saker. Det handlar om att överbrygga de organisatoriska mellanrummen och kortsluta stuprörstänkandet, till exempel genom att knyta samman skolan med det lokala näringslivet. Men också om att skapa gränsöverskridanden mellan de offentliga verksamheternas olika delar. Det handlar om att påverka de offentliga systemen så att de blir mer fokuserade på att göra rätt saker, än att göra saker rätt. Ett systempåverkande perspektiv med målet att förändra synsätt kring människors förmåga att hantera sina liv och att förändra det mindset som styr sättet att tänka och agera. Det handlar om att bygga relationer, tillit och skapa dialog för att därmed stärka områdets sociala kapital.

Allt detta är en del i att skapa ett socialt hållbart samhälle. Därmed blir skolans roll central i Orten. Inte bara för att bidra till att enskilda elever lyckas i skolan, utan än mer för att bygga socialt kapital i Orten. Att bli en skola mitt i byn. En skola man är stolt över, en skola som i positiv mening formar lokalsamhället. Skolan blir därmed mer än en kunskapsmaskin. Den blir en viktig byggsten i det

lokala samhällsbygget. Det betyder naturligtvis inte att skolan ensam äger och har ansvar för denna fråga. Men det betyder att vi kanske måste förstå skolans roll i utsatta områden på ett litet annat vis än som en kunskapsmaskin.

Det betyder att den framgångsrika lokala skolan kan bli en symbol för att utanförskapet går att bryta. En källa till stolthet. En handfast demonstration av att det kollektiva stigma som ofta präglar Orten går att bryta.

ETT TILLSTÅND ELLER EN PROCESS

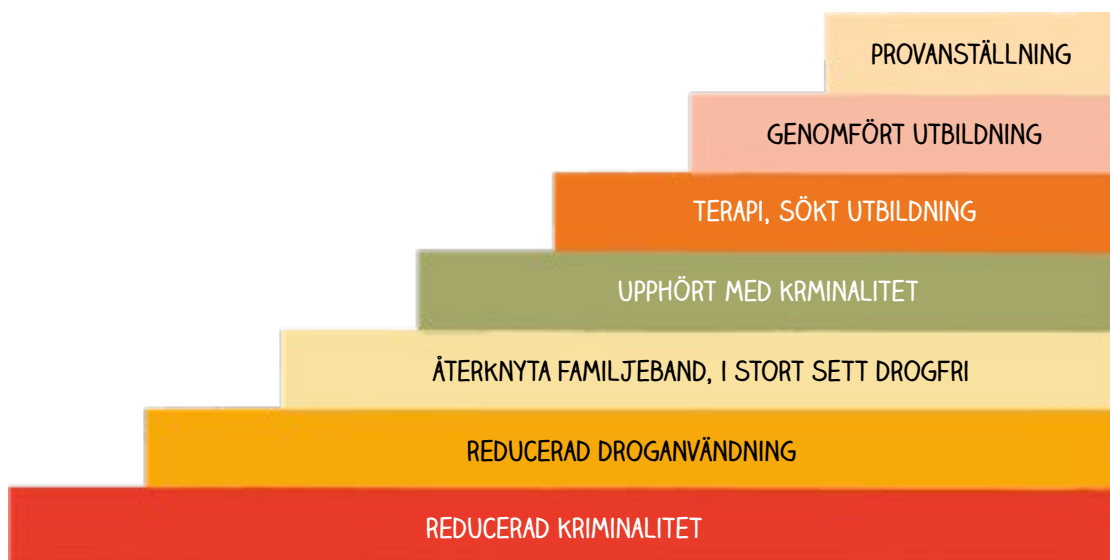
”Det är inte tempot som är avgörande, det är färdriktningen.”⁷⁶

Ett problem då man ska värdera framgång i den typ av processer som Fryshuset arbetar med i Husby, är jakten på konkret och kortsiktig mätbarhet. Man försöker mäta resultat, stundtals med effekten att man mäter det som går att mäta i stället för det som är viktigt. Modellen kan leda till en sorts svart-vitt tänkande av typen lyckats-misslyckats. Låt oss ge ett exempel från ett helt annat fält. Om man jobbar med övervikt och fetma utifrån detta synsätt skulle framgång vara att överviktiga människor går ner till normalvikt. Men så är det naturligtvis inte. Framgång kan vara att man fortsätter öka i vikt men långsammare än innan, eller att man fortsätter vara överviktigt men inte ökar i övervikt, eller att man går

⁷⁵ www.folkhalsomyndigheten.se

⁷⁶ Sagt av intervjuperson våren 2019

© EXEMPEL PÅ STEG MOT FRAMGÅNG

ner i vikt men inte till normalnivå. Eller om vi tänker oss metadonbehandling av heroinmissbrukare kanske framgångsmåttet är att varje drogfri dag är en framgång eller att personen lever och får ökad livskvalitet.

Pratar vi om unga som långvarigt misslyckats i skolan och därefter i årtal stått utanför arbetsmarknaden, då pratar vi om riktigt långvariga och besvärliga processer. I flera olika dimensioner allt från psykisk hälsa och motivation till konkreta kunskaper och färdigheter. Processer där ett första steg mot framgång kan vara tron på att det finns ett hopp. Ett andra steg att man börjar vända tillbaka dygnet till rätt rytm. Ett tredje steg att man börjar äta riktig mat. Ett fjärde steg att man tar sig utanför den egna lägenheten. Många små steg, långt från arbetsmarknaden. I rätt riktning men med låg fart.

På individnivå handlar det om att årtal av misslyckanden ska brytas. På områdesnivå, för Husby, handlar det om att 30-40 års segregationsprocess ska vändas och att kollektivt hopp, en kollektiv självkänsla ska byggas upp. Då blir det viktigt att fokusera på riktningen och förstå att det är processen och inte slutpunkten som är den viktiga fokuspunkten.

Då vi studerat arbetet med kriminella, personer med antisocialt beteende, personer med psykisk ohälsa eller personer som missbrukar droger i olika former har vi konstaterat att man ofta har ganska trubbiga och endimensionella synsätt kring vad som är framgång. För det första ser vi att man alltför ofta tänker digitalt kring begreppet framgång – lyckas eller misslyckas. Svart eller vitt. Drogfri eller inte. Tänk om det inte förhåller sig så. Tänk om det handlar om att stegvis

röra sig i en bestämd riktning, där färdriktningen är viktigare än hastigheten man rör sig.

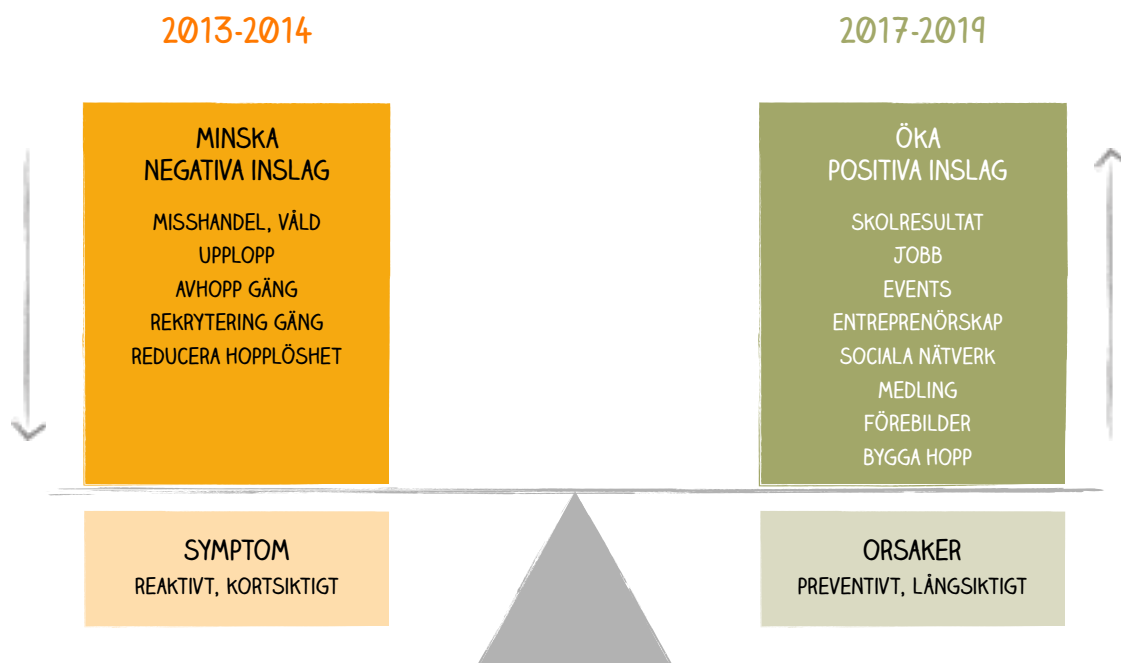
För det andra ser vi att man ofta tänker endimensionellt eller utifrån ett eller kanske två perspektiv. Drogfri, arbetslös, bostadslös, begär inte brott. Dimensioner som ofta bestäms av den egna organisationen målsättning och mätmetoder kring framgång.

En tredje aspekt vi ofta noterar är kortsiktigheten i måluppfyllelsen. Man har ofta både korta genomströmningstider och kortsiktigt satta mål. Drogfri inom tre eller kanske sex månader. Med klienter som kanske befunnits sig i sin situation många år.

I själva verket är det så att de personer man arbetar med ofta utmärks av en multiproblematik som omfattar livets alla aspekter som bostad, jobb, psykisk hälsa, drogberoende, livsstilskriminella tankemönster, frånvaro av konstruktiva sociala relationer, nätverk och familj.

Om det förhåller sig på det viset är binära, kortsiktiga endimensionella mål och mått på framgång inte bara tämligen meningslösa och missvisande. De är dessutom kontraproduktiva. De bidrar till att förstärka känslan av misslyckanden och effekterna av misslyckanden med alla de skam- och skuld känslor som är förknippade med begrepp som återfall.

Ibland hör man följande invändning: Även om de misslyckas är de i alla fall inte i en sämre situation än de var innan. Men detta stämmer inte enligt vår erfarenhet. Tvärtom befinner de sig i en sämre position än innan, eftersom de nu fått ännu en bekräftelse på

att de inte duger och att de misslyckas trots det stöd de fått. Man skulle kunna beskriva Fryshusets mått på framgång som den stegvisa, långsiktiga multidimensionella vägens modell.

- ☉ Flera steg på väg mot framgång
- ☉ Acceptans av perioder av tillbakagång
- ☉ Långsiktighet och uthållighet
- ☉ Många dimensioner

KONKRETA EFFEKTER OCH REFLEKTIONER

Fryshuset i Husby inledde sin verksamhet sommaren 2013 som en följd av upploppen i slutet av maj. Inledningsvis handlade verksamheten om att reducera ett antal negativa inslag i samhällsbilden: avstyra våld, rån och misshandelsfall och framförallt att bidra till att nya upplopp inte inträffade. Något man högst aktivt gjorde våren 2014. Då man följer verksamhetens rapporterade insatser till stadsdelen mellan 2014 och 2018 finner man att man avstyrt konflikter mellan nätverk mellan 8 och 51 gånger per år under perioden, med ett medelvärde för cirka 30 per år. Totalt knappt 150 konflikter under perioden. Konflikter som ofta utgör en av grunderna till skjutningar. Motsvarande siffror för medling i konflikter med potentiellt dödlig utgång är mellan 2 och 5. Aktivt stöd för utsatta personer (potentiella offer) mellan 6 och 214 per år. Totalt 301 tillfällen under perioden. Under denna period jobbade man också aktivt – till exempel via Lugna Gatan – med att både förhindra nyrekrytering till gäng och un-

derlätta, möjliggöra och motivera till avhopp från en gängkriminell livsstil.

Under de inledande åren av verksamheten i Husby handlade mycket om att reducera antalet negativa händelser i området, dämpa oron, dämpa våldet och dämpa kriminaliteten. Samtidigt var man från Fryshusets sida mycket väl medveten om att detta i stora stycken handlade om symptomhantering – viktigt, men trots allt symptom. Man hade en stark önskan om att snabbt etablera långsiktigt förebyggande verksamheter som barn till ensamma mammor och en skola. Men de lokaler man blev tilldelade var i sådant skick att en ombyggnad blev nödvändig. Därför försenades starten av denna typ av sociala, långsiktiga och socialt preventiva verksamheter kraftigt. Men det man trots allt gjorde under de första åren (2013–2015) var att man genom sin närvaro och sitt agerande påvisade möjligheterna till förändring. Man påvisade möjligheten att bryta med en kriminell/destruktiv livsstil för unga och reducerade den kollektiva känslan av hopplöshet.

Bilden förändrades helt då det gäller inriktning av verksamheten när skolan invigdes och de nya lokalerna kunde tas i anspråk. Då kunde fokus i verksamheten förflyttas till de långsiktigt positiva inslagen av social och preventiv natur. En följd av detta blev också att effekterna av det man gjorde förändrades. Man fick ett fokus mot arbetsmarknaden, entreprenörskap och att lyckas i skolan. Skolan uppnådde – för en målgrupp där gymnasiebehörigheten vanligtvis ligger kring 40 procent – ett resultat med mellan 75 procent och 80 procent i gymnasiebehörighet. En händelse av stor betydelse var också då man hösten 2019 för första gången genomförde en mäsas inför ansökan till gymnasiet. En starkt symbolisk signal att

man i Orten, i Husby, ser det som självklart att unga ska utbilda sig vidare efter grundskolan. En viktig del av det sociala kapitalbygget.

45 ungdomar utbildades 2017 i eventplanering och cirka 400 ungdomsdrivna aktiviteter genomfördes 2017. Aktiviteter som utgör en sorts grundträning i entreprenörskap för unga. 2018 genomfördes 262 ungdomsdrivna aktiviteter och 2019 var det 333 stycken.

Exempel på sådana ungdomsdrivna aktiviteter är baskettävlingar, 5-kamp, afrobeat, poesitävling, rapp-tävling, hudvårdskväll, fotbollstävlingar, aktiviteter på Bonnier Hoops, bumperball, kurs i strukturerad rasism, ekonomikurs, CV-skrivning, intervjutillfällen, filminspelningar, visning av fotbolls-VM, skrivning av bidragsansökningar, DJ-kurs, FIFA-turnering, grillkväll, planeringar med föreningen KFUM, workshop och föreläsning om dödligt våld, resa till Liseberg, läxhjälp, fitnesssträning, MMA & dialog, tjejkväll och kortspelsturnering

Samma år får 136 ungdomar arbetstillfällen av kortare eller längre slag. För många både en första rad på sitt CV, men också en konkret upplevelse av att tjäna pengar på legala vis. Men inte minst en bekräftelse av att man duger.

Inom verksamheten arbete och entreprenörskap skapar man förutsättningar för unga att direkt eller indirekt via studier ta sig in på arbetsmarknaden. I Fryshusets egen rapportering (se tabellen nedan) skiljer man mellan kortvariga arbetstillfällen som blir ett första smakprov av vad ett arbetsliv har att erbjuda och få en första rad på den enskildes CV och mer långvariga arbetstillfällen. Under den period vi följt verksamheten

(2014–2019) har man enligt denna rapportering skapat 582 sådana kortvariga tillfällen eller i genomsnitt 97 stycken per år. Tittar man på de mer långsiktiga effekterna i form av permanenta arbeten direkt eller via studier handlar det om totalt 133 stycken under perioden eller i genomsnitt 22 stycken per år

Naturligtvis är detta av betydelse i en miljö där svårigheten att ta sig in på arbetsmarknaden kanske är ett dominerande segregationsproblem. Vid sidan av det rent mänskliga så leder det naturligtvis också till att betydande samhällsvärden skapas. Om vi utgår från kalkylerna i kommande kapitel kan vi se följande. Om vi tänker oss att för 60 av de 133 personer som fått jobb har detta inneburit att deras tid i utanförskap förkortats med i genomsnitt ett år vardera, leder det till en samhällsvinst på 36 miljoner kronor varav 7 miljoner kronor är kommunala vinster. Om vi å andra sidan tänker oss att för 10 av dessa 133 personer innebär insatsen att de kommer in i arbetslivet överhuvudtaget så innebär detta en samhällsvinst på cirka 40 miljoner kronor varav cirka 10 miljoner kronor är en kommunal vinst.

Under 2017 har man genomfört cirka 300 träffar/möten med fokus på förebyggande arbete och trygghet i området. En viktig del i arbetet att bygga hopp, framtidstro och social kapital. Men det handlar också – gång på gång – om att ingripa och bidra till att bryta unga människors väg på väg in i utanförskap. Så här säger en av Fryshusets medarbetare till oss just när denna rapport ska slutföras.

"Jag lärde känna en ung arbetslös och frustrerad kille under 2014. Året efter var han på väg till Mellanöstern för att kriga mot ISIS. Det var svårt att övertala en

© FRYSHUSET HUSBY - ARBETE OCH ENTREPRENÖRSKAP

År	Kortvarigt arbete	Långvarigt arbete/studier
2014	19	4
2015	120	22
2016	61	22
2017	120	16
2018	134	26
2019	128	43
Summa	582	133
Genomsnitt/år	97	22

högmotiverad person från att åka utan att erbjuda en alternativ sysselsättning, något som motiverar personen att stanna kvar och kämpa här hemma. Till slut lyckades jag fixa ett jobb åt honom, med en hygglig lön under 4–5 månader. Han valde att jobba och fick en tankeställare över sina tidigare funderingar och idéer. Det gick ett antal år efter det utan att jag fått höra från personen. För några veckor sedan ringde han upp mig och berättade att han just nu är inne på sitt andra år som läkarstudent på Uppsala Universitet. Det är dessa stunder som polletterna ramlar ner och man får perspektiv ur handlingar och insatser som vi inom Fryshuset gör. Situationer som dessa tänds elden i oss anställda att fortsätta kämpa då det blir tydligt vilken skillnad vi gjort genom åren och fortsätter att göra.”⁷⁷

Under perioden sker också ett stort antal händelser av stark symbolisk natur: prinsessan Sofia och prins Carl Philip inviger skolan, kungen besöker Fryshuset i Husby, man får besök av artisten Linda Pira samt den

internationella rapartisten ASAP Rocky. Händelser som var för sig kanske kan ses som betydelselösa men som sammantaget och tillsammans med andra symboliska händelser är en del i arbetet med att bryta den kollektiva självstigmatiseringen och öka stoltheten över det område där man bor. Därmed bidrar man till att bygga det sociala kapitalet.

Tittar vi utifrån figuren på förgående sida på dessa sex år ser vi några saker. För det första en stark ökning av aktiviteter från den blygsamma starten 2013/14. För det andra en förändring av karaktären av insatser från reaktiva, symptomdämpande insatser kring det akuta våldet till mer långsiktigt socialt preventiva insatser. En följd av detta blir att Fryshuset allt mer och mer riktar sig mot ”vanliga” ungdomar i orten och inslaget av insatser mot personer med kriminella mönster dämpas. För det tredje ser vi en betydande uthållighet och målmedvetenhet liksom flexibilitet i vilka insatser som genomförs.

77 Intalat på telefonsvarare 15 december, 2019

DET EKONOMISKA VÄRDET AV ATT LYCKAS⁷⁸

⁷⁸ Detta avsnitt baseras bland annat på ett stort antal studier vi genomfört kring utanförskapets ekonomi allmänhet och i Orten i synnerhet av förbättrat skolresultat och som en följd av detta minskad risk för utanförskap. En stor del av dessa hittar du på www.socioekonomi.se eller www.seeab.se

DET GÅR INTE ATT BEVISA

Utanförskapets kostnader är mycket stora. De insatser som görs av Fryshuset i Husby (och på andra platser) syftar till att reducera sannolikheten för unga att hamna i eller öka sannolikheten för att ta sig ut ur utanförskap.

De vanligaste vägarna in i utanförskap är att man misslyckas i skolan och därmed direkt eller indirekt misslyckas med att ta sig in på arbetsmarknaden, skaffa sig ett jobb, försörja sig på laglig väg, bilda familj och skapa ett normalt vuxenliv. Då man misslyckas med detta är ett av alternativen att ge sig in i en kriminell livsstil och att den vägen hitta sin roll i samhället och sin försörjning.

Mycket av arbetet som görs av Fryshuset i Husby syftar till att stödja unga i att undvika detta destruktiva livsval. Det görs mycket och många typer av insatser för att uppnå dessa mål. Mycket av detta är bra och mycket av detta bidrar sannolikt till att man rör sig i riktning mot detta mål för ett stort antal unga.

MEN det går inte att bevisa. Precis som inom i stort sett allt socialt arbete finns det inga kvantitativa och meningsfulla mått på framgång till följd av de insatser man gör. En orsak är att både problem och lösningar är så komplexa och sammansatta att en mängd olika insatser samverkar för att bidra till lösningen. Det går sällan att hitta den enkla kausala

kopplingen orsak – effekt som man har till exempel inom medicinsk forskning och behandlingsmetoder. Man har sällan tillgång till data, man har inte kontrollgrupper och man kan inte isolera en insats från övriga omvärldshändelser.

Om man då vill visa på det ekonomiska värdet av den här typen av insatser får man basera sitt resonemang på det vi brukar kalla villkorade kalkyler. Med detta menar vi att man preciserar ett eller flera antaganden för en situation eller insats och sedan räknar man på effekterna om dessa antagande är giltiga. Det blir då naturligtvis viktigt att dessa antaganden är realistiska och framförallt försiktigt formulerade så att man inte ägnar sig åt glädjekalkyler.

Erfarenhetsmässigt vet vi att utanförskapets kostnader kan delas upp i några olika grupper. En är effekterna av kriminalitet, kriminella gäng, nätverk och våld. För dessa grupper kan man säga att det per individ ofta är utomordentligt höga kostnader, men berör ganska få individer. Å andra sidan har vi den mycket stora gruppen i Orten av unga som misslyckas i skolan och som därmed helt eller delvis under flera år och i värsta fall resten av livet utesluts från arbetsmarknaden. Kostnaden per person blir då naturligtvis lägre (om än inte låg) men mängden av personer det handlar om gör att totalsumman kan bli oerhört hög. Många gånger är det här den stora kostnaden för utanförskap i Orten ligger.

☉ DET SAMHÄLLSEKONOMISKA VÄRDET AV ATT FEM UNGA MÄNNISKOR STEGVIS OCH DELVIS TAR SIG IN PÅ ARBETSMARKNADEN UNDER SINA FÖRSTA 15 VUXENÅR FÖRDELAT PÅ AKTÖRER OCH OLIKA TIDPUNKTER

	1	2	3	4	6	8	15
Arbetsförmedling	6 270	12 299	18 096	23 670	34 183	43 903	101 918
Försäkringskassa	57 900	113 573	167 105	218 578	330 455	448 118	881 547
Kommun	366 090	718 100	1 056 570	1 382 023	2 069 831	2 069 831	5 652 692
Landsting	37 250	73 067	107 507	140 622	203 080	260 827	605 494
Rättsväsende	7 600	14 908	21 934	28 691	41 434	53 216	123 537
Övriga	9 400	18 438	27 129	35 486	51 247	65 819	152 795
Produktionsvärde	655 200	1 285 200	1 890 969	2 473 440	4 110 567	6 141 985	13 373 641
Summa	1 139 710	2 235 585	3 289 311	4 302 509	6 840 791	9 790 744	20 890 622

Vi illustrerar här det möjliga ekonomiska värdet av Fryshusets insatser i Husby utifrån några väl definierade exempel som berör kärnan i de verksamheter man utför. För varje exempel specificerar vi ett antal antaganden om kostnaderna och effekterna av det Fryshuset gör och räknar därefter på de samhällsekonomiska effekterna av detta. Detta är våra fyra olika exempel:

- Värdet av förbättrat skolresultat och som en följd av detta ökad sannolikhet för inträde på arbetsmarknaden
- Värdet av ökad förvärvsfrekvens bland unga och att introduktionstiden in på arbetsmarknaden förkortas med ett år
- Värdet att förhindra rekrytering till en kriminell livsstil för en ung person
- Värdet av att förhindra en mindre konfrontation/upplöpp

SKOLRESULTATEN

Vårt första exempel kommer från skolans område. Fryshusets skola har 45 elever (2019). Denna målgrupp hade tidigare ett skolresultat som innebär att mindre än 40 procent var behöriga till gymnasiet. Idag är mellan 75 procent och 79 procent behöriga. I den kommande kalkylen antar vi att för fem av dessa innebär detta skillnaden mellan att komma in eller inte komma in på arbetsmarknaden.

Kalkylen bygger på att dessa unga gradvis och stegvis kommer in i arbetslivet till följd av detta, i motsats till alternativet att de skulle hamna i stort sett helt utanför arbetsmarknaden. Vi tänker oss INTE att de utvecklar någon form av asocial eller kriminell livsstil utan endast drabbas av en mild/måttlig psykisk ohälsa/skörhet som direkt eller indirekt kanske kan leda till enstaka handlingar av kriminell natur.

I tabellen nedan ser vi att det sammanlagda värdet av detta uppgår till cirka 20 miljoner kronor eller i genomsnitt 1,1-1,2 miljoner kronor per år. Den största delen av detta utgörs av det produktionsvärde som tillförs samhället till följd av att de arbetar, totalt cirka 13 miljoner kronor. De kommunala kostnaderna reduceras till följd av det reducerade utanförskapet med cirka 5 miljoner kronor.

UNGA IN I JOBB

En annan aspekt av utanförskap är att det för unga i Orten tar lång tid att komma in på arbetsmarknaden. Man har svaga eller inga skolresultat. Man har inga

kontakter på arbetsmarknaden. Man vet inte hur man gör. Man har inga rollmodeller eller förebilder och man har inte riktigt drivet eller självförtroendet.

I en av Fryshusets verksamheter i Husby har man låtit cirka 130 unga prova på att förverkliga någon passion eller verksamhetsidé och initiera en aktivitet, verksamhet, projekt eller event. Man har fått konkret handledning att utveckla företagarförmåga och entreprenörskap, provat sina vingar och utvecklat sitt självförtroende.

Låt oss anta att för hälften av dem, 60 stycken, innebär detta att de får lättare att något längre fram i livet ta sig in på arbetsmarknaden. Vi vet att unga i dessa områden, liksom nyanlända har ett senare inträde på arbetsmarknaden som kan vara upp emot 5-8 år. Vi antar här att för dessa 60 innebär denna erfarenhet att deras inträde i arbetslivet förkortas med ett år. I tabellen nedan ser vi de samhällsekonomiska effekterna av detta. Vi ser då att det totala samhällsekonomiska värdet av detta uppgår till cirka 36 miljoner kronor. För kommunen innebär det en kostnadsreduktion (vinst) på mer än 7 miljoner kronor.

Det samhällsekonomiska värdet av att 60 ungas inträde på arbetsmarknaden förkortas med ett år fördelat på olika aktörer:

Arbetsförmedling:	188 100
Försäkringskassa:	909 000
Kommun:	7 562 700
Landsting:	1 117 500
Rättsväsendet:	228 000
Övriga:	282 000
Produktionsvärde:	26 208 000
Summa:	36 495 300

BRYTA MÖNSTRET HOS UNGA PÅ VÄG IN I EN KRIMINELL LIVSSTIL

Fryshuset har många verksamheter där man möter unga på väg in i, mitt i eller på väg ut ur en kriminell livsstil. Man har mött dem i Lugna Gatan, man möter dem i olika events man anordnar och man möter dem i sin avhopparverksamhet. Genom handling, genom att vara förebilder och rollmodeller visar man att det finns ett alternativ till att leva ett liv som kriminell.

En långsiktig effekt är att detta leder till att enskilda individer – när de presenteras för ett alternativ till sin begynnande destruktiva livsstil – avbryter sin resa in i den kriminella och våldsbejakande världen.

I tabellen har vi – för en femtonårsperiod, den tid man ”orkar” leva ett sådant liv – räknat på de samhällsekonomiska effekterna av att förhindra att en enda ung människa gör ett sådant livsval. Vi ser då att de totala samhällsvinsterna av en sådan process uppgår till 23 miljoner kronor. Vinnarna i samhället är många; kommunen, försäkringskassan, rättsväsendet och inte minst allmänheten.

ETT UPPLOPP MINDRE

Fryshusets verksamhet inleddes till följd av de omfattande sociala störningarna, bilbränderna och upploppen maj 2013. En tidig insats från Fryshusets sida har varit att vara uppmärksam på och förhindra, dämpa, situationer som skulle kunna leda i denna riktning. Från Fryshusets sida presenterar man ett antal sådana tillfällen från 2014 och framåt där man intervererat med syfte att undvika den här typen av händelser.

Denna typ av konfrontationer leder vanligtvis till omfattande konsekvenser. Misshandel, omfattande sjukvårdsinsatser, omfattande polisiära insatser och skadegörelse. Låt oss utifrån vad som faktisk hänt i några av dessa händelser titta på de ekonomiska konsekvenserna av en sådan händelse.

Vi tänker oss en situation där 20-40 personer utgör konfrontationens kärna och kring dessa finns ett hundratal ”hang arounds”. Ungefär som några av de händelser som tidigare drabbat Husby.

Polisen har tillsammans med räddningstjänst och sjukvård liksom kommunens socialtjänst mycket personal på plats. Konfrontationen leder till våldssamma slagsmål. En ung man skadas så allvarligt att han får livslånga invalidiserande skador. En annan man erhåller allvarliga, men inte invalidiserande skador. Ett antal andra personer erhåller mindre och måttliga misshandelsskador. Socialtjänsten och sjukvården får en intensiv dag. Räddningstjänsten får ingripa och stoppa ett flertal bränder, bland annat bränns ett antal bilar upp. Polisen dokumenterar efter bästa förmåga vad som sker, bland annat med hjälp av videokamera. Flera personer grips och några av dem döms till kortare och i något fall längre fängelsestraff. Ett omfattande utredningsarbete sker hos polis och åklagare. Ett flertal personer drabbas av kortare påföljder.

Det sker en hel del skadegörelse på butiker, bilar och annan egendom. Butiksägare tvingas slå igen butiker över dagen och får minskade intäkter. Det blir trafikstörningar för både yrkestrafik och privattrafik med tidsförluster och direkta företagskostnader som följd.

Nedan ser vi att de totala samhällskostnaderna för detta uppgår till mer än 22 miljoner kronor. Effekterna är både kortvariga och akuta, men också lång-

DE LÅNGSIKTIGA ACKUMULERADE SAMHÄLLSKOSTNADERNA I KRONOR FÖR EN KRIMINELL OCH VÅLDSBENÄGEN PERSON FÖRDELADE MELLAN AKTÖRER OCH ÖVER TID

	1	2	5	10	12	15
Arbetsförmedling	30 000	58 846	138 897	277 420	338 830	440 648
Försäkringskassa	5 833	34 519	625 793	1 637 167	1 712 618	2 277 227
Kommun	155 000	304 038	717 634	1 412 725	1 711 688	2 197 511
Landsting	15 033	77 565	589 898	1 544 665	1 698 783	2 318 613
Rättsväsende	4 833	88 327	886 510	1 406 296	1 697 477	3 266 954
Övriga	10 667	78 615	1 244 282	2 303 764	2 363 629	5 076 885
Produktionsvärde	285 000	637 885	2 697 884	5 772 504	6 484 574	8 228 100
Summa	506 367	1 279 796	6 900 898	14 354 541	16 007 600	23 805 973

variga till följd av de skador som personer ådrar sig liksom kostnaderna för de fängelsestraff som utdöms.

De ekonomiska effekterna i kronor av en större konfrontation eller demonstration:

Arbetsförmedling:	300 000
Försäkringskassa:	2 486 000
Kommun:	2 960 000
Landsting:	1 906 000
Rättsväsendet:	6 228 000
Övriga:	1 093 000
Produktionsvärde:	7 750 000
Summa:	22 723 000

DET BLIR FÖR DYRT - MEN VAD ÄR DET SOM BLIR FÖR DYRT?

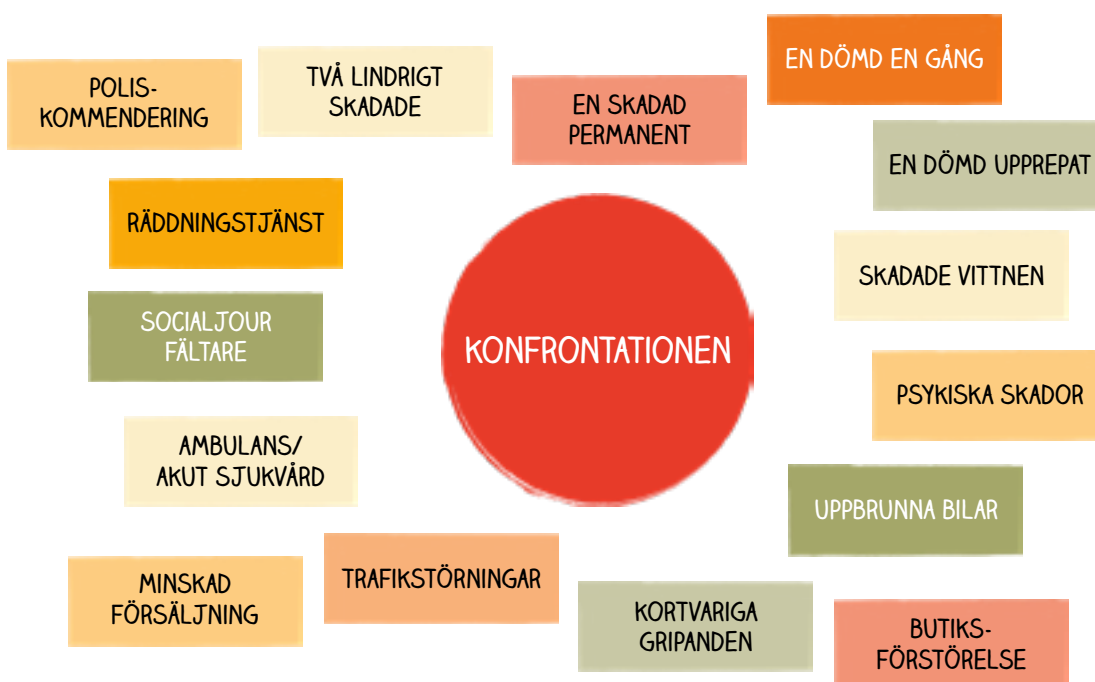
Då man tittar på de samhällsekonomiska effekterna av utanförskapets kostnader i ett område som Husby liksom det ekonomiska värdet av att bryta det, är det ett antal saker som sticker ut.

- Kostnaderna för utanförskap är utomordentligt höga, i all synnerhet på lång sikt.
- Kostnaderna drabbar ett stort antal samhällsaktörer.

- Den aktör som drabbas främst av utanförskapet är kommunen som, därmed också är den aktör som har mest att vinna på att bryta det.
- Man behöver inte vara särskilt framgångsrik i ett projekt eller en insats för att bryta utanförskapet för att skapa samhällsekonomisk lönsamhet. Ofta uppgår avkastningen till många hundra procent.
- Den form av utanförskap som kostar mest på individnivå är naturligtvis livsstilskriminalitet och missbruk. Men det handlar om ett relativt begränsat antal personer. Den verkligt stora kostnaden för samhället utgörs av den stora gruppen av personer som är i ett "måttligt" utanförskap, särskilt om det inleds i unga år.

Detta leder oss tillbaka till grundfrågan: Vems är problemet? Är det främst ett polisärt problem eller handlar det främst om polisära effekter av ett socialt problem? Och vem har störst behov/intresse av att bryta detta? Det för oss uppenbara svaret är kommunen som också är (eller borde vara) den aktör som tar ledartröjan i denna typ av sammanhang.

Men det leder också till en helt annan slutsats. Det råder ingen brist på pengar. Något som ofta hävdas. Tvärtom. Vi använder väldigt mycket pengar för att möjliggöra ett fortsatt liv i utanförskap. Pengar som används oerhört ineffektivt. Kostnader som skulle reduceras till en bråkdel om vi arbetade socialt preventivt kring dessa frågor. Det vi inte har råd med är att fortsätta som nu. Vi kan se att de insatser som görs till exempel från Fryshusets sida är oerhört lönsamma. Insatser som bidrar till att sluta de organisatoriska mellanrummen, skapa systemförändring och bygga socialt kapital.

REFLEKTIONER, SLUTSATSER OCH FRAMTIDSTANKAR

LÄGET I SLUTET AV 2019

Då vi vintern 2019/20 ska värdera vad man uppnått med Fryshusets verksamhet i Husby är det mest slående efter att ha följt arbete där under sex års tid (2013–2019) att man befinner sig i en konstant rörelse framåt/uppåt. Resan för att bryta utanförskapet både för enskilda individer och för verksamheten i stort är påtaglig och ytterst konkret om än något guppig och ibland präglas av tillfälliga motgångar.

Om vi i stället för att fånga den process av ständig förändring som är det mest påtagliga, vill få en bild vad man faktiskt uppnått blir det kanske tydligast om man delar upp detta i operativa effekter och strategiska effekter. Eller om man hellre vill så; framgång utifrån det smala eller breda perspektivet.

Utifrån ett operativt perspektiv är det några saker som sticker ut särskilt tydligt. En är skolresultaten för barnen i Fryshusets skola. En annan är antalet unga som på olika vis fått inträde till arbetsmarknaden. En tredje del är det stora antalet unga som på olika vis fått träna entreprenörskap i form av att ta ansvar för leda och genomföra olika event.

En fjärde aspekt är alla de olika våldshändelser och sociala orostendenser som man avstyrat under de gångna åren. En särskild aspekt av detta är de rekryteringar till gäng man förhindrat och de avhopp från gäng man genomfört.

Slutligen har man genomfört mängder med små, men för många avgörande konkreta insatser allt från att via utlåning av sitt skolkök till Yalla Rinkeby då deras lokal brann ner, till kvällar för att stilla Husbyföräldrarnas oro för sina uppväxande barn och bildande av pappagrupp.

De strategiska effekterna sett ur det bredare framgångsperspektivet är av naturliga skäl lite mer subtila och otydliga. En första tydlig strategisk faktor är etableringen och närvaron av en skola i Orten som levererar bra skolresultat – en oerhört strategisk framgång. En effekt långt bortom att enskilda elever får framgång i skolan och blir behöriga till gymnasiestudier. Ett sätt att skapa hopp i Orten. Då man för första gången hösten 2019 i Husby har en mässa kring gymnasieval för högstadiel eleverna är detta en kollektiv signal av betydande värde för att flagga för att ett mönster är på väg att brytas.

En annan aspekt är etableringen av mängder med sociala nätverk och partnerskap i området. Allt från företag, via intresseföreningar, religiösa samfund och andra verksamheter i civilsamhället till det konkreta samarbetet med den lokala ICA-handlaren. En början till att bygga en social väv – socialt kapital.

Som en del av detta börjar det nu också dyka upp nya rollmodeller. Personer som bland annat via Fryshusets insatser lyckats i skolan, tagit sig in i arbetslivet och blivit goda samhällsmedborgare. Goda förebilder för unga ute i området som en motpol till de kriminella förebilderna.

Detta betyder också att som en följd uppstår hopp och framtidstro. Känslan av att det är kört och förändring inte är möjlig bryts då förebilder uppstår och positiva processer växer fram.

Allt detta bidrar till att skapa hopp, väva en väv av tillit och relationer. Husbys sociala kapital byggs. Det kitt som håller ett samhälle samman.

Slutligen har man genom sin verksamhet skapat samhällsekonomiska vinster i mångmiljonklassen

OPERATIVA EFFEKTER

SKOLRESULTAT
UNGA I JOBB
GENOMFÖRDA EVENT
AVSTYRDA VÅLDSHÄNDELSE
BRYTA MED
KRMINELL LIVSSTIL
KONKRETA HÄNDELSE

STRATEGISKA EFFEKTER

SKOLAN PÅ PLATS
SOCIALA NÄTVERK
FÖREBILDER
HOPP, FRAMTIDSTRO
SOCIALT KAPITAL
SAMHÄLLSVINSTER

genom att reducera utanförskapet helt eller delvis hos grupper av unga i området.

VAD LEDER TILL FRAMGÅNG?

Vår bild är att Fryshuset har skapat en framgångsrik verksamhet både i termer av en ständig process, men också i termer av resultat – både operativt och strategiskt, både utifrån ett smalt och utifrån ett brett perspektiv. Vad är det då som leder till framgång? Vi har identifierat ett knippe faktorer som vi försöker sammanfatta i figuren nedan.

Låt oss börja med vad vill kalla det **mänskliga benet**. Det förhållandet att man lyckats mobilisera eldsjälarna som arbetar med frågan på plats. Eldsjälarna som är lokalt förankrade inte bara i Orten i allmänhet utan i Husby i synnerhet. Och inte bara bland medborgarna i stort utan i all synnerhet – vilket är viktigast – de unga. Eldsjälarna med legitimitet. Men också eldsjälarna som för unga kan vara rollmodeller, förebilder och i handling visa att det går att förändra sitt liv.

Det andra benet skulle vi kunna kalla **värderingsbenet**. Att man bygger hela sitt arbete på begrepp som egenmakt och KASAM. Att man i praktiken skapar förutsättningar för unga att förverkliga sina visioner och arbeta med sina passioner. Att man inte jobbar för unga utan konkret med unga. Låter dem ta ansvar och driva frågorna. Medlevarskap i praktiken.

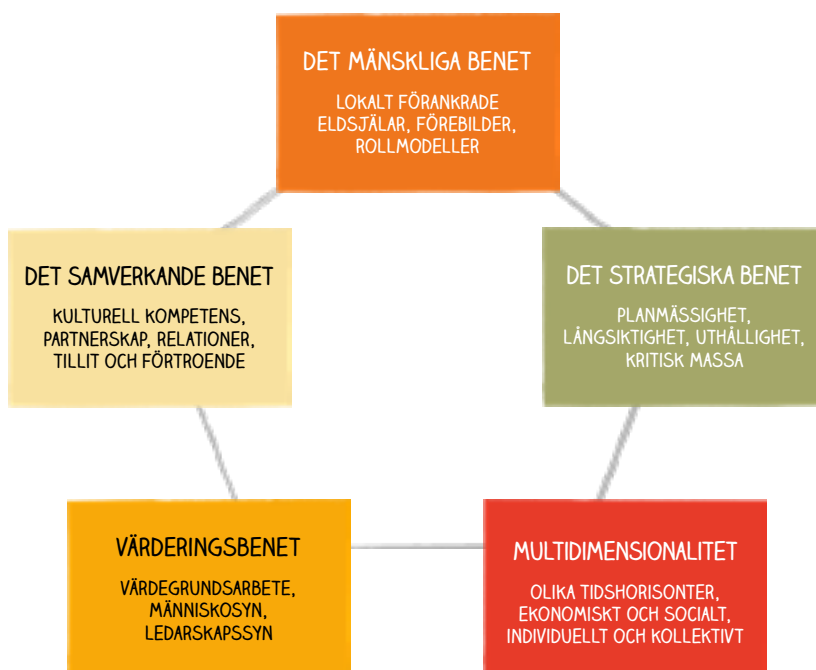
Något som speglar den människosyn och den ledarskapssyn man har på Fryshuset.

Samverkansbenet är det tredje. Man jobbar utifrån tanken att endast genom samverkan kan man lösa de problem Orten står inför. I detta ligger att man satsar mycket på att skapa relationer, strävar efter att fungera som en sorts nav i det lokala samhället och därmed bidrar till att både sluta organisatoriska mellanrum och bygga socialt kapital.

Det **multidimensionella benet** handlar om att man jobbar med många olika perspektiv samtidigt. Både kortsiktigt och långsiktigt. Både bidrar till att reducera rekrytering till kriminella gäng samtidigt som man underlättar avhopp från dessa gäng. Både med ett socialt och ett ekonomiskt perspektiv.

Det **strategiska benet** handlar om långsiktighet och planmässighet i det man gör. Att man har siktet inställt bortom det kortsiktiga behovet av att få stopp på våldet – att komma åt rötterna till våldet och orsakerna bakom. Man försöker skapa en kritisk massa för det här arbetet, så att processen både blir robust och självgenerande. Samtidigt betonar man uthålligheten i arbetet. I detta ligger också att i en ständigt föränderlig värld fylld av oförutsägbara händelser ha en strategisk planering som gör det möjligt att behålla fokus och agera långsiktigt trots kortsiktiga störningar.

☉ FEM BEN ATT STÅ PÅ FÖR ATT LYCKAS

AVGÖRANDE UTMANINGAR

Att arbeta med att bidra till att bryta utanförskapet i Orten – både det individuella och det kollektiva – är ingen dans på rosor. Det är på många sätt som att ge sig ut på ett minfält. Man vet inte alltid var minorna ligger och ibland trampar man fel och då smäller det. Man stöter på hinder och man ställs inför utmaningar. Dessa kan delas in i två grupper – interna utmaningar som rör det inre livet i Fryshusets verksamhet och externa utmaningar som handlar om påverkan från omvärlden.

Det vi skriver nedan är dels en sammanfattning av de reflektioner vi själva gjort under de sex år vi följt verksamheten i Husby/Södra Järva, men kanske allra främst resultatet av ett dussintal intervjuer med polisen, stadsdelen, staden centralt, ett antal organisationer i civilsamhället liksom fastighetsägare och andra näringsidkare.

Låt oss börja med de interna utmaningarna. De som man har både möjligheter och mandat att direkt påverka. En del av dessa är man medveten om och har redan tagit tag i. Andra känner man till men har ännu inte börjat med. Ytterligare andra utgör en sorts blinda fläckar.

Uthålligheten är en sådan utmaning. Man har jobbat med frågorna i Husby sedan 2013. Men man utmanas ständigt i detta till exempel i form av brist på resurser eller svårigheter att ro iland IOP-avtalet. Saker som gör att de som driver frågorna riskerar att – i varje fall tillfälligt – tappa ork, lust och energi. Just det som är en av de unika och avgörande drivkrafterna i Fryshusets verksamhet.

Den andra utmaningen är lite paradoxal – vi har kallat den självtillräckligheten. Är man riktigt elak

skulle man kunna kalla det kaxighet. En kaxighet som är en del av hela Fryshusets historia. Många gånger har man historiskt sett behövt slå sig in på spelplaner dit man inte hade haft tillträde utan den offensiva kaxiga stilen. Man skulle kunna säga att långsiktigt har kaxigheten både varit en framgångsfaktor och en akilleshäla för Fryshuset.

Fryshuset är en omfattande och framgångsrik verksamhet som spänner över många olika verksamhetsområden och målgrupper. Man gör det genomgående på ett bra vis. Då är det lätt att man blir hemmablind och tycker sig sitta på alla svar. Inte en alldeles lysande utgångspunkt då man för framgång är starkt beroende av långsiktig samverkan och partnerskap. Det är lätt att glömma att det faktiskt finns många arbetsfält där andra besitter betydligt högre kompetens och där det lätt går att skapa en vinn-vinn-situation. Och det är aldrig kul att samverka med någon som alltför ofta tycker sig veta bäst.

Detta ligger nära nästa utmaning som handlar om ödmjukhet, eller snarare brist på detta. Fryshuset är en stor och oftast framgångsrik verksamhet som utträttat mycket gott. Men en bieffekt av detta är att man i vissa stycken utvecklat en övermodighet eller kaxighet. På ett plan är den bra då den ger kraft att tackla svåra utmaningar, men baksidan är att detta leder till en brist på ödmjukhet. Omvärlden kan uppfatta det som brist på samarbets- och kompromissvilja, vilket blir kontraproduktivt då man ska samverka.

Detta i sin tur har att göra med vikten av att bygga, vårda och odla sina sociala nätverk. Under perioder har man inte fokuserat på detta, utan helt naturligt varit fullt upptagen med att bygga upp den egna verksamheten och därmed inte haft utrymme att vårda sina sociala nätverk. Det förhållningssättet har

INRE UTMANINGAR

UTHÅLLIGHETEN
ÖDMJUKHETEN
SJÄLVTILLRÄCKLIGHETEN
STRUKTUR
NÄTVERKSBYGGET
SAM SPELET MED
DET OFFENTLIGA

YTTRE UTMANINGAR

RESURSER/PENGAR
BRISTEN PÅ LÅNGSIKTIGHET
OVILJA/OFÖRMÅGA
ATT SAMARBETA
AVUNDSJUKA
BRIST PÅ TILLIT
MOTSTÅND - ANTAGONISTER

stundtals försvårat bland annat samspelet med de offentliga organisationerna. Ett samspel man är starkt beroende av både på kort och lång sikt, både som partners och som finansiärer.

Bristen på struktur i det man gör är ytterligare en utmaning. Fryshusets styrka och grunden för mycket av det man gör handlar om initiativkraft, innovationer och att vara passionsdriven. Ett förhållande som ibland leder till att man glömmer att denna typ av arbete – för att vara uthållig och långsiktig krävs struktur och byråkrati. Detta missas ibland vilket kan leda till friktioner med den något mer byråkratiska omvärlden.

Att utföra den typ av arbetet som Fryshuset gör i Husby är också som att befinna sig ett kraftfält av mängder av motsägelsefulla och svårtolkade krafter. Det är lätt att tro att alla insatser med goda avsikter möts av goda reaktioner. Men så är det inte alltid. Det finns motkrafter som inte önskar förändring – de som tjänar på sakernas tillstånd. Det finns ibland en sorts kamp om eländet i Orten – vem som företräder Ortens frågor och problem bäst. En sorts fraktionskamp som påminner om de inre stridigheterna i vänsterrörelsen under 1970-talet. Det finns också de som lever på Ortens problem både konkret och ekonomiskt genom att man har sin försörjning, men lika mycket socialt och mentalt genom att man på så sätt får sin identitet och samhällsroll. Det finns de som hävdar monopolistisk rätt på att slås för Ortens intressen. Det finns – inte minst bland de offentliga aktörerna – de som är angelägna om att vara politiskt korrekta och inte vill att sanningen om Orten och tillståndet där ska artikuleras offentligt. Man vill hålla masken. Komplikationerna är många. Om man ska identifiera de yttre utmaningarna i punktform blir det bland annat dessa:

- Bristen på resurser – både pengar och inte minst mänskliga – att utföra det man önskar i kombination med höga mål och ambitioner hos de som jobbar i verksamheter leder till risk för utmattning, överansträngning och att man ibland lovar utföra mer än man orkar.
- En släkting till detta är brist på långsiktighet i resurstilldelningen för det man utför. Ibland blir känslan att man lägger ner lika mycket tid på att söka medel för det man vill uträtta som tid för att göra det. Ett ständigt kretslopp av ansökningsprocesser och penningjakt som gör det svårt att vara långsiktig.
- Om den inre självtillräckligheten är ett problem så finns det aktörer i den yttre omvärlden som på samma vis inte vill samarbeta eller har en oförmåga att göra detta. Det kan bero på bristande vilja eller en bristande insikt om att samarbete är en process som består av både "give and take".

- Avundsjuka är ytterligare en extern utmaning som ibland har att göra om konkurrens om de medel som finns för att arbeta med dessa frågor. Ibland har det att göra med oviljan att låta sig skuggas av Fryshusets framgångar och ibland har det att göra med ideologiska oenigheter om vad man ska göra och hur man ska arbeta rent konkret.
- Ytterligare en svårighet är tillit till det som görs på Fryshuset. En tillitsbrist som kan ha att göra med att det skett misstag från Fryshusets sida under tiden i Husby. Men ibland handlar det om fördomar och föreställningar att man inte kan lita på verksamheter som stundtals anställer personer med ett kriminellt eller socialt besvärligt förflutet. Denna typ av utmaningar har under perioder både kommit från stadsdelen, enskilda poliser och media.
- Kopplat nära till detta finns det motståndare och antagonister. Bland dessa de som faktiskt inte vill ha en förändring till stånd i Orten därför att det missgynnar deras kriminella aktiviteter. Men också sådana som tycker att dom kan göra det Fryshuset gör bättre. Eller de som anser sig praktiskt, ekonomiskt eller ideologiskt undanträngda av Fryshuset och därför direkt eller indirekt motarbetar det Fryshuset gör genom till exempel negativ ryktesspridning.

NÄSTA STEG

Detta leder oss till rapportens avslutande funderingar – vad bör vara kommande steg för Fryshusets verksamhet i Husby. Vi formulerar oss kortfattat och i form av följande konkreta råd:

- Först – och viktigast av allt – fullfölj arbetet med skolan i Husby. Den är viktig av flera skäl. Det strategiskt kanske allra viktigaste; att visa att man i Orten kan skapa och driva en skola där unga kan lyckas för att därmed skapa sig en roll i samhället. Därutöver är skolan en fysisk centralpunkt för alla andra verksamheter Fryshuset bedriver i Husby – en symboliskt viktig plats även av det skälet. Vid sidan av detta utgör skolan en sorts infrastrukturell och finansiell förutsättning för att verksamheten ska kunna fortsätta att drivas där i en någorlunda stor omfattning.
- Fortsätt och utveckla arbetet med föräldrarna till barnen och ungdomarna i Husby – stöd föräldraskapet och utöka gärna arbetet mot de ännu yngre åldrarna. En viktig grupp är vid sidan av arbetat med Barn till ensamma mammor också arbetet med papporna.
- Utveckla rollen som nav i de sociala nätverken i Husby. Bli den Hub kring vilken arbetet med att

bygga socialt kapital i Husby kan kretsas. Gör detta genom att i både ord, men framförallt handling visa att Fryshuset är en samverkanspartner som konkret arbetar utifrån tanken att samverkan alltid är och bör vara en vinn-vinn-process.

- Utveckla parallellt med denna, samverkan med andra organisationer i civilsamhället och använd de resurser man erhåller från till exempel Gälöstiftelsen till att utveckla rollen som byggare av det samverkansnät som är nödvändigt.
- Utveckla ännu tydligare en strategisk planering som gör det lättare att hantera ryckigheten i arbetsförutsättningar och finansiering och prioritera de områden där man verkligen vill/behöver vara framgångsrik.
- Fortsätt arbetet med att verka multidimensionellt och i alla de olika spår man idag verkar för att bryta ungas utanförskap. Kortsiktigt och långsiktigt. Kultur, arbete, skola och fritid samt trygghet. Socialt och ekonomiskt. Hårda och mjuka frågor. Socialt preventivt och rehabiliterande.

- Utveckla och fördjupa samarbetet med staden i allmänhet, och med stadsdelen i synnerhet. Utveckla möjligheterna att skapa en sorts strategisk koalition för att se hur man kan utgöra varandras komplement i form av framgångsrika IOP-avtal eller i andra former där Fryshusets kompetens och legitimitet bland de boende kan vara ena benet och stadsdelens mandat, uppdrag och resurser kan vara det andra.

Avslutningsvis måste man vara beredd på att detta arbete är långsiktigt. Vi pratar om tio år eller mer. Var medveten om att man också kommer att mötas av motgångar och utmaningar – finansiella eller av annat slag. Men var uthållig för motgångar, hinder och motståndare är inte alltför sällan tecken på att man är på rätt spår. Att jobba med utsatta grupper, komplexa problem och målgrupper är ständigt en resa av typen två steg fram och ett steg tillbaka. Det är då det är viktigt att hålla lågan brinnande att inte tappa själen i form av den grundläggande idén i Fryshusets verksamhet; att hjälpa unga att förverkliga sina passioner. Slutligen några kloka ord från Anders Carlberg, Fryshusets grundare;

"Slå dom inte på käften – slå dom med häpnad."

Beteendevetaren Eva Nilsson Lundmark och nationalekonomen Ingvar Nilsson har arbetat med utanförskapet i samhället i mer än 30 års tid. I synnerhet har de intresserat sig för utanförskapets ekonomi. Ett särskilt fokus har legat kring grupper vars utanförskap leder till dramatiska konsekvenser som narkotikamissbruk, gatuvåld, våld i nära relationer, gängkriminalitet och medlemskap i destruktiva subkulturer.

De har under dessa år genomfört flera hundra olika projekt och aktiviteter med uppdragsgivare som kommuner, landsting, myndigheter, departement och statliga utredningar. I detta arbete har man fokuserat starkt på samverkan och gränsöverskridande lösningar liksom ett socialt investeringsperspektiv.

De senaste tio åren har ett stort fokus legat på utsatta stadsdelar i olika delar av landet. På uppdrag av nätverket Healthy Cities utvärderades utanförskapet i sju medelstora städer. Man har även följt processerna i stadsdelen Hovsjö i Södertälje under sju år. De senaste fyra åren har de varit verksamma i stadsdelarna Rinkeby-Kista i Stockholm, Rissne i Sundbyberg, Herrgården/Rosengård i Malmö samt Hässelby-Vällingby och Enskede-Årsta-Vantör i Stockholm.

Detta är vår sjunde rapport om vad som sker i våra cirka 180 utsatta områden i Sverige. I den första rapporten **Orten bortom våldet** satte vi ord på hur det ser ut i dessa områden, vad som sker och hur man skulle kunna tänka för att bryta det destruktiva mönstret för de cirka 600 000 människor som bor där.

I den andra rapporten **Rinkebymiljarden** diskuterade vi hur man skulle kunna agera om man på allvar vill göra detta i ett konkret område. Vi anlade ett tydligt socialt investeringsperspektiv kring frågan. Stickorden var mycket, länge, uthålligt, gränsöverskridande och tillsammans.

Den tredje rapporten **Tystnaden hos de många** fokuserade på varför vi hamnat där vi är och vilka effekter detta leder till ekonomiskt och socialt. Vi beskrev det som ett grundläggande hot mot vår gemensamma välfärdsmodell. Vi pekade också på vikten av att i sådant arbete mobilisera de 94 procent av landets befolkning som inte bor i Orten, men blir starkt påverkade av vad som sker. Vi lyfte också betydelsen av att skapa en stark och gränsöverskridande ledning.

I den fjärde rapporten **Vi kan om vi vågar** ville vi utifrån konkreta exempel visa hur man kan och bör agera för att bryta detta destruktiva mönster. Vi vet – utifrån mängder med goda exempel – att det finns lösningar. Vi tror oss också ha en bild av varför dessa inte tillämpas. Men man måste våga. Rapporten handlar till stora delar om den framgångsrika processen i Södertälje.

Den femte rapporten **Återerövra det offentliga rummet** handlade om hur vi konkret kan bygga en fungerande samverkansledning och steg för steg tränga tillbaka de destruktiva krafterna på torg och andra offentliga platser för att skapa förutsättningar för en långsiktigt social utveckling och skapa trygghet i Orten.

I den sjätte rapporten **Droppen som urholkar stenen** skildrade vi hur fastighetsbolaget Victoria Park i Herrgården, en del av Rosengård i Malmö, lyckats vända utvecklingen i samverkan med andra aktörer.

I denna sjunde rapport **Civilsamhället i Orten** beskriver vi hur civilsamhället, i form av Fryshuset, bidragit till att bryta destruktiva mönster i stadsdelen, som drabbades av omfattande kravaller sommaren 2013. Vi har under sex år följt vad som skett och tittat på hur man har lyckas uppnå ett antal operativa mål som fler i arbete, fler ungdomsdrivna event, mer föräldrasamverkan och bättre skolresultat. Vi diskuterar också civilsamhällets unika roll i Orten liksom det systempåverkande arbetet och hur man bidragit till att bygga socialt kapital för att därmed uppnå mer övergripande strategiska mål som trygghet och social hållbarhet.

För att bryta mönstret i utsatta områden måste man arbeta både kortsiktigt och långsiktigt. Långsiktigt med frågor kring skola, bostäder, social trygghet och arbete, kortsiktigt med att stoppa våldet och återerövra de offentliga rummen i Orten. Vårt arbete med Fryshuset i Husby och finansieringen av denna rapport har möjliggjorts genom stöd från Gälöstiftelsen som från 2020 och framåt kraftsamlar sitt stöd till civilsamhällets olika föreningar i Husby och övriga delar av det som kallas Södra Järva.

Detta arbete följs upp av en implementeringsprocess som bland annat innefattar en utbildning för aktörer som vill bryta utanförskapet i Orten och gå från prat till verkstad. Vi har genomfört detta på ett halvdussin platser runt om i landet och vill gärna föra dialog och ha kontakt med dig som läser detta. För endast tillsammans kan vi lösa de problem och hantera de utmaningar som ligger framför oss. Du når oss bäst via e-post, eva.lundmark@krutab.se eller i.nilsson@seeab.se.

Du hittar även våra rapporter på www.seeab.se och www.socioekonomi.se.